

Kan een Moslim een Evolutionist zijn?

Caner Taslaman

Vertaling: Meral Kurt

VOORWOORD	3
DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE EVOLUTIETHEORIE EN DE FUNDAMENTELE THESES ERVAN	5
DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE EVOLUTIETHEORIE EN DE FUNDAMENTELE THESES ERVAN	8
VERSCHILLENDE BENADERINGEN WAT BETREFT DE RELATIE TUSSEN DE EVOLUTIETHEORIE EN HET GELOVEN IN GOD	14
WAT DIENT EEN MOSLIM NAMENS HET GELOOF TE VERWERPEN?	19
‘GOD VAN DE LEEGTES’ OF ‘GOD VAN DE SCHEPPING’ ?	23
HIJ ZEGT ‘WEES’ EN HET IS (KUN FA YAKUN): PROCESSIEVE OF OGENBLIKKELIJKE SCHEPPING?	26
DE LEEFTIJD VAN HET UNIVERSUM EN VAN DE WERELD EN DE SCHEPPING IN ZES PERIODEN (DAGEN)	32
WAS DE ZONDVLOED VAN NOAH PLAATSELIJK OF MONDIAAL?	35
DE SCHEPPING VAN DE MENS UIT KLEI	39
DE MENSELIJKE WAARDIGHEID, ZIJN GEMEENSCHAPPELIJKE AFSTAMMING MET DIEREN EN DE KWESTIE VAN DE AAP	44
DE ZAAK VAN JEZUS LIJKT OP DE ZAAK VAN ADAM	49
DE PLAATS WAAR ADAM IS GESCHAPEN	58
DE VERSCHILLEN TUSSEN HET CHRISTENDOM EN DE ISLAM WAT BETREFT HET PERSPECTIEF OMTRENT DE EVOLUTIETHEORIE	61
WORDT ER IN DE KORAN OVER DE EVOLUTIETHEORIE VERTELD?	65
EEN THEOLOGISCHE AGNOSTISCHE HOUDING JEGENS DE EVOLUTIETHEORIE	70
EEN THEOLOGISCHE AGNOSTISCHE HOUDING OVER OF DE ZIEL EEN ONDERSCHIEDEN SUBSTANTIE VAN HET LICHAAM IS OF NIET	77
MIJN TWEE VOORONDERSTELLINGEN EN DE EVOLUTIETHEORIE BIJ HET BEOORDELEN VAN DE SCHEPPING	82
SOCIOBIOLOGIE EN DE ISLAM	85
SOCIAAL DARWINISME, EVOLUTIONAIRE ETHIEK EN DE ISLAM	89
VORMT DE EVOLUTIETHEORIE EEN BEDRIJGING VOOR DE BEWIJZEN VAN GOD’S BESTAAN?	93
CONCLUSIE	98
BRONNEN	100

VOORWOORD

We zijn allemaal getuigen van het feit dat zowel wetenschap als religie een zeer belangrijke plek innemen voor de mens wat betreft zijn standpunt over het universum en over het leven. Vooral in de afgelopen paar eeuwen waarin de autoriteit van de wetenschap toeneemt zijn we geconfronteerd met de belangrijke kwestie over hoe de relatie tussen beide velden, die een zeer belangrijke rol spelen bij de vorming van de menselijke geest, gelegd zou moeten worden. Als een persoon die tijdens zijn master, PhD, docentschap, professorschap, post-doc en gastdocent de onderwerpen binnen de driehoek van ‘wetenschap-filosofie-religie’ heeft bestudeerd kan ik met gemak zeggen dat bij het benoemen van de relatie tussen wetenschap en religie er geen enkele andere onderwerp net zo veel aanleiding vormt voor discussie en tevens de menselijke geest dermate bezighoudt, als de evolutietheorie. Ook degenen die geen intensieve studie verrichten naar dit onderwerp zullen op de hoogte zijn van de potentie tot discussie en problemen van dit onderwerp, en kan er met gemak worden gezegd dat bij het noemen van ‘de relatie tussen wetenschap en religie’ een grootse groep als eerste aan deze theorie zal gaan denken.

In dit boek zal behandeld worden of de evolutietheorie die het grootste discussiepunt vormt, een probleem vormt of niet voor het Islamitische geloof wat betreft de relatie tussen wetenschap-filosofie-religie. Dit onderwerp wordt vaak in samenhang met de betrouwbaarheid van de bewijzen van de evolutietheorie behandeld. Als gevolg raken twee gedetailleerde onderwerpen vermengd met elkaar; het is, of deze theorie vanwege de bewijzen ervan of volgens het Islamitische geloof een probleem vormt of niet, evengoed niet helder of deze theorie aanvaard wordt of wordt verworpen. De vragen ‘Kan een Moslim een evolutionist zijn?’ en ‘Zijn de bewijsstukken van de evolutietheorie betrouwbaar?’ zijn twee hele verschillende vragen. Hoewel deze vragen samen beantwoord kunnen worden is het ook mogelijk dat zij afzonderlijk van elkaar worden beantwoord. Ik heb meerdere malen vernomen dat de tweede optie meer voordeel oplevert om misverstanden te voorkomen. In dit boek wordt de aandacht gelegd op de eerste vraag en wordt beoogd te laten zien of deze theorie volgens het Islamitische geloof wel of geen probleem vormt. Ik zal proberen om dit te verwezenlijken door wetenschappelijke informatie voor de hand te houden, filosofische overwegingen te maken en door het bestuderen van verzen uit de Koran die te maken hebben met deze onderwerpen. Het bestuderen van de verwerpingen van deze theorie die namens de Islam zijn gedaan en het schrijven van dit boek zonder dat enige verwerping van de evolutietheorie nader wordt bestudeerd, is een van mijn voornaamste doelen geworden om dit boek te schrijven. Dit boek is verwant met de velden wetenschap, filosofie en theologie. Ik behoor tot diegenen die er niet in geloven dat wetenschap, filosofie en religies verschillende waarheden kunnen hebben. Het niet onderwerpig zijn aan traditionele interpretaties en aan de verwachtingen van de moderniteit vormen dan ook een van mijn basisprincipes.

Ik heb de evolutietheorie voor het eerst in detail bestudeerd tijdens mijn doctorale studie aan de Marmara Universiteit. Later heb ik studie verricht naar deze theorie toen ik gastonderzoeker was

aan de Harvard Universiteit CMES en aan de Cambridge Universiteit Fafaday Instituut. Ik heb aan vele televisieprogramma's deel genomen over dit onderwerp en heb een heleboel colleges aan universiteiten hierover gegeven. Ik heb mijn doctorale onderwerp uitgebreid en mijn standpunt in het boek *Evolutietheorie, Filosofie en God* uiteengezet. In dat boek heb ik tevens een ruime plek gegeven aan de standpunten van een heleboel belangrijke filosofen uit de geschiedenis van de filosofie en de ontwikkelingen van de wetenschap gedurende de geschiedenis en de relatie daarvan tot de evolutietheorie, over het proces van de ontwikkeling van de evolutietheorie met betrekking tot de filosofie van de wetenschap en over argumenten voor het bestaan van God. Tijdens de colleges die ik gaf aan universiteiten en mijn overige interacties met het publiek ben ik getuige geweest dat een heleboel mensen verdwijnen in de breedheid van dit onderwerp wanneer dit onderwerp in ruime zin wordt behandeld. Bovendien heb ik waargenomen dat er een antwoord is op de vraag 'Kan een Moslim een evolutionist zijn?' Daarom heb ik besloten om mij te focussen op het schrijven van een boek dat over dit onderwerp gaat en ben ik aan dit boek begonnen.

Tijdens het schrijven van dit boek heb ik geprofiteerd van de informatie en kennis die ik door de jaren heen heb opgedaan. Daarmee hebben diegenen die hebben bijgedragen aan mijn doctorale studie aan de Harvard Universiteit en Cambridge Universiteit ook bijgedragen aan het ontstaan van dit boek. Ik heb van een heleboel mensen met wie ik over dit onderwerp heb gepraat en gediscussieerd, en tevens van diegenen die dit boek kritisch hebben gelezen, mogen profiteren. Aan al deze mensen ben ik mijn dank schuldig. Ook bedank ik mijn lezers van dit boek. Ik vraag u om uw advies, opmerking of kritiek te sturen via www.canertaslam.com, waar een heleboel van mijn andere werken bereikt kunnen worden.

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE EVOLUTIETHEORIE EN DE FUNDAMENTELE THESES ERVAN

In de moderne tijd zijn wij getuige geworden van de toenemende autoriteit van de wetenschap. De betrouwbaarheid van enige informatie wordt in de moderne tijd gemeten aan de hand van of de informatie 'wetenschappelijk' is of niet. Over het procédé van dit verschijnsel en vanaf wanneer dit van toepassing is kan gediscussieerd worden, echter is vrijwel iedereen het met elkaar eens dat de zeventiende eeuw wat betreft dit procédé een bijzondere plek inneemt aangezien de meeste kritische successen in dit tijdperk van de wetenschappelijke revolutie zijn behaald. In deze eeuw hebben we dankzij de bijdragen van belangrijke filosofen en wetenschappers zoals Descartes, Galileo, Kepler en vooral Newton dermate veel kennis verkregen wat in geen andere tijd is opgedaan.¹

De ontwikkelingen binnen de wetenschap hebben bijgedragen aan het tot stand komen van de industriële revolutie. Middels de industriële revolutie zijn zowel nieuwe technologische producten ontwikkeld die zowel de leefstijlen hebben veranderd als dat dit procédé heeft aangezet tot grote sociologische veranderingen zoals urbanisatie en het tot stand komen van moderne gezinnen (nucleair families). Tijdens dit procédé zijn er van menselijke relaties tot de staatsstructuur, van nieuwe oorlogsvoering tot nieuwe vormen van kolonialisatie, binnen een heleboel velden grote veranderingen tot stand gekomen. Ook het verlies van de macht en invloed van de Kerk, die voorheen een grote politieke en economische macht was, heeft zich in deze periode voorgedaan en zijn religieuze retenties voor een brede massa klaarblijkelijk verdwenen. Waar de Islamitische beschaving tussen de negende en de dertiende eeuw de meest invloedrijke beschaving was op het gebied van wetenschap en filosofie, is tussen de zeventiende en de eenentwintigste eeuw de Westerse-Christelijke beschaving die de besproken veranderingen doormaakte, de meest invloedrijke beschaving geworden. Waar de Islamitische wereld de ontwikkelingen van wetenschap en technologie heeft overgenomen van deze beschaving is het tevens beïnvloed geraakt door verschijnselen die deze beschaving in loop van de geschiedenis heeft gekend zoals urbanisatie, het uitbreiden van moderne gezinnen en de afname van religieuze referenties.

Belangrijke denkers uit de negentiende eeuw zoals Auguste Comte, Karl Marx en Emile Durkheim hebben gedacht dat het belang van religies door de autoriteitstoename van de wetenschap verminderd zou worden en mettertijd zou verdwijnen. Volgens Comte is het bijvoorbeeld zo dat de mensheid verschillende stadia doorloopt en dat de laatste stadia, die het positivisme is, de plek van

¹ Het meest invloedrijke werk van de zeventiende eeuwse wetenschappelijke revolutie is Newton's boek dat in het kort wordt gekend als **Principia**. Dit boek heeft invloed gehad tot een zeer brede veld van kosmologie tot filosofie en theologie: Isaac Newton, **The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy**, vert.: Bernard Cohen e.a., The University of California Press, Berkeley, 1999.

religies zal overnemen.² We kunnen vandaag de dag met gemak zeggen dat alle sociologische veronderstellingen over het verdwijnen van religies onjuist zijn gebleken maar het is wel een feit dat tijdens het procédé van de autoriteitstoename van de wetenschap ook de autoriteit van religie is afgenomen in het leven van individuen. Dit is, net als dat het geldig is voor de Westerse-Christelijke beschaving, ook van toepassing op de Islamitische wereld die naast wetenschap en technologie een heleboel andere elementen van het paradigma van deze beschaving heeft overgenomen.

De meeste bekende namen die tot de wetenschappelijke revolutie hebben aangedreven die filosofen en wetenschappers waren waaronder Descartes, Galileo, Kepler en Newton, waren bovendien allen religieuze personen die hebben uitgedrukt dat geen van hun uitvindingen omtrent het universum in tegenstrijd was met de schepping van God en de scheppingsleer van religies. In latere historische tijdperken zijn daarentegen benaderingen die uitdrukten dat er tegenstrijdigheden waren tussen religie en wetenschap toegenomen. Het valt buiten het thema van dit boek om een historische en sociologische analyse te maken over hoe dit in de Westerse-Christelijke wereld heeft plaatsgevonden, wat een dermate lang onderwerp is wat ruime werk op zich vereist. Ik neem genoeg door te vermelden dat de geschiedenis van de relatie tussen wetenschap en religie een dergelijke historische en sociologische achtergrond heeft en laat dit onderwerp hierbij zitten.

In de moderne tijd is met de toenemende autoriteit van wetenschap de vraag over hoe de relatie tussen wetenschap en religie tot stand gebracht moeten worden als een vitale kwestie verschenen. In tegenstelling tot denkers die meenden dat er tegenstrijd is tussen wetenschap en religie zijn er ook denkers geweest die hebben beweerd dat wetenschap en religie in volledige zin van elkaar verschillende velden zijn waardoor niet gesproken kan worden tussen tegenstellingen of overeenkomsten ervan. Tevens zijn er denkers geweest die hebben geclaimd dat er een gunstige en elkaar aanvullende relatie gelegd zou moeten worden tussen wetenschap en religie.³ Ikzelf voel mij het meest betrokken tot de laatste benadering: Ik eigen mezelf de benadering toe van de 12^e eeuwse filosoof Ibn-Rushd die religie en wetenschap als vrienden of pleegbroers omschreef,⁴ of de 21^e eeuwse wetenschapper en theoloog John Polkinghorne die religie en wetenschap beschrijft als neef/nicht van elkaar.⁵

² Auguste Comte, **Pozitif Felsefe Kurslari**, Vert.: Erkan Ataçay, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001, p. 32-38.

³ Zie voor meer benaderingen over deze classificeringen over de relatie tussen wetenschap en religie: Ian G. Barbour, **When Science Meets Religion**, Harper Collins Publishers, San Francisco, 2000, p. 4-12.

⁴ İbn Rüşd, **Faslü'l Makal**, Vert.: Bekir Karlığa, İşaret, İstanbul, 1992; Hüseyin Sarıoğlu, **İbn Rüşd Felsefesi**, Klasik, İstanbul, 2003, p. 203-220.

⁵ John Polkinghorne, **Quantum Physics and Theology**, SPCK, London, 2007, p.15.

Bij het leggen van de relatie tussen wetenschap en religie moeten we niet vergeten om het antwoord op de vragen ‘Welke wetenschap?’ en ‘Welke religie?’ te verhelderen. In vele gevallen kunnen algemene termen als ‘wetenschap’ en ‘religie’ misleidend zijn. We zullen allemaal wel getuige zijn geweest van de verschillende stromingen en theologen binnen religies die verschillende beschouwingen van elkaar hebben. Ook binnen de wetenschap zijn er velden die open zijn voor interpretatie (hermeneutische velden). De verschillende interpretaties van Einstein en Niels Bohr over de quantumtheorie bijvoorbeeld was dermate belangrijk dat het tot verschillende benaderingen van het determinisme, wat een zeer kritische onderwerp binnen de filosofie vormt, leidde.⁶ Het ziet er naar uit dat voor een doeltreffende studie over de onderwerpen van de relatie tussen wetenschap en religie beide velden door middel van een multidisciplinaire studie benaderd worden waar het profiteren van de cumulatie van de filosofie een noodzakelijke voorwaarde bij is.

In dit boek zal ik proberen om, tijdens het behandelen van de vraag of de evolutietheorie en het Islamitische geloof in tegenstrijdig zijn met elkaar, alle kritieken die namens de Islam tegen deze theorie zijn gevormd te behandelen. Bovendien zal ik niet proberen om middels generaliserende uitspraken zoals ‘Religie omvat metaforen’ onder uit te komen (wat sommigen wel doen) om kritieken jegens dit onderwerp te verbergen. Kortom zal in de komende pagina’s door het bestuderen van zienswijzen die namens het ‘geloof’ (in dit boek zal het onderwerp alleen worden behandeld vanuit het Islamitische geloof) worden gepresenteerd over de evolutietheorie, de meest controversiële onderwerp van de relatie tussen wetenschap-filosofie-religie, geëvalueerd worden.

⁶ Zie voor de hermeneutische aspecten van de wetenschap: Stephen Happel, “Metaphors and Time Asymmetry: Cosmologies in Physics and Christian Meanings”, Ed: Robert John Russell, Nancey Murphy en C. J. Isham, **Quantum Cosmology and the Laws of Nature**, The Center for Theology and the Natural Sciences, Berkeley, 1999, p. 108-109.

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE EVOLUTIETHEORIE EN DE FUNDAMENTELE THESES ERVAN

Voordat ik het ga hebben over ons oriëntatiepunt, namelijk of het aannemen van de evolutietheorie volgens het Islamitische geloof een probleem vormt of niet, zal ik door het geven van informatie over deze theorie in het kort proberen te vertellen over de ontwikkeling van deze theorie en over wat deze theorie leert. ‘De evolutietheorie’, zoals deze vandaag wordt begrepen, leert hoe een eencellige (of een paar celligen) van een paar miljard jaar geleden door de tijd heen door veranderingen tot het bestaan van alle organismen op onze wereld hebben geleid. In dit proces wordt gerefereerd naar onder andere de natuurlijke selectie, mutatie en seksuele selectie. Deze theorie heeft, voordat het diens hedendaagse vorm heeft aangenomen, van Lamarck, Darwin tot het Neodarwinisme belangrijke veranderingen ondergaan.

Een gedetailleerde biologische theorie waarin wordt uitgedrukt dat soorten ontstaan door veranderingen wordt voor het eerst door Lamarck gepresenteerd. Hij heeft hier aan voorafgaand, door Linnaeus te volgen, het idee verdedigd dat soorten onveranderlijk waren.⁷ Echter op 56 jarige leeftijd (in het jaar 1800) begon hij met het verdedigen van evolutionaire ideeën en heeft hij in 1809, op 65 jarige leeftijd, zijn belangrijkste werk *Philosophie Zoolique* geschreven. Lamarck heeft gezegd dat het proces van de evolutie langzaam en stapsgewijs gebeurde en dat het ontstaan van een nieuwe soort na vele generaties tot stand kwam. De evolutie was een stadium waar soorten in een ruime periode door stapsgewijze bewegingen in verticale lijn aan elkaar toegevoegd werden. Lamarck heeft gezegd dat organismen tot een inherente complexiteit neigen en dat dit een door de Schepper aan organismen toegekende zaak is. Volgens Lamarck ontstonden de meest eenvoudige organismen door een ‘spontane verspreiding’ en daaropvolgend complexe organismen evolueerden middels deze ‘spontaan verspreide’ organismen. Omdat de mens de uiterste perfectie vertegenwoordigt waren organismen perfecter naarmate zij dichter bij de mens stonden. De mens was het laatste product van de evolutie die van de aapachtigen was geëvolueerd.⁸ Zodoende heeft Lamarck voor Darwin duidelijk aangegeven dat de mens is geëvolueerd van de aapachtigen. In tegenstelling tot denkers die in dezelfde tijdperk invloedrijk waren binnen de Franse filosofie en wetenschap zoals Descartes en Buffon, die een grote kloof plaatsten tussen mens en dier, heeft Lamarck mens en dier in evolutionaire zin bijelkaar gebracht.

Lamarck heeft gezegd dat veranderingen in de omgeving leiden tot nieuwe behoeften, dat door deze behoeften levende wezens veranderingen in hun lichaam ondergaan en dat deze veranderingen aan de volgende generaties wordt overgedragen. De organen die worden gebruikt

⁷ Peter J. Bowler, **Evolution the History of an Idea**, University of California Press, Los Angeles, 1984, p. 78.

⁸ Jean Baptiste Lamarck, **The Zoological Philosophy**, Vert.: Hugh Elliot, Macmillan, London, 1990, p. 30-39, 60, 71, 170.

profiteren meer van de nerveuze vloeistof en ontwikkelen zich meer, waartegenover de organen die niet gebruikt werden wegwijnden.⁹ Volgens het meest bekende voorbeeld is de nek van een giraffe gegroeid doordat het dier zich inspande om de bladeren hoog aan de boom te kunnen opeten en is dit kenmerk overgedragen aan de latere generaties van dit dier waarna het de kenmerk van deze soort is geworden. Deze benadering is wezenlijk anders dan de verklaring van Darwin wat betreft de ontwikkeling van soorten middels de natuurlijke selectie. Een Darwinist die de lange nekken van giraffen toelicht zou bijvoorbeeld zeggen dat giraffen in eerste instantie paarden met korte nekken waren, dat er binnen deze generatie sommige varianten bestonden (een soort binnen een diversiteit) die een lange nek hadden en dat deze giraffen met een lange nek, omdat zij zich beter konden voeden en daarmee meer voordeel hadden, verkozen zijn door middel van de procedure van de natuurlijke selectie, terwijl degenen met korte nekken zijn verdwenen.¹⁰ Volgens de uitdrukkingen van Lamarck komen veranderingen van de omgeving in de eerste plaats waardoor er veranderingen van de organismen ontstaan. Bij Darwin is het echter zo dat variaties alvorens bestaan en dat de ‘natuurlijke selectie’ die het regulerende effect van de natuur vormt zich later voordoet, waarbij degenen die zich kunnen aanpassen aan de omgeving worden verkozen en anderen geëlimineerd worden. Toen het idee naar voren kwam dat later verkregen genetische eigenschappen niet overgedragen konden worden viel Lamarck’s benadering uit het oog en trad Darwin met de natuurlijke selectie op de voorgrond.

Erasmus Darwin, de opa van Charles Darwin, heeft ongeveer in dezelfde tijdperk als Lamarck gesproken over dat organismen ontstaan middels evolutie. In zijn benadering is de inspanning van het organisme zelf van belang. Reacties jegens omstandigheden zoals honger, dorst e.d. en inspanningen die ontstaan door aspecten zoals genot of pijn leiden tot de ontwikkeling van het organisme en tot nieuwe eigenschappen ervan, die op hun beurt worden overgedragen aan nieuwe generaties. De benaderingen van Erasmus zijn van belang omdat hij heeft gezegd dat organismen afstammen van een ‘gemeenschappelijke voorouder’. Hij heeft tevens gezegd dat mens en aap zouden kunnen afstammen van dezelfde voorouder. Echter heeft hij niet gesproken over de vertakking van dit stamboom, wat zijn kleinzoon wel heeft gedaan.¹¹ Erasmus heeft uitgedrukt dat de ontwikkeling van organismen tot meer complexe wezens middels een door God aan de organismen toegekende inherente eigenschap plaats kan vinden.¹² Om te laten zien dat de ideeën die hij in zijn geschriften verdedigde overeenkwamen met het Heilige Boek reciteerde hij uit het Heilige Boek. Hij heeft verdedigd dat God aan de hand van middelen –binnen de grenzen van de

⁹ Jean Baptiste Lamarck, **The Zoological Philosophy**, p. 113.

¹⁰ Philip Kitcher, **Abusing Science the Case Against Creationism**, MIT Press, Cambridge, 1982, p. 8.

¹¹ Fairfield Osborn, **From the Greeks to Darwin**, Macmillan and Co., USA, 1899, p. 141-148.

¹² Peter J. Bowler, **Evolution: The history of an Idea**, p. 77.

natuurwetten en middels deze natuurwetten- organismen heeft geschapen.¹³ In de tijdperk van Erasmus, die in wezen arts was en onder invloed van Newton en Leibniz, hebben een heleboel denkers dezelfde soort benaderingen uitgesproken over middelen tot het doel.

‘De evolutietheorie’ is in de geest van een heleboel mensen geïdentificeerd met Charles Darwin. (Alfred Russel Wallace, die in dezelfde tijd de evolutietheorie aan de hand van de natuurlijke selectie heeft verdedigd, is op de achtergrond gebleven.)¹⁴ Darwin heeft voor het eerst in 1859 zijn boek *Het Ontstaan van de Soorten* gedetailleerd zijn theorie gepubliceerd, waarbuiten hij nog negentien andere boeken heeft geschreven waar geen een van net zo beroemd is geworden.¹⁵ Dit boek is het resultaat van Darwin’s reis die hij met het schip Beagle maakte en vervolgens gedetailleerd studie verrichtte, wat hij “De belangrijkste gebeurtenis uit mijn leven”¹⁶ noemde.¹⁷

Darwin heeft aangegeven dat hij in 1828 het werk van de beroemde econoom en pastoor Malthus heeft gelezen; *An Essay on The Principle of Population*¹⁸ en heeft in zijn levensverhaal aangegeven dat dit boek heeft bijgedragen aan zijn ideeën over ‘levensstrijd’ en ‘natuurlijke selectie’.¹⁹ Ernst Mayr laat Malthus’ invloed op het ontstaan van Darwin’s evolutietheorie zien aan de hand van vijf punten en drie conclusies:

1. Alle soorten hebben een dermate grote kracht om zich voort te planten dat dit leidt tot hetgeen wat Malthus geometrische groei noemt. Deze zak ontstaat wanneer ook de zuigelingen van het soort zich op succesvolle wijze kunnen voortplanten.
2. Wanneer we de kleine jaarlijkse schommelingen en de af en toe voorkomende grote schommelingen buiten beschouwing laten is de bevolking in het algemeen in een stabiele toestand.

¹³ Erik Nordenskiöld, **The History of Biology**, Vert.: L. Bucknall Eyre, Tudor Publishing Co. New York, 1920, p. 295.

¹⁴ Alfred Russel Wallace, “On the Tendency of Varieties to Depart Indefinitely from the Original Type”, **Zoology**, No: 3, 1958.

¹⁵ Charles Darwin, **The Origin of Species**, Penguin Classics, London, 1985.

¹⁶ Darwin heeft aan de hand van zijn aantekeningen tijdens deze reis het volgende boek geschreven: Charles Darwin, **The Voyage of the Beagle**, Penguin Classics, London, 1989.

¹⁷ Charles Darwin, “Özyaşam”, Vert.: Hüsen Portakal, Ed: Francis Darwin, **Charles Darwin Yaşamı ve Mektupları**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 1996, p. 38-40.

¹⁸ Thomas Robert Malthus, **An Essay on the Principle of Population**, Sentry Press, New York, 1965.

¹⁹ Charles Darwin, “Özyaşam”, **Charles Darwin Yaşamı ve Mektupları**, p. 96.

3. Natuurlijke bronnen zijn begrensd. Bij een stabiele omgeving blijven deze bronnen over het algemeen stabiel.

Conclusie 1: Aangezien de bevolking meer toeneemt dan de hoeveelheid waarmee de bestaande bronnen de bevolking kan voeden zal er tussen individuen een hevige strijd plaatsvinden om te leven wat erop neerkomt dat van de nieuwe generatie slechts een deel de gemiddelde leeftijd zal behalen.

4. Alle individuen verschillen van elkaar; binnen elke bevolking bestaan er een heleboel verschillen.

5. De meeste van deze verschillen zijn erfelijk.

Conclusie 2: De strijd om te overleven is geen toeval, dit heeft eerder te maken met erfelijke factoren. Tussen de verschillende erfelijke kenmerken speelt de natuurlijke selectie een beslissende rol.

Conclusie 3: Deze natuurlijke selectie die sinds generaties gangbaar is leidt tot stapsgewijze kleine veranderingen van de toekomstige generaties; dit is Darwin's evolutietheorie en soorten ontstaan op deze wijze.²⁰

Darwin's evolutietheorie; een theorie waarvan het belangrijkste mechanisme ervan de 'natuurlijke selectie' is en claimt dat alle levende wezens afstammen door de mutatie van een eencellige 'gemeenschappelijke voorouder' (common ancestor) die door een 'gemeenschappelijke afkomst' (common descent) met elkaar worden verbonden. Wanneer vandaag de dag wordt gesproken over de 'evolutietheorie' of het 'Darwinisme' is de biologische theorie die in gedachten opkomt in wezen een synthese van Darwin's ideeën over de natuurlijke selectie en de 20^e eeuwse ontwikkelingen binnen het veld van genetica, wat ook wordt aangekaart als het 'Nieuwe-Darwinisme' (Neo-Darwinisme). Theodosius Dobzhansky, die wordt aangewezen als een van de grondleggers van het Nieuwe-Darwinisme, geeft aan dat hij in plaats van Nieuwe-Darwinisme liever de definities 'synthetische theorie' (synthetic theory) en 'biologische theorie van de evolutie' (biological theory of evolution) gebruikt omdat binnen biologie ook genetica, systematiek, vergelijkende morfologie, fossiele wetenschap, embryologie, ecologische vertakkingen ook te maken hebben met het onderwerp.²¹ Waar de meeste mensen spreken over 'moderne

²⁰ Ernst Mayr, **The Growth of Biological Thought**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 1982, p. 479-480.

²¹ Theodosius Dobzhansky, **Evolution, Genetics and Man**, John Wiley and Sons, New York, 1961, p. 109-110.

synthese' (modern synthesis) of 'evolutionaire synthese' (evolutionary synthesis) doelen zij in wezen op een samenvoeging van het Darwinisme met genetica.²² Tussen de biologen die onderzoek doen naar de evolutie is er ook een groep (deze groep benadrukt de genetische veranderingen niet zodanig) die zich afkeert van het 'selectionisme' (selectionism) en daarentegen weinig belang hechten aan de selectie die zich de 'neutrale theorie van de moleculaire evolutie' (neutral theory of molecular evolution) toeëigenen.²³ De algemene neiging is echter het verdedigen van de benadering van de evolutieleer die de verandering van soorten evalueert, die zowel de mechanismen van de natuurlijke selectie als mutatie (verandering in de genen) en daarnaast ook andere mechanismen (bijv. seksuele selectie, genetische drift) op hetzelfde moment verklaart.

De belangrijkste eigenschap van het Nieuwe-Darwinisme is diens inspanning om de nieuwste ontdekkingen van de genetica samen te voegen met de evolutietheorie. Een Nieuwe-Darwinist die zich concentreert op het onderzoek over embryologie of paleontologie verschilt van een Lamarckiaan omdat hij de ontwikkeling van een embryo of de overeenkomsten van fossielen evalueert door er vanuit te gaan dat latere verkregen eigenschappen niet overgedragen kunnen worden. Buiten deze basis om zijn er een heleboel wetenschappers die vallen onder de naam Nieuwe-Darwinist die over een heleboel belangrijke onderwerpen niet met elkaar overeenkomen. Edward O. Wilson en degenen die denken zoals hij verdedigen bijvoorbeeld de benadering dat onze biologische constructie die in onze genen zijn gecodeerd onze sociologische structuur en onze cultuur tot stand brengen wat 'sociobiologie' wordt genoemd.²⁴ Aan de andere kant benaderen Stephen Jay Gould en denkers zoals hij sociobiologie als een slechte wetenschap en verdedigen zij dat deze 'wetenschap' vol is van 'sprookjesachtige' vertellingen.²⁵ De algemene neiging van het Nieuwe-Darwinisme is gebaseerd op de claim dat de veranderingen bij organismen tot stand komt door een verzameling van 'kleine veranderingen' (micro-mutation) in diens genen. Darwinistische biologen zoals Niles Eldredge en Stephen Jay Gould die accepteren dat de natuurlijke selectie bepalend is in de basis hebben zich middels de theorie 'onderbroken evenwicht' (punctuated equilibrium) tegen deze hoofdstroom gekeerd.²⁶ Zoals Dobzhansky zegt beseffen een heleboel biologen dat er een heleboel problemen zijn wat betreft biologie en evolutie die nog steeds niet zijn

²² Peter J. Bowler, **Doğanın Öyküsü**, Vert.: Meltem Mater, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2002, p. 139.

²³ Wen-Hsiung Li, **Molecular Evolution**, Sinauer Associates Publishers, Massachusetts, 1997, p. 55.

²⁴ Edward O. Wilson, "Heredity", Ed: Micael Ruse, **Philosophy of Biology**, Prentice Hall, New Jersey, 1989, p. 246-252.

²⁵ Stephen Jay Gould, "Sociobiology and the Theory of Natural Selection", Ed: G. W. Barlow en J. Silverberg, **Sociobiology: Beyond Nature/Nurture**, Westviews Press, Conlorado, 1980, p. 257-269.

²⁶ Niles Eldredge en Stephen Jay Gould, "Punctuated Equilibria: Alternative to Phyletic Gradualism", **Models in Paleobiology**, Freeman, San Francisco, 1972.

opgelost maar trekken de anti-evolutionisten de evolutietheorie geheel in twijfel.²⁷ Kortom is de evolutionaire biologie, naast de stabiele hoofdideeën ervan over dat organismen afstammen van een of een paar gemeenschappelijke voorouder(s), een dynamische discipline die gerelateerd is aan verschillende velden van de biologie waarbij onderzoek en discussie nog steeds gangbaar zijn.

²⁷ Theodosius Dobzhansky, “Nothing in the Biology Makes Sense Except in the Light of Evolution”, Ed: Connie Barlow, **Evolution Extended**, MIT Press, Cambridge, 1994.

VERSCHILLENDE BENADERINGEN WAT BETREFT DE RELATIE TUSSEN DE EVOLUTIETHEORIE EN HET GELOVEN IN GOD

Een van de grootste vooroordelen over de relatie tussen de evolutietheorie en het geloof in God is dat degenen die de evolutietheorie presenteren of daarin geloven worden geassocieerd met het atheïsme, terwijl degenen die niet in de evolutietheorie geloven geassocieerd worden met het theïsme. De waarheid is echter minder waar; er zijn een heleboel theïstische wetenschappers, filosofen en theologen die in de evolutietheorie geloven. Aldus hebben beroemde wetenschappers waaronder Asa Gray die botanicus was aan de Harvard Universiteit en ervoor heeft gezorgd dat Darwin's evolutietheorie bekendheid kreeg in Amerika, Theodosius Dobzhansky; die de vader van de evolutietheorie wordt genoemd zoals het vandaag de dag wordt verdedigd, Francis Collins; die vele jaren de voorzitter is geweest van het menselijkgenoomproject dat misschien wel de belangrijkste biologie-genetica project van onze tijd is en Simon Conway Morris; die een van de vooraanstaande fossiel wetenschappers uit onze tijdperk is, die allen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de evolutietheorie aangeduid dat er geen tegenstrijdigheden zijn tussen diens eigen geloof in God en de evolutietheorie. Bovendien heeft de beroemde atheïstische wetenschapper en biologie filosoof Michael Ruse uitgedrukt dat er geen zwaarigheid is in zowel het geloven in God als in de evolutietheorie. Een heleboel atheïsten zijn echter atheïst geworden zonder dat zij zich hebben verdiept in of de evolutietheorie waar is of niet. Zowel de associatie van het atheïsme en het geloven in de evolutietheorie als de associatie van het theïsme die de evolutietheorie verwerpt, zijn ernstige fouten die vaak voorkomen.

Daarnaast zijn er diegenen die beweren dat het wel- of niet bestaan van God niet gekend kan worden of een neutrale houding aannemen zonder überhaupt over dit onderwerp na te denken. Deze categorie kan wat betreft het geloven in God in de derde agnostische categorie worden behandeld. Ook voor de evolutietheorie kan dezelfde categorisatie worden gemaakt. Degenen die de evolutietheorie als waar beschouwen kunnen als eerste, degenen die het als onwaar beschouwen als tweede en degenen die beweren dat het niet gekend kan worden of deze theorie wel of niet waar is als derde worden gecategoriseerd. In dit geval hebben we, met of zonder de evolutietheorie wat betreft het geloven in God, te maken met een drietal categorieën; de combinatie van deze met elkaar komt echter uit op negen categorieën. Deze categorieën kunnen als volgt worden gepresenteerd:²⁸

A)

1. Degenen die geloven in de evolutietheorie – Agnosten
2. Degenen die geloven de evolutietheorie – Atheïsten

²⁸ Deze categorisatie heb ik voor het eerst in mijn volgende boek gesuggereerd: Caner Taslaman, **Evrin Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayinevi.

3. Degenen die geloven in de evolutietheorie – Theïsten

B)

1. Degenen die de evolutietheorie verwerpen – Agnosten
2. Degenen die de evolutietheorie verwerpen – Atheïsten
3. Degenen die de evolutietheorie verwerpen – Theïsten

B)

1. Degenen die beweren dat er niet geclaimd kan worden of de evolutietheorie waar of onwaar is - Agnosten
2. Degenen die beweren dat er niet geclaimd kan worden of de evolutietheorie waar of onwaar is - Atheïsten
3. Degenen die beweren dat er niet geclaimd kan worden of de evolutietheorie waar of onwaar is – Theïsten

We moeten ook weten dat diegenen uit een categorie die vallen onder dezelfde classificatie niet persé dezelfde kijk hebben op wat betreft de evolutietheorie of het geloven in God. Zo vallen bijvoorbeeld Whitehead, die gelooft in de procesfilosofie, de Christelijke priester en fossiele wetenschapper Theilhard de Chardin en de Islamitische filosoof Muhammed Ikbal alle drie onder de categorie ‘Degenen die geloven in de evolutietheorie – Theïsten, maar zijn er belangrijke verschillen wat betreft hun geloof in God. Bovendien zijn er belangrijke noodzakelijkheden om personen te plaatsen onder een van deze categorieën. Wanneer we bijvoorbeeld de meest gekende werken van Darwin bestuderen komen we zinnen tegen die verklaren dat hij theïst was, terwijl we in zijn brieven een agnostische houding tegenkomen. Deze negenvoudige classificatie moet niet worden opgevat als een classificatie die iedereen in complete zin verklaart; men moet niet vergeten dat er verschillen zijn tussen personen die onder dezelfde categorie vallen. Deze classificatie laat ons zien hoe fout de benadering is om mensen in twee groepen te verdelen door slechts het onderscheid tussen ‘evolutionaire-atheïst- en ‘non-evolutionaire-theïst’, dat deze benadering tekort schiet en het biedt ons een meer bruikbare classificatiemodel om deze relatie te bepalen. De betreffende misleidende tweedelige onderscheiding blijft niet alleen bij een tekortschietend e classificatie maar zegt daarnaast middels een dergelijke verkeerde classificatie tegen mensen: “Of je zal de evolutietheorie ontkennen en in God geloven, of je zal in de evolutietheorie geloven en God ontkennen”, waarmee er geen andere alternatief wordt geboden waardoor deze fout, naast foutieve en onnodige polarisaties, tevens leidt tot benaderingen met een scherp oordeel over het geloven in God en de evolutietheorie.

Voordat de evolutietheorie werd gepresenteerd waren er in de 19^e eeuw een heleboel atheïsten. Een heleboel oorzaken die niets met de evolutietheorie hebben te maken kunnen leiden tot atheïsme. Aldus zou men er niet van moeten uitgaan dat eenieder atheïst die behoort tot de categorie ‘evolutionaire-atheïst’ een verband zou moeten hebben met de evolutietheorie of dat de evolutietheorie de oorzaak is van eenieder die valt onder de categorie ‘evolutionist-agnost’. ‘Het probleem van het kwaad’ is voor Darwin’s komen en gaan tussen het theïsme en agnosme bijvoorbeeld een belangrijk aspect; we kunnen hiervan getuigen door een brief die hij heeft geschreven aan Asa Gray over de dood van iemand die overlijdt aan een blikseminslag.²⁹ Er kan niet gezegd worden dat de oorzaak van Darwins komen en gaan in zijn geloof in God en het ‘agnosme’ (volgens sommigen ‘atheïsme’) de evolutietheorie middels de natuurlijke selectie is, die in zijn boek *De Oorsprong der Soorten* en in een heleboel andere werken de Schepper en de evolutietheorie middels de natuurlijke selectie verzoent

Het is daadwerkelijk moeilijk om, wat betreft de aanvaarding over de evolutietheorie, uit te vinden hoe deze het geloof in God beïnvloeden of, of deze het geloof in God wel of niet beïnvloeden. Dit heeft te maken met het feit dat het geloven of het niet geloven in het bestaan van God van mensen niet slechts te maken heeft met de informatie die verkregen wordt over het bestaan van organismen, maar tevens met de psychologische toestand van de mens, diens existentiële problemen, socio-politieke benaderingen, persoonlijke ervaringen en nog een heleboel andere zaken. Een van deze voorbeelden kunnen we terugzien bij het koppel Karl Marx en Friedrich Engels. Zij hadden zich, voordat zij in aanraking kwamen met Darwin’s evolutietheorie, een materialist-atheïstische geloof toegeëigend. Marx had in zijn proefschrift die hij in 1841 had geschreven de beroemde materialisten Democritus en Epicurus bestudeerd. Hij had al in dit werk zijn materialistische benadering gepresenteerd.³⁰ Darwin’s evolutietheorie is door Marx en Engels met achting verwelkomd.³¹ Bovendien heeft Engels gezegd dat Marx’ theorie over de sociale wereld soortgelijk is aan de evolutietheorie van Darwin wat betreft levende organismen.³² Tenslotte hebben Engels en Marx, die binnen de socio-politieke wereld een materialistische richting gaven aan Hegel’s filosofie waarmee zij een evolutionaire proces voorzagen, deze theorie die claimt dat hetzelfde proces geldig is voor de wereld van de organismen met liefde aanvaard. Echter zijn zij niet vanwege deze theorie materialist-atheïst geworden; zij waren onder de indruk van deze theorie

²⁹ Francis Darwin, **Carles Darwin Yaşamı ve Mektupları**, Vert.: Hüseyin Portakal, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 1996, p. 83.

³⁰ Karl Marx, **Demokritos ile Epikuros’un Doğa Felsefeleri**, Vert.: Hüseyin Demirhan, Sol Yayınları, Ankara, 2000, p. 9-76.

³¹ Karl Marx en Friedrich Engels, **Din Üzerine**, Vert.: Kaya Güvenç, Sol Yayınları, Ankara 2002, p. 127, 151, 175, 233.

³² Michael Ruse, **Can a Darwinian be a Christian? The Relationship Between Science and Religion**. Cambridge University Press, Cambridge, 2001, p. 174-175.

omdat deze theorie in de wereld van de levende organismen gelijk staat aan het begrip ‘evolutie’ die in hun filosofie de basis vormt. Een dergelijk geval zien we ook terug in de benadering van Friedrich Nietzsche. Aan de ene kant bekritiseert Nietzsche het begrip ‘natuurlijke selectie’ omdat hij vindt dat dit tegengesteld is aan zijn filosofie,³³ terwijl hij aan de andere kant laat zien dat hij de evolutietheorie aanvaardt omdat hij refereert naar dat mensen afstammen van dieren.³⁴ Echter kunnen we ook zonder de evolutietheorie met gemak zeggen dat, wanneer we Nietzsche lezen, hij atheïst was. Al met al zijn de filosofen Marx, Engels en Nietzsche, die vallen onder de classificatie ‘Degenen die geloven in de evolutietheorie – Atheïsten’, niet vanwege de evolutietheorie in het atheïsme zijn gestapt. Richard Dawkins, die ook valt onder de groep ‘Degenen die geloven in de evolutietheorie – Atheïsten’, beweert daarentegen in een heleboel plekken van zijn boeken dat het atheïsme enkel middels de evolutietheorie rationeel kan zijn.³⁵ Het vaststellen van dergelijke oorzakelijke relaties is belangrijk bij het beoordelen van de relatie tussen het geloof van personen en diens houding jegens deze theorie. Deze kunnen op dergelijke manier worden samengevat:

1. De benadering tot de evolutietheorie kan oorzaak zijn, de houding wat betreft het geloven in God het gevolg.
2. De benadering tot de evolutietheorie kan het gevolg zijn, de houding wat betreft het geloven in God de oorzaak.
3. Het kan zo zijn dat er geen oorzaak-gevolgrelatie is tussen de evolutietheorie en het geloven in God.

Zelfs de negenvoudige classificatie die ik heb aangeboden wat betreft de evolutietheorie en het geloven in God zijn niet in staat om alle soorten kennis te bieden over degenen die behoren tot deze classificaties; ik geloof erin dat daarmee duidelijk wordt dat een tweevoudige classificatie (atheïst-evolutionisten en theïst-anti-evolutionisten) die ik bekritiseerd heb helemaal tekort zou moeten schieten.

De focus van dit boek ligt op dat de algemene overtuiging over moslims is dat een groot deel van de moslims tegen de evolutietheorie zijn en deze theorie beschouwen als een tegenstrijdigheid met hun geloof in God. Echter is tussen de jaren 2008-2012, middels de enquête

³³ Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci**, Vert.: Sedat Umran, Birey Yayınları, İstanbul, 2002, p. 337-339.

³⁴ Friedrich Nietzsche, **Deccal**, Vert.: Oruç Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 2001, p. 25; Friedrich Nietzsche, **Güç İstenci**, p. 338.

³⁵ Richard Dawkins, **The Selfish Gene**, Oxford University Press, Oxford, 1989, p. 1.

die is afgenomen binnen een groep met een Islamitische achtergrond door Pew Research Centre, die een van de belangrijkste stichtingen is die onderzoek over religieuze onderwerpen doet over de hele wereld, naar voren gekomen dat; van de 22 landen in 13 landen de helft of meer erin gelooft dat levende wezens, inclusief de mens, mettertijd gevormd zijn middels evolutie. Hiertegenover is gebleken dat binnen 4 landen de helft of meer dan de helft erin gelooft dat de mens vanaf het begin van zijn bestaan was zoals hij vandaag de dag is.³⁶ De landen Kazachstan 79%, Libanon 78%, Palestina 67%, Marokko 63%, Oesbekistan 58% vormen de landen die het meest in de evolutie geloven. Irak 67%, Afghanistan 62%, Tadzjikistan 55%, Turkije 49% zijn daarentegen de landen die erin geloven dat de mens en andere soorten vanaf hun ontstaan eruitzagen zoals zij er vandaag uitzien, waarmee zij tot de landen behoren die de evolutietheorie het meest verwerpen. Het gemiddelde wat betreft het geloof van Moslims in de evolutietheorie is 53% geworden. (Een deel van de 47% heeft een van de twee opties niet ingevuld.) Wanneer we er bij stilstaan dat het gemiddelde van de Amerikaanse Christenen die in de evolutietheorie geloven 46% is (volgens de uitkomsten van dezelfde enquête), kunnen we zeggen dat deze hoeveelheid ver boven de verwachte gemiddelde is uitgekomen. (Overigens zijn de Moslims in Amerika die voor 45% in de evolutietheorie geloven achter gebleven ten opzichte van de algemene Moslims wereldwijd waarvan het gemiddelde 53% bedroeg.)³⁷

In vrijwel alle desbetreffende landen is het cijfer van diegenen die er niet in geloven dat de Islam de goddelijke religie is veel lager ten opzichte van degenen die de evolutietheorie als waar aanvaarden. Dit laat zien dat een hoog percentage van de de moslims uit Islamitische landen geen problemen zien in het gelovig zijn en het geloven in de evolutietheorie. Ook is het klaarblijkelijk en waar dat ondanks deze onverwachte hoge scores wat betreft het geloven van Moslims in de evolutietheorie, de meest tot discussie en spanning leidend onderwerp binnen het kader van de relatie tussen wetenschap en religie, de evolutietheorie is (net als bij Christenen en Joden onderling). Deze gegevens laten niet zien dat de spanning laag is, maar dat het slechts lager is dan dat er wordt gedacht.

³⁶ Er zijn twee opties getoond aan degenen die deelnamen aan de enquête, namelijk ‘Moslims die erin geloven dat mensen en andere levende wezens door de tijd heen zijn geëvolueerd’ (Muslims who believe humans and other living things have evolved over time) en ‘Moslims die erin geloven dat mensen en andere levende wezens altijd hebben bestaan in hun hedendaagse vorm’ (Muslims who believe humans and other living things have always existed in present form). Naast degenen die een van de twee opties hebben aangevinkt zijn er ook mensen geweest die geen van beiden hebben aangevinkt.

³⁷ Deze enquête is door Opinion Research Business en Princeton Survey Research gedaan voor Pew Research Center: “The World’s Muslims: Religion, Science and Popular Culture”, <http://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims-religion-politics-society-science-and-popular-culture>, 2013.

WAT DIENT EEN MOSLIM NAMENS HET GELOOF TE VERWERPEN?

Allereerst is het van belang om de volgende vraag te beantwoorden: Wat zou een Moslim in naam van religie moeten verwerpen? Verschillende stromingen en groeperingen binnen de Islam zijn het eens over de autoriteit van de Koran binnen de religie. Het geloven in fundamentele onderwerpen moet gefundeerd zijn in de Koran. Aldus hebben alle Islamitische fundamentele geloven als van God's bestaan tot Zijn Almacht, de profetie van Mohammad tot het leven na de dood een basis in de Koran verzen. We zouden op de volgende manier kunnen omschrijven wat een Moslim krachtens zijn geloof in zijn religie zou moeten verwerpen: Wanneer een bewering in tegenstrijdig is met een vers uit de Koran dan zou een Moslim die bewering in naam van zijn religie moeten verwerpen. Bij een tegenstrijdigheid met de vers is echter de maat, wanneer over de vers geëvalueerd wordt waarvan wordt beweerd dat het in tegenstrijd is met de claim die ter hande wordt genomen, van belang wat betreft het tegenstrijdig zijn van alle mogelijke niet-geforceerde opvattingen van deze vers in relatie tot de desbetreffende claim. Bij een tegenstrijd met een vers is echter de maat van de mogelijke interpretaties van deze vers, wanneer een ter discussie staande claim en de desbetreffende vers ter hand worden genomen, van toepassing wat betreft de claim. Wanneer de desbetreffende claim niet tegenstrijdig is met de niet geforceerde interpretaties van de vers maar wel in tegenstrijd is met een andere interpretatie kunnen we ook niet betogen dat deze claim in tegenstrijd is met de Koran. Ook een niet-tegenstrijdige interpretatie heeft de mogelijkheid om waar te zijn wat tegenstrijdige tegenwerpingen kan voorkomen.

Hierbij moet ik aankaarten dat er in de hadith literatuur verzonden (mawdu) hadiths zijn over het universum en organismen, dat wil zeggen dat er, ondanks dat profeet Mohammad het niet heeft gezegd en het niet waar is, hadiths zijn opgenomen in hadith boeken. Ik kan zeggen dat de desbetreffende hadiths als bron, in het bijzonder degenen die Joods-Christelijk (Israiliyyah en Masehiyyah) worden genomen, verhalen betreffen die Joden en Christenen onderling bespraken in de tijd dat hadiths verzameld werden. Aldus hebben een heleboel hadith deskundigen aangegeven dat de Joods-Christelijke vertellingen een belangrijke bron vormen van de verzonden hadiths en dat deze een grote plek innemen wat betreft de schepping van het universum en organismen, die niet gedetailleerd in de Koran worden beschreven. Bovendien is het zo dat, naast dat er is gediscussieerd over of er middels 'khabar al-wahid'³⁸ kan worden gebruikt om te handelen of niet (ik ga hier niet in op de details van deze discussie), de meerderheid –waar ook ik mij bij aansluit- het erover eens is dat de fundamentele leerstellingen van de Islam (akaidin) niet onder de classificatie van de 'khabar

³⁸ De uitdrukking 'Khabar al-wahid' wordt meestal gebruikt om hadiths te verklaren die niet de gradatie van een Mutawatir Hadith hebben. Met de uitdrukking 'Mutawatir Hadith' wordt op zijn beurt bedoeld op overgeleverde hadiths (elke generatie die de hadiths overlevert) die door een dermate ruime gemeenschap zijn overgeleverd dat de onjuistheid ervan niet waar kan zijn. Ik ga hier niet in op de details van dit onderwerp en neem het genoegen met het zeggen dat er wat betreft het onderwerp van dit boek er geen mutawatir hadith bestaat.

al-wahid' kunnen vallen.³⁹ Bij geen onderwerp over geloofsbelijdenissen kan worden uitgegaan van vermoedens, terwijl khabar al-wahids, in welke bron zij ook mogen voorkomen, berusten op vermoedens. Of het een probleem vormt om wel- of niet te geloven in claims die te maken hebben met de schepping van organismen is echter een zaak die te maken heeft met de geloofsbeginselen. Wat dit betreft is er geen hedith die valt onder de categorie mutawatir en is de beste mogelijkheid ervan dat het plaatsvindt binnen de categorie khabal al-wahid. Het is derhalve niet mogelijk om een standpunt hierover te nemen krachtens khabar al-wahids. Daarom is het bepalen of de evolutietheorie in tegenstrijd is met de verzen uit de Koran voldoende om vast te stellen of het nodig is om namens de Islam een standpunt in te nemen tegen deze theorie of niet.

Hetgeen waar hier op moet worden gelet is het volgende: Ook een heleboel foute beweringen zijn niet met de Koran in tegenstrijd. Of een bewering waar of niet waar is en of een bewering tegenstrijdig is met de Koran, zijn verschillende zaken. Hoewel dit een zeer simpel onderscheid is ben ik er heel vaak getuige van geweest dat er, omdat er geen goed onderscheid hiervan wordt gemaakt, tijdens de discussie over de relatie tussen de evolutietheorie en het Islamitische geloof logische fouten worden gemaakt en dat de discussie onnodig verward raakt. Een heleboel van mijn toespraken ben ik begonnen door te zeggen "Ik geloof dat de evolutietheorie geen tegenstrijdigheden heeft met de Islam" en heb –zoals ik straks ook zal doen- krachtens de Koran tegenwerpingen hiertoe beantwoord. Echter heb ik in de meeste gevallen te maken gehad met de tegenwerping 'De Cambriaanse explosie falsifieert de evolutietheorie'. Mijn claim is daarentegen niet 'De evolutietheorie is waar'. Ik claim dat wanneer we de evolutietheorie aanvaarden het geen tegenstrijdigheden vertoont met het Islamitische geloof, terwijl ik discussies omtrent de betrouwbaarheid van de bewijzen van de evolutietheorie overlaat aan studies zoals de verschillende vertakkingen van biologie en de filosofie van biologie. Daarom hebben de tegenwerpingen jegens de bewijzen van de evolutietheorie niets te maken met mijn claim. Daarnaast ben ik, ondanks dat ik heb gezegd 'Er is in de Koran geen vers die tegenstrijdig is met de evolutietheorie' maar niet heb beweerd 'In de Koran wordt de evolutietheorie verteld', heel vaak tegengekomen dat deze twee zaken met elkaar worden verward. Het is niet zo dat ik mijn claim over dat de evolutietheorie niet namens de Islam tegengeworpen moet worden in een compleet andere claim verander door te zeggen dat "Een Moslim moet wegens zijn religie geloven in de evolutietheorie". Ondanks mijn strikte onderscheid in deze onderwerpen ben ik meerdere malen getuige geweest van misvattingen. Ik zie de overbodige vooroordelen die over dit onderwerp bestaan als een belangrijke reden voor misvattingen hierover.

Ik denk dat het beter begrepen zal worden wat ik bedoel wanneer ik voorbeelden geef over waarom een heleboel foutieve beweringen niet tegenstrijdig zijn met de Koran. Ik zal voorbeelden geven van hoe deze, ondanks de in de eerste plaats historische informatie en vervolgens wetenschappelijke informatie die foutief zijn, niet met de Koran in tegenstrijd hoeven te zijn. In de

³⁹ Yusuf Şevki Yavuz, "Haber-i Vahid", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Deel: 14, İSAM, İstanbul, 1996, p. 352-355.

Koran wordt gesproken over Maria, maar er wordt niet gesproken of Maria een tante had of niet en zo ja, dan wordt er niet vermeld hoeveel tantes zij had. Laten we in dat geval aannemen dat mensen beweren dat Maria twee, drie, of zelfs vier tantes heeft gehad. Welke van deze beweringen zijn in tegenstrijd met de Koran? Het antwoord is uiteraard geen van allen. Er zijn op zijn minst twee van deze beweringen fout, maar omdat er in de Koran geen informatie staat over de tantes van Maria is het niet nodig om namens de Islam een historicus tegen te spreken die zegt hoeveel tantes Maria wel heeft gehad. Zodoende is een heleboel foutieve historische informatie die gekoppeld is aan namen die in de Koran voorkomen niet in tegenstrijd met de Koran.

Laat ik ook een voorbeeld geven over de natuurwetenschappen. Laten we denken aan twee mensen, waarvan de een zegt dat de maan groter is dan de zon, terwijl de ander dit tegenwerpt door te zeggen dat de zon groter is dan de maan. Welke van deze beweringen is in tegenstrijd met de Islam? Het antwoord hierop is geen een. Aangezien er in de Koran geen informatie staat over of de omvang van de maan groter is of de zon kan er, wie wat ook beweert hierover, niet worden gezegd dat dit met de Koran in tegenstrijd is.

Ik zal gedurende dit boek proberen te laten zien dat dezelfde zaak geheel van toepassing is op de evolutietheorie. Wat er ook wordt beweerd over hoeveel tantes Maria heeft gehad, of over wiens omvang groter is wat betreft de vergelijking tussen de omvang van de maan en de zon, het is niet ter sprake dat deze in tegenstrijd zijn met de Islam. Op dezelfde manier zijn geen van de beweringen in tegenstrijd met de Islam wat betreft het ontstaan van organismen en mensen middels de evolutietheorie of onafhankelijk van elkaar (zonder revolutie). De Koran heeft namelijk wel openlijk verklaard dat God levende soorten en de mens heeft geschapen, maar het heeft daarentegen niet verklaard hoe deze schepping heeft plaatsgevonden. Daarom kan een Moslim een evolutionist zijn, maar dit betekent niet dat een Moslim een evolutionist zou moeten zijn.

Sommigen duiden aan dat atheïsten de evolutietheorie tegen religies gebruiken waardoor deze theorie verworpen zou moeten worden.⁴⁰ Allereerst moeten we dit weten: Wanneer er niet in naam van de Islam (of andere religies) een verkeerde benadering van deze theorie zou zijn, dan zou er geen mogelijkheid aan atheïsten geboden zijn om deze theorie als tegengestelde benadering jegens de Islam (of andere religies) te gebruiken. Wanneer men de zeer foutieve benadering van God's bestaan afhankelijk maakt van de verwerping van de evolutietheorie, dan legt men zelf de basis voor diegenen met een tegengestelde benadering. Moeten Moslims, wanneer atheïsten geloven in een tableau over de elementen van scheikunde of over informatie wat betreft de textuur van magma, of over dat de wereld rond is, hun best doen om deze dingen te gaan verwerpen? Voor een moslim hebben zowel het tableau over de elementen als de informatie over de magma en de vorm van de aarde te maken met de schepping van God. God heeft, net als de organismen, ook de elementen, magma en de wereld geschapen. Kan het een Islamitische benadering zijn om in plaats

⁴⁰ Alper Bilgili, "Türkiye'de Bilim Sosyolojisi Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", **Sosyoloji Dergisi**, Nr.: 29, 2014, p. 242-245.

van informatie hierover op te doen, te achterhalen waar atheïsten in geloven om vervolgens in het tegenovergestelde te gaan geloven? Is een Moslim uit op het vinden van de waarheid of op het op elk gebied tegengesteld te zijn aan atheïsten? Net als dat het geen Islamitische missie is om de wetenschappelijke verklaringen van de genoemde onderwerpen te verwerpen, is dit ook van toepassing op de evolutietheorie. Bovendien zouden Moslims hun geloof geen vorm moeten geven aan de hand van de benaderingen van diegenen die tegen hen zijn, maar aan de hand van de Koran. Een moslim kan bijvoorbeeld geen vijand van Jezus zijn omdat Jezus volgens Christelijke stromingen als ‘goddelijk’ wordt beschouwd. Of het kan niet zo zijn dat een Moslim een antipathie voelt voor de zon omdat aan de zon volgens het Shintoïsme goddelijke kenmerken worden toegeschreven. Daarmee zou het ook niet zo moeten zijn dat doordat een atheïst de evolutietheorie als middel voor het atheïsme gebruikt, deze theorie een bron voor vijandschap of antipathie zou moeten zijn.

Ik kan zeggen dat er op dit gebied twee soorten onrecht wordt gepleegd. Hiertegen zou, ten eerste omdat zij fout zijn en daarnaast tot zeer negatieve gevolgen leiden geprotesteerd moeten worden. Het eerste onrecht is hetgeen dat wordt gepleegd namens het atheïsme of het heidendom. Degenen die deze onrecht aandoen door te zeggen dat ‘Het geloven in de evolutietheorie vereist het atheïsme’, waarmee zij zowel foutieve informatie verlenen als dat zij voor hun deze theorie voor filosofische standpunt als middel gebruiken, waardoor zij serieuze schade aanrichten aan de objectieve evaluaties van wetenschappelijke benaderingen. De evolutietheorie is een theorie die te maken heeft met de biologie en het proces van het ontstaan van organismen; of deze processen het resultaat zijn van een bewuste plan is niet het onderwerp van de biologie wiens taak slechts het omschrijven van de processen en de verschijnselen is. Het tweede onrecht is het onrecht dat wordt gepleegd namens religies. Degenen die deze onrecht aandoen zeggen ‘Een Moslim zou de evolutietheorie moeten verwerpen’, waarmee zij een belemmering vormen voor Moslims om dit onderwerp op een kalme en neutrale wijze kunnen evalueren, waardoor er onnodige spanningen tussen religie en wetenschap tot stand komen. Door te begrijpen dat het verkeerd is om namens de Islam de evolutietheorie te verwerpen zal zowel een foutieve perceptie worden terechtgesteld als dat het onrecht aan de objectieve benadering van de wetenschap wordt gestopt.

‘GOD VAN DE LEEGTES’ OF ‘GOD VAN DE SCHEPPING’ ?

De belangrijkste reden om namens religies tegen de evolutietheorie te zijn is omdat er wordt gedacht dat deze theorie het geloven in God uitsluit. Het verhelderen van deze zaak is van primair belang over of een Moslim wel of geen evolutionist kan zijn en daarnaast net zo belangrijk om te begrijpen of een Jood of een Christen een evolutionist kan zijn of niet. Het geloven in God is het primaire geloof van de monotheïstische religies, en alle zaken die leiden tot het verwerpen van dit geloof zou door deze religies verworpen moeten worden. Het is onmogelijk om in zowel profeten als in het hiernamaals te geloven indien het geloven in God ontbreekt.

Impliceert de evolutietheorie daadwerkelijk een claim dat het geloven in God verworpen moet worden? Het korte antwoord op deze vraag is ‘Nee, de evolutietheorie vereist op geen enkele wijze dat het geloven in God verworpen zou moeten worden’. Een van de belangrijkste misvattingen over dit onderwerp is ‘Het scheppen middels een procédé wordt niet begrepen’ (dit onderwerp wordt in het volgende hoofdstuk behandeld). Een andere belangrijke reden van misvattingen heeft te maken met de benadering van ‘De God van de leegtes’ (God of the gaps). De benadering van ‘De God van de leegtes’ heeft een belangrijke plek bij het denken dat de wetenschappelijke ontwikkelingen van de moderne tijd tegengesteld zijn aan religie. Degenen die een dergelijke benadering verkondigen denken dat de het geloof in het bestaan van God van de theïsten berusten de zaken over het universum en organismen die niet gekend worden, dat zij deze leegtes met God vullen en dat zodoende wanneer er geen leegtes meer bestaan het bestaan van God ook niet meer nodig zal zijn. Een dergelijke benadering van de zaak heeft echter geleid tot de misvatting over dat de toename van wetenschappelijke ontdekkingen een bedreiging vormen voor religie. Sommige theïsten hebben ook opvattingen als ‘We weten niet hoe sterren hun licht produceren, dus God heeft de sterren geschapen’, of ‘Zie, we weten niet hoe het hart klopt, dus God heeft het hart geschapen’ geuit. Echter bestaat er vrijwel geen theïstische filosoof of theoloog die zich de benadering van ‘De God van de leegtes’ toeëigent. Zij beschouwen de toenemende wetenschappelijke kennis over het universum en organismen als een middel om God’s Almacht te verkennen en hopen niet op hulp van onwetendheid; zij verwelkomen de toename van kennis over de sterren, het hart en andere zaken. Soortgelijke benaderingen over het bestaan van God die tot stand zijn gekomen krachtens de kennis die we hebben opgedaan in de afgelopen eeuw op het gebied van de natuurkunde over de fijne afstemming hebben berusten op onze toenemende kennis, en niet op onze onwetendheid (de leegtes). (In de laatste hoofdstuk van dit boek zal dit onderwerp worden behandeld waarin wordt besproken of de evolutietheorie een bedreiging vormt voor argumenten over het bestaan van God.)

Daarom begaan degenen die zeggen dat door de toenemende wetenschappelijke ontdekkingen het geloven in God of de behoefte aan Hem niet meer nodig is, een van de vaak voorkomende logica fouten die in de literatuur ‘stroman fout’ (straw man fallacy) wordt genoemd.

Degenen die de stroman fout begaan negeren de vooraanstaande ideeën van de tegenpartij en focussen zich in plaats daarvan op een slechte of een overdreven idee –alsof dat het ware standpunt vormt- van de tegenpartij. Onder diegenen die de benadering van de ‘God van de leegtes’ als de ware positie van de theïsten laat zien en op grond van de evolutietheorie de ‘stroman fout’ begaan, behoren naast Richard Dawkins verschillende atheïstische evolutionaire biologen.⁴¹ In het algemeen is in het theïsme en in het bijzonder in de Islam kennis op het gebied van kosmologie en biologie niet een zaak van onwetendheid maar juist een zaak waarin verlangd wordt naar kennis. God is niet de ‘God van de leegtes’ maar de ‘God van de schepping’; we zijn niet wegens onze onwetendheid over de leegtes getuige van God’s Almacht en zijn Kunst, maar krachtens onze kennis over hetgeen dat bestaat. De bestaande informatie over het universum en over organismen zijn middelen om God’s Almacht en Zijn Kunst te verkennen. Ik ben van mening dat een heleboel kennis die in de moderne tijd is opgedaan wat te maken heeft met de biologie geapprecieerd moet worden als informatie die tegemoet komt aan een zaak waar dergelijk naar wordt verlangd.

Daarnaast ben ik vaak getuige geweest dat een belangrijk deel van degenen die de evolutietheorie, wat een theorie is over de ontwikkeling van organismen, als problematisch beschouwen wat betreft het bestaan van God en zich in de volgende tegenstrijdigheid bevinden: Dezelfde mensen zien theorieën als de oerknal (big bang) die te maken heeft met het ontstaan van het gehele universum die tevens een 13,8 miljard jarige evolutie omschrijft, of de geologie die de 4,5 miljard jarige evolutie van onze aarde verklaart, niet als een probleem. Uiteraard is deze benadering juist. Maar waarom wordt er gedacht, hoewel de informatie die we verkrijgen van de moderne wetenschap over het evolutionaire procédé van het universum en onze aarde niet in tegenstrijd is met het bestaan van God, dat de beschouwingen omtrent de evolutie van organismen in tegenstrijd zijn met het bestaan van God? Is God ook niet, net als dat hij de Schepper is van de organismen, de Schepper van het hele universum? Net als theorieën die het ontstaan en de evolutie/ontwikkeling van het universum en de aarde verklaren zijn ook de theorieën die het ontstaan en de evolutie/ontwikkeling van organismen presenteren niet in tegenstrijd met het bestaan van God die de Islam neerzet.

Er is geen reden voor een Moslim om in het universum en in de wereld van de organismen leegtes te vinden die niet zijn te verklaren om hier namens ‘het geloof’ naar te verlangen. Uiteraard zullen er velden zijn waar de wetenschap geen verklaring voor heeft maar het niet kunnen beantwoorden van wetenschappelijke velden door de wetenschap benodigd geen verlangen namens ‘religie’. De wetenschap heeft bijvoorbeeld geen verklaring voor wat de donkere energie is waarvan

⁴¹ Een voorbeeld van een van de vele ‘stroman fouten’ van Dawkins: Richard Dawkins, **The God Delusion**, Black Swan, Londen, 2007, p. 151. Zie voor over logische fouten van Dawkins: Alper Bilgili, “An Introduction to Logical Fallacies: Dawkins’ The God Delusion”, **European Journal of Science and Theology**, Vol: 8, No: 2, Juli 2012, p. 39-46. Zie daarnaast voor het artikel over Antony Flew die eerst zeer dichtbij Dawkins stond maar van standpunt is gewijzigd: Emre Dorman, “Kanıtın Götürdüğü Yeri Takip Eden Bir Filozof: Antony Flew’un Ateizmden Vazgeçiş Üzerine”, **Felsefe Dünyası**, No: 60, 2014, P. 157-176.

wordt gedacht dat deze de oorzaak vormt van de versnelde uitbreiding van het universum, maar het niet kunnen verklaren van deze zaak is geen zaak waar namens 'religie' naar wordt verlangd. In de Koran is nergens onwetendheid tegenover kennis geprezen. Er wordt daarentegen in een heleboel verzen aangemoedigd om kennis op te doen. Er staat bijvoorbeeld in de 20^e vers van de 29^e deel van hoofdstuk Al-Ankabut: *Zeg: "Trek rond op aarde en zie hoe (Allah) de schepping begint, waarmee wordt uitgenodigd om kennis op te doen over het begin van de schepping. Aangezien een Moslim volgens deze vers op het spoor zou moeten zijn van het opdoen van kennis over de beginselen van het universum en de organismen is het geen correcte benadering van de Koran om op het spoor te zijn naar 'leegtes' in onze kennis, en is het al helemaal niet zo dat theorieën die procedeeën verklaren (de leegtes in onze kennis verklaren) in tegenstrijd zijn met het bestaan van God. Het tot stand brengen van tegenwerpingen namens de 'Islam' door middel van benaderingen waarin wordt gehoopt op hulp van de 'leegtes' en het opvatten dat theorieën die informatie verschaffen over de procedeeën een bedreiging vormen jegens God's bestaan hebben niet in het minst een Islamitische achtergrond. Ik wil nogmaals herhalen; God is niet de 'God van de leegtes' maar de 'God van de schepping en er is geen enkele geldige reden om te denken dat theorieën over de procedeeën die het universum en de organismen hebben doorstaan –of deze waar zijn of niet- in tegenstrijd zijn met God's bestaan.*

HIJ ZEGT ‘WEES’ EN HET IS (KUN FA YAKUN): PROCESSIEVE OF OGENBLIKKELIJKE SCHEPPING?

Laten we denken aan een schilder die zijn werk aan anderen vertelt door te zeggen ‘Ik heb dit schilderij gemaakt’. Wanneer we een dergelijke uitspraak horen van een kunstenaar begrijpen we met gemak wat hij bedoelt en vinden we niets vreemds aan deze uitdrukking. Hiernaast weten we allen dat de schilder zijn werk procesmatig tot stand heeft gebracht; hij heeft het doek en het verf gekocht, de verven met elkaar gemengd, de kwasten eerst in het verf gedept en vervolgens op het doek aangebracht, eerst een deel van het beeld geschilderd, daarna een ander deel en vervolgens nog een ander deel... Niemand vindt het stapsgewijs tot stand gekomen schilderij tegenstrijdig met de uitspraak van de schilder ‘Ik heb dit schilderij gemaakt’. Want het gaat erom dat het proces een deel vormt van het tot stand brengen van het schilderij van de schilder en dat het gehele proces ten dienste is geweest voor het tot stand brengen van het schilderij. Bovendien is de schilder niet de Schepper van noch het doek, noch van de verven, noch van het proces die binnen de tijd plaatsvindt. God is daarentegen zowel de Schepper van de stoffen die de grondstof zijn als van het proces van de tijd waarbinnen processen plaatsvinden. Daarom zou een Moslim, wanneer God spreekt over ‘Ik heb de hemel geschapen’ of ‘Ik heb de organismen geschapen’ of ‘Ik heb de mens geschapen’ geen van deze uitingen opvatten als een onmiddellijke, niet aan een proces gebonden schepping. In geen van dergelijke uitingen zijn kwesties aanwezig die het procédé uitsluiten.

Een fout die rechtgezet moet worden heeft te maken met dat wat biologen bedoelen wanneer ze het woord ‘toeval’ (random) uitspreken. Wanneer biologen, bij het spreken over de mutaties van levende organismen, zeggen dat dit ‘toevallig’ is bedoelen zij dat er geen biologische wet is waarmee deze mutatie tot stand komt aan de hand van wat het organisme nodig heeft.⁴² Middels de uitdrukking ‘toevallig’ wordt het verschil tussen de opvattingen over de veranderingsmechanismen tussen het Nieuwe-Darwinisme en de Lamarckiaanse benadering waarbij mutatie plaatsvindt aan de hand van de behoeften en de inspanningen van de soorten benadrukt. Kortom heeft de uitdrukking ‘toevallig’ hier te maken met veranderingsmechanismen en de vorming daarvan binnen de genetica; door middel hiervan wordt er geen atheïstische claim gedaan. Iemand die de veranderingsmechanisme van soorten in die zin als ‘toevallig’ beschouwt, kan het procédé van het ontstaan en de veranderingen van soorten beschouwen als de verwezenlijking van God’s plan. Er is geen uitsluitend aspect tussen deze twee opvattingen.

De kritische term die hier begrepen moet worden is ‘procédé’. Voor een Moslim is alles dat wij om ons heen zien de producten van God’s schepping en zijn al deze bestaande zaken zoals wij allen waarnemen verbonden met verschillende processen. Een heleboel Moslims zeggen wanneer

⁴² Ernst Mayr, **Toward a New Philosophy of Biology**, Harvard University Press, Cambridge, 1988, p. 98; Michael Ruse, **Philosophy of Biology Today**, State University of New York Press, Albany, 1988, p. 75.

zij hebben gegeten ‘Alhamdoelillah’ om God te bedanken voor het eten dat hij verschaft. Maar voordat het eten is gekookt zijn eerst de courgetten middels een proces tot stand gekomen; de rijping van de courgette, waarna de boer de courgette heeft geplukt, een boer het heeft verkocht, vader de courgette heeft gekocht op de markt en naar huis heeft meegenomen en moeder de maaltijd heeft gekookt. Dergelijke processen vinden plaats dankzij de tijd die God heeft geschapen waarbinnen tevens atomen, de aarde, het leven, planten en procedeeën plaatsvinden waardoor een Moslim het ontstaan middels een proces nooit tegenstrijdig met God’s schepping zal vinden en tijdens het eten van de courgette standvastig ‘Alhamdoelillah’ zal zeggen. Wanneer deze Moslim naast de courgette ook melk drinkt kan hij de volgende vers uit de Koran aanhalen:

En waarlijk, voor jullie is er in het vee zeker een lering. Wij geven jullie te drinken van dat wat zich in hun buiken bevindt, (en hierin is) tussen dat wat afgescheiden wordt en (het) bloed, pure melk, (wat) smakelijk (is) voor de drinkers.⁴³

Geen Moslim die bij het drinken van melk denkt aan deze vers en God bedankt denken dat de koe die het melk biedt geen gras eet, de koe geen processen doorgaat in zijn lichaam waarvan de details niet in de Koran zijn omschreven, het melk niet op tafel staat dankzij de inzet van verschillende soorten mensen. Geen proces over het voorbereiden van het melk wordt in de vers genoemd dat in tegenstrijd is met de uitdrukking ‘*Wij geven jullie te drinken*’. In feite kan, wanneer men er bij stilstaat, gemakkelijk begrepen worden waarom het niet mogelijk is om een zaak met het proces die daaraan is verbonden te vertellen. De verschijnselen op de wereld komen tot stand dankzij de formatie van de elementen waaruit zij bestaan. Het ontstaan van deze elementen zijn op hun beurt verbonden aan het begin van de oerknal, het zich afscheiden van de fundamentele krachten in het universum, het Higgs-deeltje dat massa afgeeft, het ontstaan van de sterrenstelsels en de sterren en aan de verscheidene fijn afgestemde processen in de sterren. Kortom, wanneer het nodig zou zijn dat God bij elke referentie over ‘het doen regenen’ of ‘het laten waaien van de wind’ of ‘het verstrekken van melk’ zou moeten spreken over de processen die daaraan voorafgaan, dan zou Hij vanaf het begin van de oerknal moeten beginnen en bij elke zaak uitleg moeten geven. Een dergelijke omschrijving van een proces met alle details zou op zijn beurt een veel groter volume vereisen van de Koran. Hetzelfde geval is geldig bij uitspraken van ons over ‘ik heb dit schilderij gemaakt’. Indien we alle processen zouden omschrijven die het mogelijk maken om een schilderij tot stand te brengen, dan zouden we een proces moeten omschrijven die zo breed is van het begin van de oerknal tot de elementen als koolstof in de sterren. Tenslotte weten we allen als taalgebruikers dat bij het vertellen van een zaak het ten eerste in praktische zin niet mogelijk is om alle processen van die zaak vertellen, en ten tweede dat we tijdens het vertellen over het ontstaan van iets spreken zonder te refereren naar de processen die het tot stand komen van die zaak mogelijk maken. Er is in het bijzonder voor God, die de Schepper is van al het bestaande, niets

⁴³ 16- An-Nahl 66.

onverwachts aan dat Hij in Zijn beschrijving van de Schepping niet refereert naar de gedetailleerde processen daarachter; wanneer we de taal van de Koran bestuderen zijn we dan ook getuige hiervan dankzij honderden verzen.

Degenen die de essentie van de ‘schepping middels proces’ niet begrijpen hebben door te zeggen dat de uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ (Kun fa yakun), die de schepping van God omschrijft, beweerd dat dit refereert naar het ‘scheppen zonder proces’ waarmee zij een claim hebben gedaan over dat organismen en mensen zonder een proces zijn geschapen. Zelfs degenen die de delen in de Koran waarin de uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ op een oppervlakkige wijze lezen zullen we de onjuistheid van deze claim begrijpen.⁴⁴ We begrijpen uit de Koran dat het worden door God’s bevel ‘Wordt’, dat wil zeggen dat met Zijn wilskracht hetgeen wordt wat hij wil. Echter betekent dit niet dat de besproken formaties binnen aardse tijd ‘plotseling’ (procesloos) verwezenlijkt worden. Het wil zeggen dat God’s bevel van ‘Wordt’, ofwel Zijn wilskracht, voldoende is voor het ontstaan van iets. Sommige vertalers hebben het Arabische voorzetsel ‘Fe’ uit de Koran, die komen na het bevel ‘Wordt’, vertaald als ‘Onmiddellijk’ waardoor er een vertaling als ‘Hij zegt wees en het wordt onmiddellijk’ is gemaakt. Wanneer we het voorzetsel ‘Fe’ bestuderen die in een heleboel plaatsen in de Koran voorkomen, dan zien we dat dit voorzetsel neerkomt op de betekenis ‘waarna, hieropvolgend’ en dat bij de meeste plekken waar dit voorkomt het proces de kwestie vormt. De foutieve vertalingen van het voorzetsel ‘Fe’ als ‘op dat moment, onmiddellijk’ moeten gecorrigeerd worden. De navolging op de bevelen ‘Wordt’ in de verzen is dat God’s wil onvoorwaardelijk tot stand komt, en niet dat deze totstandkoming zonder proces gebeurt. Aldus begrijpen we uit de Koran dat God de hemel en aarde in zes perioden (yavm) heeft geschapen (in het volgende hoofdstuk zal het onderwerp ‘zes periodes’ worden behandeld). Aan de andere kant is uit de volgende verzen af te leiden dat het bevel ‘Wordt’ voldoende is voor de Schepper van de hemel en aarde:

81: Is Degene Die de hemelen en de aarde heeft geschapen niet in staat om het gelijke daaraan te scheppen? Welzeker! En Hij is de Schepper, de Alwetende.

82: Zijn Bevel, wanneer Hij iets wil, is slechts dat Hij ertegen zegt: “Wees”, en het is.⁴⁵

Er is geen redelijke oorzaak om te begrijpen dat door God’s bevel ‘Wees’ er binnen de aardse tijd onmiddellijk ontstaan wordt. Het universum bestaat sinds 13,8 miljard jaar, maar dit is nog steeds het resultaat van zijn bevel ‘Wordt’. Door Einsteins relativiteitstheorie is gepresenteerd dat tijd niet absoluut is maar is het theoretisch uiteengezet dat het wordt beïnvloed door factoren in

⁴⁴ De uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ komen in de volgende verzen voor: 2- Al-Baqarah 117, 3- Ali-Imran 47, 6- Al-An-am 73, 16- An-Nahl 40, 19- Maryam 35, 35- Ya-Sin 82, 40- Al-Ghafir 68.

⁴⁵ 36- Ya-Sin 81, 82.

het universum als de zwaartekracht en snelheid, waarna deze theorie door experimentele gegevens is geverifieerd.⁴⁶ Het kan niet worden gedacht dat tijd die zelfs binnen het universum veranderlijk is, voor God bindend is en dat God binnen de tijd (af)wacht. Daarom is het nutteloos om vragen als ‘Waarom zou God zo’n lange tijd gaan wachten?’ te stellen. Misvattingen als dat ‘God wacht binnen de tijd’ komen voort uit de opvatting dat God onderworpen is aan tijd, in plaats van dat Hij de Schepper ervan is. Degenen met een dergelijke opvatting kunnen daarmee, om niet te hoeven denken dat God een lange tijd heeft gewacht, foutieve beweringen verdedigen dat God ineens of binnen een zeer korte tijdsbestek het bestaande zou moeten verwezenlijken.

De uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ in de Koran is ook gebruikt bij de vertelling van Jezus’ schepping. Ook deze zaak over Jezus laat zien dat deze uitdrukking geen schepping zonder proces beschrijft:

Zij zei: “Mijn Heer, hoe kan ik een kind krijgen terwijl ik niet aangeraakt ben door een mens?” Hij zei: “Zo zal het zijn, Allah scheidt wat Hij wil. Wanneer Hij een zaak heeft bepaald, zegt Hij er slechts tegen: “Wees”, en het is.”⁴⁷

Het op de wereld komen van Jezus is uiteraard onderworpen aan God’s bevel ‘Wees’, maar zoals in de Koran wordt verteld heeft zijn moeder Maria hem in haar baarmoeder voor een bepaalde tijd gedragen. Indien zou worden gedacht dat met de uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ onmiddellijkheid wordt bedoeld, dan zou wat betreft de jongvolwassen periode van Jezus geclaimd moeten worden dat er geen proces aan deze periode vooraf is gegaan wat betreft zijn bestaan. Degenen die door te refereren naar de uitdrukking ‘Hij zegt wees en het wordt’ claimen over een onmiddellijk ontstaan van de mensheid laten zien dat wanneer deze uitdrukking over zowel het universum als Jezus wordt vermeld zij de zaak over een onmiddellijke schepping noch begrijpen, noch hun claims uitspreken door er eerst goed over na te denken. Dit alles laat zien dat voor de schepping van de organismen en Adam, middels het bevel ‘wees’, er geen enkele redelijke oorzaak is om te denken dat het om een aardse ‘onmiddellijke’ schepping gaat.

Zoals ik reeds eerder heb vermeld is het zo dat het niet correct is dat een Moslim de evolutietheorie namens de Islam verwerpt, maar kan er ook niet worden beweerd dat het verwerpen van deze theorie krachten zijn persoonlijke opinie tegenstrijdig is met de Islam. Maar het protesteren tegen deze theorie van sommigen door te zeggen ‘Waarom zou God het nodig vinden om middels een proces te scheppen?’ betekent dat het scheppen middels een proces onwaardig aan God wordt geacht, dat, wat betreft het Islamitische geloof, een probleem vormt. Want zoals ik

⁴⁶ Albert Einstein, **İzafiyet Teorisi**, Vert.: Gülen Aktaş, Say Yayınları, İstanbul, 2001, 26-28, 46-59 en 109-114.

⁴⁷ 3. Ali-Imran 47.

zojuist door voorbeelden heb gepresenteerd zijn zowel de meeste vertellingen uit de Koran over de schepping als de schepselen die wij om ons heen waarnemen allen door middel van een proces tot stand gekomen. Het is niet mogelijk dat iemand die het scheppen middels een proces onwaardig acht aan God zowel de bestaanden om zich heen als zijn eigen schepping waardeert, aangezien dit allemaal het resultaat is van een proces. Kortom is het zo dat een heleboel mensen dergelijke uitspraken doen om zich tegen de evolutietheorie te keren; al is het niet hun protest jegens de evolutietheorie, de manier waarop zij hun bezwaar uiten sleurt hun tot een tegenstrijdige positie met de Islam.

De procesmatige schepping van God laat zich in het universum vertonen door het reeks aan oorzaak-gevolg. Door het begrijpen van de oorzaak-gevolg relaties kan er wetenschappelijke kennis worden opgedaan. Dankzij wetenschappelijke kennis kunnen we op zijn beurt kennis opdoen over de interne structuur van sterren, de atmosfeer van onze aarde, het proces waarin de bij honing produceert en over onze cardiovasculaire systeem. Het verkennen van deze zaken zijn op hun beurt middelen om getuige te zijn van God's Almacht en Zijn Kunst. Zoals men zien kunnen we doordat we ons bevinden in een universum waar een procesmatige schepping van toepassing is kennis opdoen over God's Almacht en Kunst om daar getuige van te zijn. Het verwerpen van de Schepping middels een proces brengt tot een deïstische geloof in een Schepper die in het begin heeft geschapen en vervolgens al Zijn banden met het geschapene heeft verbroken, wat niet past binnen de Islamitische doctrine waarin 'God op elk moment en op elke plek actief aanwezig is' waardoor een dergelijk geloof onacceptabel is. Dit laat ons op zijn beurt zien dat een Moslim niet het kleinste probleem zou moeten ondervinden wat betreft het scheppen middels een proces, dat zij die God's schepping middels een proces niet waarderen daarentegen God's Almacht en Kunst niet voldoende kunnen waarderen.

Bovendien is een van de belangrijkste doctrines van de Islam dat we ons op de wereld bevinden die een beproeving is; een beproeving is slechts mogelijk in een omgeving waarin we de gevolgen van onze daden kunnen weten, en we kunnen de gevolgen van onze daden slechts weten in een universum met regelmatige processen. Denk aan het volgende voorbeeld: Wanneer iemand een onschuldig persoon aan de rand van een hoge klif omver duwt, dan weten we uitsluitend dat de daad van de duwer verkeerd is. We weten namelijk aan de hand van de gangbare regelmatige processen op de wereld die we waarnemen dat deze daad van duwen zal lijden tot overlijden. Net als dat we als gewetensvolle mensen deze daad zullen afkeuren zouden we, indien we de rechter aan de rechtbank zouden zijn, uiteraard straf opleggen aan deze persoon. Stel je echter voor een moment een wereld voor die is ontstaan zonder procesmatige wetten: Omdat in een dergelijke wereld het niet mogelijk is voor degene die iemand omver duwt om te voorspellen wat er zal gebeuren met degene die hij omver duwt, is het niet mogelijk om te denken dat deze persoon verantwoordelijk zal zijn voor zijn daad.⁴⁸ Kortom, net als dat we getuige zijn van Gods Almacht en Kunst dankzij ons bestaan in een wereld dat is verbonden aan procesmatige wetten, is onze verantwoordelijkheid voor

⁴⁸ Caner Taslaman, **Allah'ın Varlığının 12 Delili**, Destek Yayınları, İstanbul, 2016, p. 19.

onze daden ook mogelijk doordat we ons bevinden op een dergelijke wereld. Het kan niet gedacht worden dat een Moslim die dit goed kan bevatten last zal ondervinden van de ‘schepping middels procédé’.

Soms wordt er, om te kunnen laten zien dat de evolutietheorie tegenstrijdig is met de Islam, geforceerde argumenten gepresenteerd. Een van deze geforceerde argumenten wordt gedaan middels de engelen waarover in de Koran wordt gesproken en te vragen: “Zijn engelen dan ook middels een proces geschapen?” Degenen die deze vraag stellen denken dat wanneer wordt bewezen dat engelen, die geen aardse schepselen zijn (niet aan tijd en plaats verbonden), niet middels de evolutie zijn geschapen, dit een bewijs is tegen de schepping door middel van de evolutietheorie! Allereerst moeten we weten dat de evolutietheorie een biologische theorie is dat te maken heeft met het ontstaan van de organismen op deze wereld en dat wezens die buiten de wereld om die wij niet kunnen zien niet het onderwerp van biologie zijn. Daarom kan het ontstaan van engelen middels – of zonder evolutie geen bewijs in het voordeel of nadeel van de evolutie zijn. Het is niet mogelijk om krachtens de Koran te claimen dat engelen door middel van hetzelfde procédé als de mens zijn geschapen, waarmee een dergelijke tegenwerping kan worden gedaan. Bovendien is het ontstaan van de mens verbonden aan processen als de gemeenschap tussen vader en moeder, de fasen in de baarmoeder van de moeder en de episoden als baby. Is er dan iemand die beweert dat engelen een vader en moeder hebben, dat door middel van hun gemeenschap engelen ontstaan, dat engelen fasen in de baarmoeder van hun moeder doorstaan en een fase als baby doormaken? Waarom denken degenen die geloven dat wetenschappelijke claims over het procédé van het ontstaan van andere organismen en de mens slechts verifieerbaar is als ook engelen dit proces hebben doorstaan en dergelijke vragen stellen niet dat engelen deze fasen ook doorstaan indien de mens deze fasen doorstaat? In feite is het enige dat wordt gekend wat betreft de schepping van de engelen dat God hen heeft geschapen; of dit echter middels een procédé is gebeurd of niet is niet bekend, en zo ja, dan weet niemand hoe dit heeft plaatsgevonden. Daarom is het betekenisloos om vanuit dit vertrekpunt de evolutietheorie te verwerpen.

DE LEEFTIJD VAN HET UNIVERSUM EN VAN DE WERELD EN DE SCHEPPING IN ZES PERIODEN (DAGEN)

Toen de evolutietheorie voor het eerst werd gepresenteerd was een van de belangrijkste bronnen die weerstand bood tegen deze theorie de opvattingen over de leeftijd van het universum en de wereld. De berekeningen die de Ierse Bisschop James Usher (1581-1656) had gedaan werd in Engeland, waar deze theorie werd gepresenteerd in ruime zin geaccepteerd. Een groot deel van de Protestantse Christenen accepteerden door Ushers berekening te steunen dat de wereld in 4004 v.Chr. was geschapen. Lightfoot, die assistent rector was aan de Cambridge Universiteit, had dit jaar ook als het jaar van de schepping geaccepteerd, maar heeft de dag en het uur ervan zelf berekend; de wereld zou op 23 oktober in de ochtend om negen uur zijn geschapen! De data die Usher had berekend werden zodanig in acht genomen dat het als voetnoot werd vermeld in de Koning James Versie van de Bijbel. De geesten (minds) die door middel van deze zienswijze werden gevormd hebben een belangrijke plek gehad in de reacties tegen de evolutie, die over een lange periode is verspreid.

In de Bijbel vindt een dergelijke historie niet openlijk plaats, een heleboel Christelijke theologen hebben dan ook aangegeven dat menige historische data niet de officiële opinie van het Christendom kan zijn. Aan de andere kant zijn er vandaag de dag mensen die geloven dat de schepping niet eerder dan tien duizend jaar geleden is geweest waarmee zij hetgeen dat zij 'Jonge Aarde Creationisme' (Young Earth Creationism) noemen verdedigen. Er is bijvoorbeeld door middel van een heleboel enquêtes naar voren gekomen dat in Amerika een grote groep in deze opinie geloven. Een heleboel atheïsten spreken wanneer zij het onderscheid van 'creationisten' met evolutionisten omschrijven over dat 'creationisten' een jonge wereld voorspellen tegenover evolutionisten die een oude wereld voorspellen.⁴⁹ Ook al is deze opinie waar voor degenen die de 'Jonge Aarde Creationisme' aanvaarden, dan nog is er een veel grotere groep die geen probleem ziet tussen hun religie en geloof en de 4,5 miljard jarig bestaan van de wereld binnen een 13,8 miljard jarig universum. Ik denk dat de hedendaagse groepen die de 'Jonge Aarde Creationisme' aanvaarden niet erg serieus genomen moeten worden en dat sommige atheïsten die de evolutietheorie verdedigen over deze groepen spreken alsof zij eenieder die in een monotheïstische religie gelooft representeren, wat volgens mij een tactische benadering is dat absoluut fout is, en dat dergelijke groepen op geen enkele manier de grote groep mensen kunnen representeren die zowel in een monotheïstische religie geloven als dat zij de in miljarden jaren ontstane universum en wereld accepteren.

Omdat de evolutietheorie is op een plek is gepresenteerd waar de Christelijke cultuur heerste en heeft zich daar ontwikkeld waar tevens vele discussies daarover zijn gevoerd waardoor het wordt behandeld krachtens een Christelijke Theologie wanneer de theorie van de leeftijd van de wereld wordt behandeld onder het thema van wetenschap-religie. In dit werk wordt dit onderwerp

⁴⁹ Philip Kitcher, **Abusing Science: The Case Against Creationism**, p. 41.

echter behandeld ten opzichte van de Islamitische religie, waarmee de vraag namens de oriëntatiepunt van het boek gesteld kan worden als: Kan een Moslim aan de hand van de moderne wetenschap aanvaarden dat het universum 13,8 miljard jaar en de wereld 4,5 miljard jaar oud is? Ik kan aan de hand van de methodologie die ik alvorens heb gepresenteerd met gemak zeggen dat het aanvaarden van deze leeftijden geen enkel probleem vormt. Omdat er geen uitdrukking is in de Koran over hoe oud het universum en de wereld zijn, of zelfs enige implicatie daarover, is er geen enkel probleem vanuit het Islamitische oogpunt wat betreft de leeftijden die de wetenschap daarover presenteert.

Het kan zo zijn dat wat dit onderwerp betreft men aan verzen uit de Koran moet denken waarin staat vermeld dat het universum en de wereld in ‘zes periodes (dagen)’ zijn geschapen.⁵⁰ De vraag kan gesteld worden of dit in tegenstrijd is met het miljarden jarige bestaan van het universum en de wereld. Van de uitdrukking ‘zes periodes/dagen’ in de Koran is het deel ‘periodes/dagen’ in het Arabisch ‘yawm’, die in het Arabisch en Aramees, welke van dezelfde taalfamilie afstammen, dezelfde oorsprong hebben; dit woord is in het Aramees ‘yovm’. De uitdrukking van zes periodes/dagen’ komt ook voor in het Oude Testament van de Bijbel. Net als een heleboel Joodse en Christelijke theologen heeft ook Darwin verdedigd dat de uitdrukkingen over de ‘schepping in zes periodes/dagen’ in het Oude Testament neerkomt op een langdurige schepping.⁵¹ Ook Islamitische theologen hebben aangegeven dat het woord ‘yawm’ naast de betekenis van 24 uur ook periodes, dat wil zeggen tijdperken, uitdrukt.. Sommigen kunnen denken dat de betekenis van ‘periodes/dagen’ later aan het woord ‘yawm’ is ontleend na de ontdekkingen van de wetenschap. Dit is echter helemaal niet waar. Ten eerste is in de periode waarin de moderne wetenschap nog niet over deze informatie beschikte al aangegeven dat het woord ook de zojuist genoemde betekenis heeft. Belangrijker nog is dat wanneer het gebruik van deze woorden in de Koran wordt bestudeerd kan worden gezien dat het woord ‘yawm’ tevens voor een periode van vijftig jaar als een periode van duizend jaar kan wordt gebruikt, wat laat zien dat dit woord in de Koran wordt gebruikt in de zin van ‘periode’. Dit kunnen we in de Koran terugzien uit de volgende verzen:

Hij regelt de zaak vanuit de hemel tot aan de aarde. Vervolgens stijgt het (d.w.z. de zaak) tot Hem op, op een dag die duizend jaar telt, zoals jullie (dit) tellen.⁵²

De Engelen en de Roeh stijgen op naar Hem op een dag die vijftigduizend jaar telt.⁵³

⁵⁰ De verzen waar over ‘zes periodes/dagen’ wordt vermeld in de Koran: 7- Al-A-raf 54, 10- Yunus 3, 11- Hud 7, 25- Al-Furqan 59, 32- As-Sajdah 4, 50- Qaf 38, 57- Al-Hadid 4.

⁵¹ Charles Darwin, **The Voyage of the Beagle**, p. 404-405.

⁵² 32- As-Sajdah 5.

⁵³ 70- Al-Ma-arij 4.

Waar volgens de chronologie van Usher en het kalender die de periode laat zien waarin de eerste mensen hebben geleefd (Volgens een groep van de Joden bevinden wij ons nu rond het jaar 5700) is er geen reden tot strijd geweest tussen wetenschap-religie binnen de Islamitische wereld toen geologie en fossiele wetenschappen aantoonde dat de wereld een bestaan van miljarden jaren kent. Een dergelijke verdeling en discussie zoals binnen de Christelijke wereld van de 'Oude Wereld Creationisme' (Old Earth Creationism) en 'Jonge Wereld Creationisme' is dan ook niet terug te vinden binnen de Islamitische wereld.

WAS DE ZONDVLOED VAN NOAH PLAATSELIJK OF MONDIAAL?

Wanneer we het onderwerp over of de ontdekkingen van de geologie overeenstemmend is met de heilige teksten samen met de discussies over de evolutietheorie ter discussie stellen, dan is het eerste primaire probleem waarmee we worden geconfronteerd de leeftijd van de wereld en het universum; in het voorgaande hoofdstuk heb ik dit besproken. Een ander onderwerp die dit meest primaire probleem opvolgt zijn op zijn beurt vertellingen in de heilige teksten over de Zondvloed van Noah. Net zoals dat Ernst Mayr, die een van de belangrijkste namen is van het Neodarwinisme, er de aandacht op trekt hebben de zienswijzen over geologie van een deel van de Christelijke theologen en tevens hetgeen zij zeggen over dat alle dieren op de aarde zijn verspreid vanuit de ark van Noah een belangrijke rol gespeeld bij de verspreiding van de evolutietheorie die wordt geaccepteerd als de tegenhanger daarvan.⁵⁴ In het Jodendom, Christendom en de Islam wordt erin geloofd dat Noah een profeet is die aan de mens is gezonden waarvan zijn volk middels een overstroming is vernietigd omdat zij hem verwierpen terwijl Noah en zijn volgelingen zijn gered door de ark die zij zelf hebben gebouwd. Naast dat deze vertelling in al de drie religies hetzelfde is, is het onder theologen een discussiepunt geweest over of deze overstroming de hele aarde heeft getroffen of niet, wat een kritisch punt is wat geologie betreft.

Lister (1639-1712) heeft in het begin van de 18^e eeuw verdedigd dat fossielen niet meer dan vreemde stenen waren die uniek in hun bestaan zouden zijn, en dat hun bestaan in rotsen betekende dat zij niets te maken hadden met levende wezens.⁵⁵ Bernard Palissy (1510-1589) had alvorens aangegeven dat fossielen overblijfselen van dieren waren waarvan de soort is uitgestorven.⁵⁶ Wanneer we er echter bij stilstaan dat Lister's idee over dat fossielen niets hadden te maken met levende wezens aanhangers had in de 18^e eeuw, dan kunnen we begrijpen hoe nieuw –laat ontwikkeld- de fossiele wetenschappen (paleontologie) bestaat. Hoewel Herodotus, Strabo, Plutarch en vooral Xenophanes duizenden jaren geleden hebben gesproken over fossielen is er middels de studie ernaar die in de 17^e eeuw is begonnen en die in de 18^e en 19^e eeuw meer werd een wetenschappelijke kwalificatie gewonnen.⁵⁷ We weten door middel van fossielen dat er een heleboel meercellige organismen gedurende honderden miljoenen jaren zonder onderbreking op de wereld bestaan. We komen bijvoorbeeld in de continenten Amerika of Afrika niet tegen dat het bestaan van levende wezens worden onderbroken. Daarom is de benadering over dat de

⁵⁴ Ernst Mayr, **The Growth of Biological Thought**, p. 318.

⁵⁵ David Oldroyd, **İnsan Düşüncesinde Yerküre**, Vert.: Ülkün Tansel, TÜBİTAK, Ankara, 2004, p. 80.

⁵⁶ Jean Theodorides, **Biyoloji Tarihi**, Vert.: Teoman Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, p. 40.

⁵⁷ Ernst Mayr, **The Growth of Biological Thought**, p. 139.

overstroming van Noah een overstroming is geweest dat, met uitzondering op een plek op de wereld, het leven op de wereld heeft onderbroken problematisch.

Sommige commentatoren hebben verdedigd dat de overstroming de hele wereld heeft getroffen en dat de Ark van Noah alle diersoorten heeft gered.⁵⁸ Menige geologen, waaronder ook Charles Lyell, hebben echter aangegeven dat het een overstroming is geweest op de wereld die niet een heel groot impact heeft gehad. Dit wordt de ‘Kalme Overstromingstheorie’ (The Tranquil Flood Theory) genoemd. Sommige commentatoren hebben op hun beurt geclaimd dat in de tijd van Noah alle mensen in dezelfde omgeving leefden en dat de zondvloed alleen plaats heeft gevonden op de plek waar deze mensen zich bevonden. Deze opvatting wordt de ‘Lokale Overstromingstheorie’ (Local Flood Theory) genoemd.⁵⁹ Degenen die de lokale overstroming verdedigen menen dat de referenties naar mondiaal (zoals geheel, alle e.d.) uit de heilige geschriften in plaats van voor een in absolute zin universeelheid voor de betekenis van een ruime strekking wordt gebruikt. Als voorbeeld hierop geven zij het volgende voorbeeld uit de Genesis van het Oude Testament:⁶⁰

*En alle landen kwamen in Egypte tot Jozef, om te kopen; want de honger was sterk in alle landen.*⁶¹

Ook benadrukken zij dat het zinloos is om te zeggen dat dieren zoals kangoeroes die in Australië leven naar het Midden Oosten zijn gekomen om in de ark van Noah te stappen en dat er bovendien in Genesis niet wordt gerefereerd naar enige wonderlijke overdracht.⁶² Wat betreft de uitdrukkingen over dat het water de hele aardoppervlak en de bergen bedekte wordt gezegd dat dit wordt verteld vanuit Noah’s zienswijze en dat Noah begrensd was met de plek waar hij zich bevond.⁶³

⁵⁸ Henry M. Morris, **Scientific Creationism**, Master Books, Green Forest, 2001, p. 235-255.

⁵⁹ Walter L. Bradley, “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999, p. 78.

⁶⁰ John Jefferson Davis, “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999, p. 83

⁶¹ Oude Testament, Genesis 41:57

⁶² John Jefferson Davis, “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, p. 84.

⁶³ Vern S. Poythress, “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views of Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999, p. 92.

Wat betreft dit werk is het belangrijk of het vanuit het Islamitische geloof een vereiste is om te geloven dat de zondvloed van Noah mondiaal is of niet. In de bron van de Islam, namelijk de Koran, zijn een heleboel details over de vertellingen van de overstroming niet vermeld en is er ook geen tegenstrijdigheid wat betreft de geschiktheid met wetenschappelijke ontdekkingen. In een heleboel verzen uit de Koran wordt verteld dat volkeren die in opstand verkeerden jegens God door natuurrampen werden gestraft. Het volk van Noah was een van deze volkeren. De onderstaande verzen zal het onderwerp beter doen begrijpen:

37: En (gedenk) het volk van Noeh. Toen zij de Boodschappers verloochenden, lieten Wij hen verdrinken. En Wij maakten hen tot een teken voor de mensen. En voor de onrechtplegers hebben Wij een pijnlijke Bestrafing voorbereid.

38: En (zo bestraffen Wij ook het volk van) cAad, (het volk van) Thamoed, de mensen van ar-Rass (d.w.z. van de put) en vele generaties daartussen.⁶⁴

Een heleboel Islamitische denkers hebben nog voordat de gegevens op het gebied van de fossiele wetenschappen bekend waren aangegeven dat de zondvloed van Noah een lokale overstroming was, aangezien de verwerpers het volk van Noah waren en het niet nodig is om de hele wereld aan deze straf te onderwerpen wanneer alleen dit volk gestraft diende te worden.⁶⁵ We begrijpen uit de Koran dat straffen die worden gegeven betrekking heeft op de daden van dergelijke volkeren; daarom is het zo dat plekken op de wereld die niets te maken hebben met deze volkeren en de dieren die zich in die gebieden bevinden te straffen niet in overeenstemming met de redelijkheid van de bestraffing uit de Koran. Elmalılı Hamdi Yazır schrijft het volgende over dit onderwerp in zijn vertaling:

“Hieruit wordt begrepen dat Noah niet tot alle mensen is gezonden maar tot zijn eigen volk. Alleen God weet hoeveel mensen en welke volkeren er toen op de wereld bestonden en waar op de wereld mensen toen leefden... Hieruit wordt duidelijk dat de bijzonderheid van de algehele bedekking van de zondvloed van Noah betrekking heeft op Noah's volk, wat niet benodigd dat de gehele aarde werd overstroomd en dat het ook niet geweten kan worden of zich toen op de wereld behalve hen ook nog andere mensen bevonden, wat ook de voorkeur is van Alusi.⁶⁶

⁶⁴ 25- Al-Furqan 37-38.

⁶⁵ Maurice Bucaille, **Tevrat, İnciller ve Kur'an**, Vert.: Mehmet Ali Sönmez, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, p. 334-335.

⁶⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Din Kur'an Dili**, Deel: 8, Vereenvoudigd door: İsmail Karaçam e.a., Zehreveyn, İstanbul, 1992, p. 348.

Zoals te zien hebben Islamitische geleerden verdedigd dat, naast dat de zondvloed lokaal is geweest, er andere volkeren in de periode dat Noah leefde bestonden. Ook wanneer mensen zeggen dat in de periode van Noah de mensen uit slechts een volk bestonden en later zijn verdeeld over verschillende volkeren, dan nog kan deze claim niets veranderen aan het resultaat. Aangezien een volk zich binnen de grenzen van slechts een deel van de aarde zou bevinden zal er geen sprake zijn van een overstroming die de hele aarde heeft bedekt; tenslotte is een overstroming die de hele aarde bedekt niet nodig. Onze hoofdzaak wat betreft ons onderwerp is niet of in de periode van Noah andere volkeren bestonden of niet, maar of de zondvloed lokaal was of niet. Het resultaat waar het lokaal zijn van de zondvloed ons toe zal brengen is dat Noah de dieren heeft meegenomen om aan de behoeften van de mensen in de ark te voldoen. In dat geval is er geen zaak om te denken dat Noah honderden duizenden levende wezens in zijn ark heeft genomen als reddingsoperatie. Net zoals dat Elmalılı Hamdi Yazır zegt lijkt het erop dat, wanneer we de logica van het vernietigen van volkeren in de Koran in acht nemen, een lokale overstroming redelijker is. Aldus laten geologische gegevens zien dat in de loop der geschiedenis een heleboel plaatsen op de wereld zijn overstroomd.

DE SCHEPPING VAN DE MENS UIT KLEI

Ik heb vaker gezien dat men in de war wordt gebracht wanneer ik de vraag stel “Waarom denkt u dat een Moslim de evolutietheorie zou moeten verwerpen?” Bij de antwoorden die worden gegeven is de eerste zaak op zijn beurt dat er in de Koran staat dat de mens uit klei is geschapen. Dat de schepping uit klei in tegenstrijd is met de evolutietheorie wordt door een grote gemeenschap aanvaard. Een vers uit de Koran waar de aandacht wordt getrokken op de schepping uit klei is het volgende:

Hij is Degene Die jullie uit klei heeft geschapen en vervolgens een (vastgesteld) tijdstip (voor jullie) heeft bepaald (om te overlijden). En er is bij Hem een (ander) vastgesteld tijdstip (voor jullie opwekking), maar toch twijfelen jullie (hierover).⁶⁷

In de Koran wordt de aandacht getrokken op dat de mens is geschapen uit ‘water’ (ma)⁶⁸ en uit ‘aarde’ (turab)⁶⁹ en er wordt de aandacht getrokken op dat hij uit een bepaald deel van de ‘essentie’ (sulale)⁷⁰ van klei (tin) is geschapen dat een mix is van water en aarde. Door de bewoordingen van de Koran nemen we waar dat een van de verschillende stadia van de schepping wordt verkozen en benadrukt, of dat een van de verschillende bijzonderheden van een stadia wordt verkozen en benadrukt. Er wordt bijvoorbeeld verteld in vers 77 van Soera Ya-Sin dat de mens ‘uit

⁶⁷ 6- Al-An-am 2.

⁶⁸ 25- Al-Furqan 54.

⁶⁹ 22- Al-Hajj 5.

⁷⁰ De mens bestaat niet uit een willekeurige kleisoort, maar uit de mix van een transformatie waarvan de elementen die zich in klei bevinden volgens een bepaalde maatstaf verkozen zijn. Een zeer kleine verandering van zink bijvoorbeeld die in het menselijke lichaam een paar gram voorkomt veroorzaakt serieuze problemen voor het menselijke lichaam. Er kan gezegd worden dat het woord ‘essentie’ (sulale) die in Soera Al-Mu-minun vers 12 voorkomt deze fijnheid omschrijft. Het woord dat in Soera As-Saffat vers 11 klei omschrijft als ‘kleverig’ (lazib) zou een omschrijving kunnen zijn van het feit dat de aarde rijk is aan mineralen en biologische stoffen. Ook kan gedacht worden dat het woord ‘salsal’ wat in sommige verzen in de Koran voorkomt aanduidt dat de mens niet uit een deel van klei is geschapen maar uit hetgeen uit klei dat gevormd is voor het doel. In overweging met andere beschrijvingen kan de adjunctie van het woord ‘salsal’ dat ‘gebakken klei’ (fahhaar) omschrijft (55- Ar-Rahman 14) in een andere vers de ‘getransformeerde slib’ (hamein mensun) omschrijven (15- Al-Hijr 26 en 28), wat kan worden geïnterpreteerd als de verschillende omschrijvingen van klei en diens verschillende gestalten.

een druppel' (nutfah)⁷¹ is geschapen, en in vers 2 van Soera Al-Alaq dat de mens is geschapen van een 'bloedklonter' (alaq)⁷². Daar waar in verschillende delen van de Koran de schepping van de mens middels verschillende stadia wordt beschreven worden in Soera Al-Mu-minun deze verschillende stadia op een rijtje gezet waarmee neigingen tot verkeerde interpretaties worden geblokkeerd: In vers 12 van Soera Al-Mu-minun wordt overgedragen dat de mens uit 'klei' (tin), in vers 13 dat hij vervolgens 'uit een druppel' (nutfah), en vervolgens in vers 14 dat hij later uit een 'vastklamper' (alaqa) is geschapen.⁷³ Een van de grondbeginselen om de Koran te begrijpen is dat bij het evalueren van een onderwerp alle verzen uit de Koran die daarmee te maken hebben te overwegen. Dat de aandacht ergens in de Koran wordt getrokken op een van de stadia van God's schepping van de mens wil niet zeggen dat dit stadium meteen tot de schepping van de mens heeft geleid, zonder dat er andere stadia daaraan zijn verbonden. Net als dat men er niet aan denkt dat er überhaupt geen tussenstadium is bij het trekken van de aandacht op de schepping 'uit een druppel' (nutfah) is er geen enkele reden om te denken dat bij het spreken over de schepping uit 'klei' (tin) er geen enkele tussenstadium is. Hoewel sommige onderwerpen uit de Koran te maken hebben met de wetenschap is de Koran is geen wetenschappelijk boek. De Koran geeft noch alle details over de schepping van de eerste mens, noch over de stadia die in de baarmoeder worden doorgaan. Indien de Koran alleen al details over de vorming in de baarmoeder zou vermelden zou dit leiden tot een werk dat vele malen uitgebreider zou zijn dan het Boek.

Wanneer de Koran aandachtig wordt bestudeerd zal opgemerkt worden dat naast vers 59 van soera Ali Imran, waar slechts een keer de aandacht wordt getrokken op de schepping van Adam middels klei, er in een heleboel verzen de aandacht wordt getrokken op dat alle mensen zijn geschapen uit aarde en water, ofwel uit klei, waarvan onder andere in vers 5 van soera Al-Hajj; '(...) *Wij schiepen jullie uit aarde (...)*', vers 12 soera Al-Mu-minun; '*En voorzeker, Wij hebben de mens uit een uittreksel van klei geschapen.*', vers 20 soera Ar-Rum '(...) *dat Hij jullie schiep uit aarde (...)*'. In plaats van het beperken van de schepping middels klei tot de eerste mens zal de uitleg over hoe alle mensen uit klei zijn geschapen een geschikte opvatting zijn dat in overeenstemming is met de openlijke betekenis van de verzen. Degenen die de schepping uit klei beperken tot slechts de eerste mens doen tekort aan de openlijke betekenis van de verzen en werpen zich op een figuurlijke betekenis ervan, terwijl de verzen niet enkel beschrijven dat slechts de eerste mens uit klei is geschapen maar alle mensen. Degenen die denken dat middels deze verzen de aandacht wordt getrokken op de grondstof waarmee alle mensen zijn geschapen, beschikken over een geschiktere interpretatie van de openlijke betekenis van de verzen. Wederom wil ik de aandacht trekken op dat

⁷¹ Er kan worden gezegd dat het woord 'nutfah' wat een druppel betekent neerkomt op sperma of op zygoot dat een bevruchting is tussen de sperma en het ei.

⁷² Het embryo klemt zich aan het begin in de baarmoeder vast als een bloedzuiger. Het woord 'alaq' staat letterlijk gelijk aan de vertaling 'vastklampen'. Bovendien is een van de zij betekenissen van het woord 'alaq' bloedzuiger.

⁷³ Op een dergelijke wijze worden deze stadia in de Koran in een rij overgedragen: 22- Al-Hajj 5, 35- Faatir 11.

we niet middels een figuurlijke interpretatie van de verzen maar middels een begrip in overeenstemming met de uitermate openlijke betekenis ervan kunnen begrijpen dat er geen tegenstrijd is tussen de evolutieleer en de Koran.

Eigenlijk is de uitdrukking ‘alle mensen zijn uit klei geschapen’ flagrant en vindt de creatie middels klei dagelijks voor ons plaats. Omdat we vaak voorkeur geven aan moeilijke interpretaties in plaats van interpretaties die simpel en helder zijn vergissen wij ons. De voedsel die wij benuttigen is ofwel dierlijk, ofwel plantaardig. De plant die in aarde wordt gezaaid vormt zich tot een eigen gestalte door aarde en water (klei) transformeren; dieren die van deze planten eten zetten dit op hun beurt tot hun om in hun eigen gestalte. De zaden van bijvoorbeeld komkommers en tomaten worden in aarde gezaaid, die aarde en water tot hun eigen gestalte omzetten waarna dieren zoals kippen deze opeten en op zijn beurt in hun lichaam transfereren tot hun eigen gestalte. Desalniettemin worden planten en dieren gevormd doordat de grondstof zich transformeert. Wanneer wij dergelijke voeding eten, eten we in feite de gestalten van dieren en planten en worden bouwstenen zoals proteïne van diens gestalte omgezet in ons lichaam dat weer een deel van ons wordt. Er worden in ons lichaam per minuut honderden miljoenen cellen afgebroken en honderden miljoenen nieuwe cellen aangemaakt. Deze vernieuwde cellen vormen hetgeen dat we ‘ik’ noemen. De bouwstenen van onze cellen zijn plantaardige en dierlijke voeding die transformaties zijn van klei, dat betekent dat ook wij elk ogenblik bestaan uit de transformatie van klei. Het lichaam van elke mens bestaat elk moment uit de gestalten van zowel dieren als planten; de komkommer en kip die wij eten maakt os ieder moment tot wat wij zijn. Kortom is de ‘schepping uit klei’ niet een volbracht proces, maar is het een proces dat continu plaatsvindt waarvan wij getuige zijn die tevens niet slechts van toepassing is op een mens maar op alle mensen. Daarom is het ook zo dat er geen element bestaat dat in de aarde aanwezig is, wat zich niet ons lichaam zou bevinden. De bouwstenen waar ons lichaam uit bestaan waarvan ijzer, zuurstof, calcium en zink zijn allemaal aanwezig in aarde. De verzen kunnen op een dergelijke eenvoudige manier worden begrepen zonder de meest geringe allegorie en dit begrip kan ervoor zorgen dat we beter begrijpen waarom in de verzen wordt uitgedrukt dat alle mensen zijn geschapen uit klei. Het antwoord op degenen die claimen dat de evolutietheorie verworpen zou moeten worden omdat in de Koran wordt gesproken over de ‘schepping middels klei’, die zij als de meest fundamentele verwerping bieden, is dan ook dermate simpel.

In de Koran wordt verteld dat de ‘schepping uit klei’ het begin vormt van het proces, wat ertoe leidt dat de uitdrukking van het ‘begin’ (beedee) van dit proces doet denken aan ook andere stappen in het proces. De desbetreffende vers is het volgende:

*Degene Die alles wat Hij schiep op de beste manier heeft gedaan. En Hij begon de schepping van de mens uit klei.*⁷⁴

⁷⁴ 32-As-Sajdah 7.

Iemand die een product maakt zal vaak vertellen over het ontstaan van het ding door te verwijzen naar diens bouwsteen: Een beeldhouwer zegt ‘Ik heb een beeld uit marmer gemaakt, een schrijnwerker zegt ‘Ik heb een tafel uit hout gemaakt’, een kok zegt weer ‘Ik heb aubergine schotel gemaakt van aubergine en gehakt’. Dit is een taalgebruik waar we allen aan zijn gewend. Niemand zal afleiden dat er geen proces heeft plaatsgevonden bij het tot stand komen wanneer een beeldhouwer niet spreekt over het procédé waarin hij vorm gaf aan het marmer, wanneer een schrijnwerker niet spreekt over dat hij voorheen vorm heeft gegeven aan het hout door te meten en zagen en wanneer een kok niet spreekt over het snijden van aubergines, het slachten van het dier en het nemen van diens vlees en het koken van de ingrediënten voor een bepaalde tijd voor het bereiden van de aubergine schotel. Waarom zouden we dan moeten aannemen dat wanneer God spreekt over ‘Ik heb de mens uit klei geschapen’, dit refereert naar een procesloze zaak? Wat nog sterker is, is dat bij een dergelijke uitdrukking niet de kleinste vorm van het refereren naar een tijdloze zaak aanwezig is. Bovendien is het hele proces dankzij God’s schepping van tijd en materie gangbaar. Degenen die niet oordelen over de beeldhouwer die niet eens de schepper is van de bouwstenen, of over de schrijnwerker of de kok die hun werk tot stand brengen zonder te refereren naar het proces van hun werk en een link leggen tussen de bouwstenen en bouwstenen ervan en het eindresultaat, zouden helemaal niet moeten oordelen over dat God niet spreekt over elke stap van Zijn schepping die plaatsvindt door Hemzelf. De uitdrukkingen over de ‘schepping middels klei’ moeten niet geïnterpreteerd worden als dat er geen enkele tussenstap heeft plaatsgevonden van de klei tot de mens, maar dat als de uitleg van dat klei de bouwsteen vormt van de gestalte van iedere mens.

Aldus staat in hoofdstuk Hud vers 61 van de Koran dat profeet Saalih tot zijn volk Thamoed sprak over ‘*Hij heeft jullie uit de aarde geschapen (...)*’ wat niemand heeft geïnterpreteerd als dat dit volk rechtstreeks is geschapen uit de grond waarop zij leefden. Wanneer de aanwijzing naar de schepping uit iets zou refereren naar dat er helemaal geen procentsgewijze stappen benodigd waren tussen hetgeen dat bestaat en hetgeen waaruit het bestaat, zou in dat geval dan niet moeten worden opgemaakt dat dit volk plotseling is geschapen uit de elementen van de grond?

Bij wetenschappelijke uitingen worden de relaties tussen oorzaak-gevolg binnen de natuurwetten omschreven. Men acht te weten dat dergelijke uitdrukkingen niet betekent dat de doelmatige oriëntatie van iemand waarmee dit proces tot stand komt uitgesloten moet worden. Laten we als voorbeeld denken aan iemand die thee voorbereidt voor visite. Het proces hiervan kan met wetenschappelijke uitingen op de volgende manier worden omschreven: Het koken van het water in de waterkoker gebeurt dankzij de overdracht van de hitte door het metaal en doordat de watermoleculen dankzij de warmte energie koken. Dat de thee vervolgens in de beker wordt gegiet en de theeplant tussen de watermoleculen wordt verspreid, de vloeistof van de thee de vorm aanneemt van de beker en in de beker blijft gebeurt dankzij de wetten van de natuurkunde en scheikunde... Echter sluit het proces omtrent de voorbereiding en het serveren van de thee met een soortgelijke doel als het thee aanbieden aan de visite op geen enkele wijze de wetenschappelijke

uitdrukkingen ervan uit. Op dezelfde wijze dient men te weten dat geen enkele wetenschappelijke uitdrukking omtrent het proces van God's doel van de schepping van dieren en de mens uit klei niet tegenstrijdig is met het Islamitische geloof. Biologie is slechts een tak van de wetenschap die de processen over het ontstaan van soorten omschrijft. De uitspraken over of deze processen deel zijn van het resultaat van een bewuste planning of niet valt niet binnen het domein van de biologie. Een biologische verklaring van het proces is noch een theïstische noch een atheïstische verklaring. Middels een filosofische verklaring die het proces van natuurkundige en biologische gegevens interpreteert kan de discussie over of deze gegevens leiden tot het theïsme of atheïsme echter wel worden aangegaan. Deze interpretatie heeft in wezen te maken met filosofie en vooral met het veld van religie filosofie, waarin interpretaties over bewijzen over het bestaan van God voorkomen. In het laatste hoofdstuk van dit boek zal ook worden besproken of de evolutietheorie een bedreiging vormt voor God's bestaan, zoals wordt beweerd. Wat de overtuiging ook mag zijn wat deze beweringen betreft, het is zonneklaar dat geen enkele bewering van de biologie over dat levende wezens bestaan uit de grondstof klei (of deze verklaring wel nu wel of niet juist is) tegenstrijdig is met de omschrijving van de Islamitische religie over de schepping.

DE MENSELIJKE WAARDIGHEID, ZIJN GEMEENSCHAPPELIJKE AFSTAMMING MET DIEREN EN DE KWESTIE VAN DE AAP

Een van de meeste aangekaarte punten bij de reacties omtrent de evolutietheorie in naam van de Islam is dat deze theorie een gemeenschappelijke afstamming tussen mensen en dieren bepleit en vooral in het levensboom een nabije relatie legt tussen de mens en de aapachtigen. Maar wanneer de vraag wordt gesteld ‘Op welke vers uit de Koran baseren jullie het dat het menselijke ras in oorsprong niet een dergelijke soort relatie heeft?’ zal worden opgemerkt dat degenen die de zaak verwerpen niet meer kunnen zeggen dan hetgeen wat tot hiertoe is besproken. Als aanvulling op deze antwoorden geven sommige mensen aan dat een gezamenlijke voorouderschap met de aapachtigen tekort doet aan de menselijke waardigheid. In dit hoofdstuk zal ik de tegenwerpingen proberen te beantwoorden wat betreft de menselijke waardigheid.

Ik ben van mening dat de voorouderlijke relatie die tussen de mens en de aapachtigen wordt gelegd geen probleem vormt voor de menselijke waardigheid/eer. Satan is in de Koran verstoten omdat hij zijn eigen aard hoger achtte dan die van de mens en in opstand kwam tegen God.⁷⁵ In gelijkenis met de Satan begrijpen we dat in de Koran arrogantie wegens de aard wordt veroordeeld en dat er niet gepleit kan worden over deugd of kwaad aan de hand van iemands aard. Hierop baserend kan met gemak worden gezegd dat het zoeken naar de menselijke waardigheid in diens aard/afstamming niet gefundeerd kan worden krachtens de Koran.

Net als in alle heilige geschriften van Jahiz religies worden ook in de Koran heidenen en zondaren veroordeeld. Farao en Abu Lahab die in de Koran worden veroordeeld zijn mensen, maar niemand vindt deze zaak tegenstrijdig met de menselijke waardigheid! Indien we het bestaan van dergelijke mensen tussen de menselijke soort niet tegenstrijdig vinden met de menselijke waardigheid, hoe kunnen we enige relatie in onze afstamming met dieren dan wel problematisch vinden wat betreft de menselijke waardigheid? Bovendien waren de grootste vijanden van Profeet Mohammad, namelijk Abu Lahab en Abu Jahl, zijn nabije familieleden. Indien de verwantschap met kwade mensen een bedreiging zou vormen voor de menselijke waardigheid dan zouden we ons ook erbij moeten neerleggen dat er tekort wordt gedaan aan Profeet Mohammad's waardigheid omdat hij een afstammingsrelatie heeft met dergelijke mensen. Maar terecht zal geen Moslim een dergelijke claim accepteren. Daarmee is dit een helder voorbeeld van het feit dat het verzoenen van de afstamming en de menselijke waardigheid onterecht is. Is de claim dat de mens een gemeenschappelijke voorouderschap met poezen, vissen of apen erger dan dat zij afstammen van dezelfde soort als Farao of Abu Lahab? In de Koran worden Farao en Abu Lahab verworpen maar vissen, eekhoorns, olifanten en apen daarentegen niet. In de Koran wordt gesproken over dat sommige wrede mensen in een ergere staat verkeren dan dieren:

⁷⁵ 38-Sad 76.

(...) Zij zijn slechts als het vee. Welnee! Zij zijn nog verder afgedwaald van de rechte Weg.⁷⁶

Een retoriek waar ik getuige van ben geweest bij de verwerping van de evolutietheorie heeft te maken met de fout die wordt gemaakt bij dit onderwerp. Ik heb deze retoriek benoemd tot ‘grootvader’s charme’. Degenen die deze retoriek gebruiken spreken over zaken die lijken op het volgende: “Mijn opa is geen aap, maar dat jouw opa een aap was is zeer waarschijnlijk!”. Degene die deze retoriek gebruikt zegt dat zijn eigen opa en zichzelf charme heeft en dat degene tegenover hem mismaakt is waardoor diens afstamming waarschijnlijk afkomstig van een aap is. Deze retoriek kan worden gebruikt als grapje om te lachen, maar het serieus nemen ervan alsof het daadwerkelijk een antwoord biedt is uiteraard verkeerd. Dat mensen geen moeite hebben met de gemeenschappelijke afstamming van de mens met sommige mensen die erger zijn dan dieren en er wel moeite mee hebben dat zij tot dezelfde afstamming als dieren behoren die nergens in de Koran worden verworpen, hebben last van iets dat noch op het gebied van religie, noch op het gebied van de rede gegrond kan worden. Ik ben in tegenstelling hiertoe van mening dat een theorie die alle levende wezens samenbrengt onder eenzelfde afstamming een reden biedt om ons dichter bij alle andere levende wezens te voelen en dat een dergelijke samenkomst een aantrekkelijke schoonheid heeft.

Een heleboel Islamitische filosofen zoals Ibn Miskawayh (ges. 1030) hebben honderden jaren voor de gegevens die de evolutietheorie verschaft de mens en de aap naast elkaar gecategoriseerd op de ladder van het leven (Scala Naturea).⁷⁷ (Het idee dat de voortkomt uit de aap en ‘de ladder van het leven’ moeten bij de categorisering van de de hiërarchische ladder van het

⁷⁶ 25-Al-Furqan 44.

⁷⁷ Voor dit onderwerp kan het volgende worden geraadpleegd: Mehmed Bayrakdar, **İslam’da Evrimci Yaratılış Teorisi**, Kitabiyat, Ankara, 2001.

bestaan niet verward worden.)⁷⁸ Indien er een transformationele relatie gelegd wordt tussen de mens en een ander soort wezen, dan is het niet meer dan logisch dat deze relatie wordt gelegd tussen de mens en de aap die naast elkaar zijn gecategoriseerd. Doordat sommige atheïsten de evolutietheorie hebben misbruikt en sommige gelovigen in naam van het geloof een verkeerde houding daartoe hebben aangenomen is er onnodig een vijandschap jegens aapachtigen ontstaan. Het is echter niet mogelijk om een Koranische en logische fundering voor deze geconditioneerde reactie te vinden; voor een reactie namens de Islam is dit echter een vereiste.

Bovendien kan voor diegenen die een probleem ondervinden omtrent de verwantschap met apen het volgende worden aangekaart: Aangezien klei die niet levend is de grondstof vormt van zowel de mens als dieren en deze ‘gemeenschappelijke aard’ geen probleem vormt, dient ook de voorouderschap van alle levende wezens van een eencellige of de voorouderschap van een aap niet als een zaak gevat worden van een tegenstrijdigheid met de menselijke waardigheid. Zijn dieren aan een lagere orde dan klei?

Wetenschappelijke gegevens laten zien dat er in ons lichaam veel meer bacteriën zijn dan onze eigen cellen. Ons lichaam is daarmee net een bacterieplaneet, deze bacteriën in ons lichaam vormen net als onze organen een deel van ons, wat we niet vernederend vinden. Als het zijn net een bacterieplaneet, dat wil zeggen dat wanneer het dragen van triljoenen bacteriën die veel minder kwalitatief zijn dan dieren op ons lichaam niet tegenstrijdig is, en als wij bovendien afhankelijk zijn voor ons leven van hen, waarom zou voorouderlijke nabijheid met aapachtige dit dan wel zijn?

Laat ik er, net als dat de aandacht in het voorgaande hoofdstuk hierop is getrokken, nogmaals aan herinneren dat ons lichaam zich continu vernieuwt met de transformatie van de voedingsmiddelen die wij eten. Hetgeen wij het ‘ik’ noemen is in wezen de transformatie van aardappelen, rijst, kip en schaap in ons lichaam. Als we de transformatie van een kip, schaap, aardappel of rijst in ons lichaam niet tegenstrijdig achten met onze waardigheid, dan zouden we ook de transformatie van de eerste mensen uit dieren en aapachtigen niet tegenstrijdig moeten vinden

⁷⁸ Sommige schrijvers hebben de vertellingen van een heleboel Islamitische filosofen over de ‘grote cirkel van het bestaan’ (the great chain of being) geïnterpreteerd als dat deze filosofen de voorlopers waren van de evolutietheorie. Dit terwijl het begrip van ‘de ladder van het leven’ erg verschilt van de evolutietheorie; allereerst zijn alle ladders van de hiërarchische trap vol en is er geen plek voor een wezen dat kan evalueren. Hoewel deze leer aan de ene kant volkomen tegenstrijdig is met de evolutietheorie biedt het aan de andere kant een opening voor de evolutietheorie doordat aan het begin van de ladders van het leven een gemeenschappelijke voorouder wordt geplaatst en men zou kunnen zeggen dat de verschillen zijn ontstaan door de overgang van de soorten op de ladders. Ik ben van mening dat Jahiz (ges. 869), die tevens bioloog is en een biologie encyclopedie van zeven delen heeft geschreven, door zijn uitspraken hierover op dit vlak onderscheiden moet worden van de andere Islamitische filosofen. Hoewel het zeggen dat Jahiz een voorloper is van de evolutietheorie een overdrijving is zijn diens uitspraken over de transformatie van de soorten en zijn referentie naar de natuurlijke selectie die hij in de negende eeuw heeft gedaan zeer belangrijk binnen de geschiedenis van de leer van de biologie.

met de menselijke eer. Net als dat de biologische leer heel mooi verklaart ervaren een heleboel mensen die de transformatie van een komkommer en een kip van hun lichaam niet als een probleem maar vinden zij de gemeenschappelijke afstamming van de mens met de aapachtigen die honderduizenden jaren geleden is gesplit wel een probleem. Ook moet ik aankaarten dat het niet in tegenstrijd zijn van de evolutietheorie met de menselijke waardigheid en onze morele waarden niet betekent dat deze theorie volgens het Islamitische geloof correct is of geaccepteerd dient te worden. Die discussie behoort tot het terrein van wetenschapsvelden zoals biologie, geologie, fossiele wetenschappen etc. Het in naam van de Islam verwerpen van deze theorie door te refereren naar de ‘menselijke eer’ kan echter niet in de Koran gefundeerd worden.

Soms wordt de vers uit de Koran aangekaart waarin staat dat de mens ‘in de beste gestalte’ (ahsani taqweem) is geschapen en wordt ondervraagd of deze uitdrukking wel of niet tegenstrijdig is met de evolutietheorie. Deze vers die in soera At-Tin staat is in relatie met de daaropvolgende vers als volgt:

4: *Voorzeker, Wij hebben de mens in de beste gestalte geschapen.*

5: *Vervolgens voerden Wij hem naar het laagste van het laagste.*⁷⁹

In deze vers is de omschrijving ‘in de beste gestalte’ de menselijke gestalte van de mens. Of dit tot stand is gekomen door middel van evolutie of niet is vormt geen tegenstrijdigheid met deze vers. Immers, de mens doorgaat voordat hij in zijn gestalte is gevormd verschillende embryonale vormen dat begint bij sperma, en een zygoot in de baarmoeder waarvan geen enkele stadia als een tegenstrijdigheid wordt geaccepteerd met diens ‘in de beste gestalte geschapen’. Bovendien is de gelijkenis van de vorm van sperma of zygoot met de menselijke gestalte minder dan de gelijkenis van een aap of een een poes. De uitdrukking ‘in de beste gestalte’ heeft betrekking op het resulterende gestalte, niet op de stadia die daarvoor worden doorstaan.

Bovendien zal duidelijk zijn dat wanneer de bovenstaande twee verzen in samenhang worden gelezen het hierbij eerder gaat om de morele gestalte van de mens in plaats van zijn lichamelijke gestalte. Want daar waar in de vierde vers wordt uitgedrukt dat de mens ‘in de beste gestalte geschapen’ is (ahsani taqweem) wordt in de vijfde vers omschreven dat het mogelijk is dat hij zich omvormt tot ‘het laagste van het laagste’ (asfala safileen). Bij afgoderij en repressie verandert het lichamelijke gestalte van de mens niet, dat wil zeggen dat met de uitdrukking ‘het laagste van het laagste’ (asfala safileen) niet wordt gesproken over de lichamelijke verslechtering. Zodoende wordt duidelijk dat de uitdrukking in de vierde vers ‘in de beste gestalte’ (ahsani taqweem), dat lijkt op een tegenstrijdigheid hiervan, niet begrensd mag worden tot een lichamelijke verschijning maar dat deze uitdrukkingen eerder betrekking hebben op de morele gestalte van de

⁷⁹ 95- At-Tin 4, 5.

mens. Kortom kan er door te refereren naar ‘de menselijke waardigheid’ of de schepping ‘in de beste gestalte’ niet verdedigd worden dat de evolutietheorie tegenstrijdig is met de Islam.

DE ZAAK VAN JEZUS LIJKT OP DE ZAAK VAN ADAM

Een deel van de Moslims die verdedigen dat de evolutietheorie niet aangenomen moet worden hebben de volgende vers als een bewijs daarvoor gepresenteerd:

Voorwaar, de gelijkenis van (de schepping van) Iesa (Jezus) is bij Allah net zoals de gelijkenis van (de schepping van) Adam. Hij schiep hem uit aarde en zei vervolgens tegen hem: “Wees”, en hij was (er).⁸⁰

Sommigen hebben middels de uitdrukking in deze vers ‘*de gelijkenis van Iesa is bij Allah net zoals de gelijkenis van Adam*’ een link proberen te leggen tussen Jezus die geen vader had en Adam. Zij hebben hierbij een sprong willen maken naar dat Adam geen deel vormt van de evolutie aangezien hij geen ouders had. Echter laat dit het feit dat Jezus een moeder had en hem voor een periode in haar buik droeg, wat in de Koran staat omschreven, buiten beschouwing.⁸¹ Maar indien een dergelijke vergelijking gemaakt wordt, zou dan ook niet gezegd moeten worden dat Adam door zijn moeder in haar buik is gedragen? Het is klaarblijkelijk dat deze vergelijking die wordt gemaakt voor het verdedigen van Adams procesloze ontstaan niet te maken heeft met een procesloze ontstaan.

In een heleboel verzen voorafgaand aan deze vers wordt verteld over Jezus Christus en in de verzen erna wordt weer verteld over de mensen van het Boek, dat wil zeggen Christenen en Joden. Kortom is de oriëntatiepunt in deze vers niet Adam maar Jezus Christus. Wat over de vers rechtgezet acht te worden is de misvatting over Jezus Christus. We weten dat het algemene en het meest tegenstrijdige geloof met de Islam over Jezus Christus is dat hij goddelijk van aard is. In dat geval is het rationeler om de vers op de volgende manier te interpreteren: ‘Jullie schrijven aan Jezus Christus een goddelijke aard toe maar zijn aard is net zoals dat van Adam van klei, dat wil zeggen dat hij niet van goddelijke aard is maar van dezelfde aard als Adam.’ Wanneer de vers op deze wijze wordt geïnterpreteerd wordt duidelijk dat de aandacht niet getrokken wordt op een procesloze schepping van Adam, maar op dat het met de Islam tegenstrijdige geloof over Jezus’ ontologische aard gecorrigeerd acht te worden. In de vers wordt geen buitengewoonlijke schepping aangekaart door te refereren naar Adam maar wordt door de aandacht te trekken op Jezus Christus’ schepping middels de grondstof klei verteld dat hij ook een gebruikelijke natuur heeft zoals alle andere mensen. Wanneer de vers op deze wijze wordt geïnterpreteerd wordt ook het antwoord duidelijk over om welke bijzonderheid in de vers de vergelijking wordt gemaakt; ‘het scheppen uit klei’ waar

⁸⁰ 3- Ali-Imran 59.

⁸¹ 19 Maryam 19-27.

in de vers de aandacht op wordt getrokken is de aard van de vergelijking. Maar degenen die de vergelijking interpreteren als het vaderloos zijn proberen een vergelijking te trekken op een zaak waar in de vers niet naar wordt gerefereerd.

Wanneer deze vers echter niet in relatie met dit onderwerp wordt geïnterpreteerd maar met hetgeen wat bij sommige mensen vragen oproept over dat Jezus Christus geen vader had, dan zou het ook op de volgende manier geïnterpreteerd kunnen worden: ‘Jullie begrijpen niet dat Jezus Christus geen vader had maar voor Hem die Adam uit klei heeft geschapen is dit voorzeker erg makkelijk’. Ook moet genoteerd worden dat de uitdrukking ‘Adam’ hier, net zoals een heleboel deskundigen van de Koran hier de aandacht op trekken gebruikt kan worden als vertegenwoordiging van de mensheid.

Bovendien kan ook worden gedacht dat het voornaamwoord ‘hem’ (het voornaamwoord ‘hu’ van het woord ‘halakahu’) een referentie vormt naar Jezus Christus en dat Jezus Christus met het bevel ‘Wees’ is geschapen uit de grondstof klei. Aldus wordt samen met de volgende vers waarin het op de wereld komen van Jezus Christus wordt verteld de schepping van Jezus Christus door middel van het bevel ‘Wees’ overgedragen:

Zij zei: “Mijn Heer, hoe kan ik een kind krijgen terwijl ik niet aangeraakt ben door een mens?” Hij zei: “Zo zal het zijn, Allah scheidt wat Hij wil. Wanneer Hij een zaak heeft bepaald, zegt Hij er slechts tegen: “Wees”, en het is.”⁸²

Net als dat er in de volgende hoofdstukken aandacht op getrokken is vormt ‘proces’ het sleutelbegrip om de benadering in dit boek te begrijpen. In de Koran wordt gezegd dat God Zakariyyaa heeft geschapen ‘toen hij niets was’.⁸³ Zelfs deze vers heeft niemand geïnterpreteerd als een schepping zonder proces. (Wanneer deze uitdrukking gebruikt zou worden voor Adam, dan zou het waarschijnlijk veel moeilijker zijn om mensen te overtuigen over dat ‘het geen probleem vormt dat Adam door middel van de evolutie geschapen zou kunnen zijn’.) Het is klaarblijkelijk dat deze uitdrukking er niet op neerkomt dat profeet Zakariyyaa geen ouders had, geen fasen voor zijn geboorte heeft doorgebracht of dat hij geen kinderjaren heeft doorbracht. Wanneer ook voor de schepping van Adam deze zelfde situatie van toepassing is, dan is het baseren van deze verwerping op de Koran onmogelijk aangezien de uitdrukking dat Zakariyyaa uit het niets is geschapen het procédé niet uitsluit, net als dat Adam’s schepping uit klei (of die van Jezus Christus) niet betekent dat het procédé wat de evolutie is, is uitgesloten. Kortom is het niet mogelijk om door middel van de vers waarin de vergelijking tussen Jezus Christus en Adam wordt gemaakt of middels enige

⁸² 3- Ali-Imran 47.

⁸³ 19 Maryam 9.

andere uitdrukking in de Koran te zeggen dat Adam rechtstreeks, zonder enig proces uit klei is geschapen.

DE SCHEPPING UIT EEN ZIEL (NAFSI WAHIDA): DE NAKOMELINGSCHAP VIA ADAM EN EVA

Een van de belangrijkste factoren bij dat de evolutietheorie tegenstrijdig zou kunnen zijn met de Islam is het vooroordeel dat de schepping van de mens niet door middel van de evolutie zou moeten zijn. Sommigen hebben zelfs uitgedrukt dat alle levende wezens tot stand gekomen zouden kunnen zijn door middel van evolutie, maar dat de mens hierin een uitzondering vormt. Net zoals tot hiertoe geprobeerd is om te laten zien vormt het geen probleem volgens het Islamitische geloof dat binnen God's plan de mens ook net zoals alle andere levende wezens door middel van de evolutie geschapen zou kunnen zijn. Wat er met de uitdrukking 'uit een ziel' (al nafsī wahida) in de Koran die bij dit onderwerp wordt aangekaart over de schepping wordt bedoeld moet worden verklaard. In dit hoofdstuk zal geprobeerd worden om het te verklaren. Laten we eerst een vers uit de Koran aankaarten waarin deze uitdrukking voorkomt:

*O mensen, vrees jullie Heer Die jullie heeft geschapen uit één ziel (d.w.z. uit Adam), en daaruit heeft Hij zijn echtgenote (Eva) geschapen. En uit hen beiden heeft Hij vele mannen en vrouwen geschapen. (...)*⁸⁴

Sommige theologen hebben deze en sommige andere verzen waarin 'uit een ziel' (al nafsī wahida) voorkomt toegelicht als dat Adam's echtgenoot (Eva) geschapen is uit zijn rib⁸⁵ en dat daaropvolgend de hele mensheid uit dit paar is geschapen. Echter vindt er in de Koran geen uitdrukking plaats over dat de vrouw van Adam is geschapen uit zijn rib. Dit geloof is vanuit de Israiliyyah, dat wil zeggen uit Joodse bronnen, in het Islamitische geloof opgenomen. Dat er in de Israiliyyah een heleboel apocriefe vertellingen zijn is door Islamitische theologen vaker aangegeven; daarom is het niet correct dat Moslims hun geloof over de schepping baseren op deze onbetrouwbare bron. Bovendien is dit onderwerp ook gebruikt bij anti-vrouwelijke uitspraken; omdat de vrouw geschapen zou zijn uit een kromme rib zou zij van nature geneigd zijn om te dwalen. Dat de vrouw is geschapen uit-en voor de man wordt gebruikt om de claim dat de vrouw ontologisch lager van status is dan de man te funderen. Ik wil jullie aandacht erop trekken dat al deze zaken in de Koran niet voorkomen.⁸⁶ Om niet af te wijken van het onderwerp van dit boek ga ik hier verder niet op in, maar ik wilde deze zaak aankaarten nu het ter sprake is gekomen.

⁸⁴ An-Nisa 1.

⁸⁵ In de Koran wordt aangegeven dat de naam van Adam's vrouw Eva is.

⁸⁶ Over dit onderwerp kan worden gekeken naar: Asma Barlas, **Believing Women in Isla**, University of Texas Press, Austin, 2002, p. 133-136.

Sommige theologen waar ik mij bij aansluit geven echter aan dat met de verzen die worden aangekaart over de schepping van de echtgenoot uit haar partner wordt bedoeld dat de vrouw en man uit dezelfde levende wezen zijn geschapen.⁸⁷ De volgende uitdrukkingen in de Koran waarin het woord ‘nafs’ als in ‘soort’ staat ondersteunt deze benadering:

*(...) dat Hij uit julliezelf echtgenotes voor jullie heeft geschapen (...)*⁸⁸

*(...) toen Hij een Boodschapper uit hun midden naar hen zond (...)*⁸⁹

Zoals te zien is wordt bij het benoemen van het woord jullie (nafs) benadrukt dat er echtgenotes van het eigen ‘soort’ zijn geschapen en dat er boodschappers zijn verzonden naar de mensen van diens eigen soort. Hiermee wordt bijvoorbeeld uitgedrukt dat er naar de mens geen boodschappers zijn verzonden tussen engelen. Niemand begrijpt uit deze verzen wanneer wordt gesproken over ‘echtgenotes van julliezelf’ dat er een stukje van de mens is genomen en van daaruit boodschappers zijn geschapen. Wanneer we de uitdrukkingen van een ziel op dezelfde wijze interpreteren valt alles ook op zijn plek.

Bovendien wordt bij deze vers alle mensen aangeropen; In vers 1 van Soera An-Nisa wordt bijvoorbeeld aangeropen met ‘*O mensen*’ en wordt met ‘*heeft geschapen uit één ziel (halaakum)*’ de aandacht getrokken op dat alle mensen uit hetzelfde aspect zijn geschapen. Het lijkt erop dat er geen reden is om ook de allereerste mensen (Adam) wegens de uitdrukking ‘*O mensen*’ uit te sluiten. Dit maakt de interpretatie van de uitdrukking ‘al nafsi wahida’ als een referentie naar de menselijke soort redelijker. Als er met de ‘nafsi wahida’ zoals sommigen beweren ‘Adam’ werd bedoeld, dan zou voor ‘nafsi wahida’ het woord ‘al’ moeten staan dat in het Arabisch een aanwijzend voornaamwoord is en zou daarmee ‘al-nafsi wahida’ gezegd worden waarmee de naar gerefereerde Adam benadrukt zou kunnen worden, maar hier vindt niet een aanwijzend voornaamwoord plaats. Net zoals Mehmet Okuyan die professor is op het gebied van Tafsir zegt zou, indien er in hoofdstuk An-Nisa met ‘nafsi wahida’ gerefereerd zou worden naar Adam en met zijn gezelschap naar Eva, het woord ‘echtgenoot’ als ‘zawjeha’ vermeld kunnen staan en bovendien in plaats van ‘minha’ ‘minhu’ worden gezegd (door te profiteren van het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden zoals gebruikelijk in de Arabische taal) waardoor met het benoemen van ‘nafsi wahida’ duidelijk zou worden dat er naar Adam, die man is, wordt

⁸⁷ Erkan Yar, **Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000, p. 78-79.

⁸⁸ 30-Ar-Rum 21, 16- An-Nahl 72, 42-Ash-Shura 11.

⁸⁹ 3- Ali-Imran 164.

gerefereerd.⁹⁰ Dit allemaal laat zien dat met alles waar de uitdrukking ‘de schepping uit een ziel’ voorkomt er niet wordt gewezen op de schepping vanuit een persoon (uit Adam) maar naar de schepping van de menselijke soort die uit zowel mannen als vrouwen bestaat.

Hoewel de definitie ‘nafsi wahida’ in de Koran in meer dan vijf verzen voorkomt is er bij geen van deze verklaard dat de ‘nafsi wahida’ Adam is. Hoewel deze zaak op zich niet laat zien dat ‘nafsi wahida’ niet om Adam gaat ondersteunt het wel de bewijzen over dat het bij ‘nafsi wahida’ niet om Adam gaat.

Dat het niet redelijk is om de uitdrukking ‘nafsi wahida’ te koppelen aan Adam wordt ook op een andere manier duidelijk wanneer de volgende twee verzen worden gelezen:

189: *Hij is Degene Die jullie heeft geschapen uit één ziel, en daaruit heeft Hij zijn echtgenote geschapen, opdat hij rust bij haar zou vinden. Toen hij haar bedekte (om gemeenschap met haar te hebben), werd zij daarna lichtelijk zwanger (d.w.z. dat zij zich in een vroeg stadium van haar zwangerschap bevond) en zij bleef deze (vrucht voor een tijdje) met zich meedragen. Maar toen dit zwaarder werd, riepen zij beiden Allah, hun Heer aan (zeggende): “Als U ons een rechtschapen (kind) schenkt, dan zullen wij zeker tot de dankbaren behoren.”*

190: *Maar toen Hij hun beiden een rechtschapen (kind) schonk, kenden zij Hem deelgenoten toe in datgene wat Hij hun had geschonken. Verheven is Allah boven datgene wat zij (Hem) aan deelgenoten toekennen.⁹¹*

Wanneer de uitdrukking ‘uit een ziel’ (nafsi wahida) in vers 189 als Adam wordt geïnterpreteerd, dan betekent dit dat Adam en zijn vrouw na de geboorte van hun kinderen de grootste zonde volgens de Islam hebben begaan, namelijk het aanbidden van afgoden (shirk). Dit is een van de problemen waartoe de geforceerde interpretatie van het toekennen van de uitdrukking ‘nafsi wahida’ aan Adam heeft geleid. Wanneer echter wordt aangenomen dat met de uitdrukking ‘nafsi wahida’ de aandacht in het algemeen wordt getrokken op de menselijke soort, dan wordt het probleem opgeheven omdat in dat geval duidelijk wordt dat er een voorbeeld wordt gegeven over een groep binnen de menselijke soort die hun eigen kinderen als afgoden aanbidden. In vers 37 van hoofdstuk Al-Baqarah staat ‘*Vervolgens ontving Adam Woorden van zijn Heer, waarop Hij (Allah) zijn berouw aanvaardde. (...)*’, maar er staat niet dat na deze aanvaarding Adam een grotere zonde dan het voorgaande heeft begaan. Deze zaak is een toegevoegde bewijs van waarom de uitdrukking ‘nafsi wahida’ niet als Adam begrepen zou moeten worden. Bovendien wordt in vers 189 overgedragen dat de reden van de schepping van de gezellen uit ‘nafsi wahida’ is om ‘rust te vinden’; dit is echter een toestand die niet alleen op de eerste mens(en) van toepassing is maar op

⁹⁰ Mehmet Okuyan, **Niet-Gepubliceerde Tafsir Notities.**

⁹¹ 7-Al-A-raf 189-190.

alle mensen.⁹² Dit ondersteunt op zijn beurt dat deze uitdrukking over het algemeen geïnterpreteerd dient te worden met betrekking tot de menselijke soort.

Middels dit onderwerp is ter sprake gekomen of profeet Adam, wiens naam in de Koran voorkomt, slechts met zijn vrouw op de wereld is gekomen of samen met een gemeenschap. Sommige tafsir deskundigen die helemaal niets te maken hebben met de discussies rondom de evolutietheorie hebben aangenomen dat Adam samen met een gemeenschap is geschapen en hebben aangegeven dat het ontstaan van de mens uit een paar erop neerkomt dat de kinderen van Adam zich middels een incestueuze relatie hebben vermenigvuldigd, wat een foute verdediging zou zijn aangezien zo iets in de Koran niet duidelijk naar voren komt.⁹³ De theologen die dit verdedigen zeggen dat de uitdrukking ‘Bani-Adam’ in de Koran niet een voorouderlijke relatie toegekend dient te worden; dat de uitdrukking ‘Bani’ ook de betekenis heeft als ‘de volgelingen van, degenen op diens pad’, dat de uitdrukking ‘Bani-Israel’ in de Koran voorkomt maar dat niet alle Joden die de Koran aanspreekt afstammen van profeet Jacob (‘Israel’ is een andere naam van Jacob). Bovendien voegen zij aan hun standpunt als bewijs toe dat in de Koran de uitdrukking ‘Jullie vader Abraham’⁹⁴ (Abikum Ibrahiem) voorkomt waarmee Moslims worden aangesproken maar is het helder dat dit niets te maken heeft met de biologische vaderschap van Abraham en dat het hier gaat om om een soort van spirituele leiderschap gaat.⁹⁵ Volgens deze benadering is niet Adam’s biologische vaderschap maar zijn bestaan als eerste mens die verantwoordelijkheid draagt of zijn leiderschap van de eerste menselijke gemeenschap de reden van de verwijzingen naar zijn naam. Wanneer Adam in feite behoorde tot een kleine groep aan het begin van de mensheid, dan zou gedacht kunnen worden dat alle mensen in een grotere gemeenschap die uit dit kleine gemeenschap uit het begin (inclusief Adam) zijn voortgekomen een genetisch band daarmee hebben. Daarmee kan worden gedacht dat zelfs wanneer het bestaan van de mensheid is begonnen met een kleine gemeenschap, Adam letterlijk de vader is van de daaropvolgende generaties. Echter moet niet worden vergeten dat wanneer wordt gekeken naar het gebruik van de uitdrukkingen ‘Bani’ in de Koran, dit niet per definitie betekent dat het om een biologische voorouderschap gaat.

In de Koran staat dat profeet Adam op de aarde geplaatst zou worden waar de engelen verbaasd om zijn en het volgende vragen ‘*Gaat U daarop degenen plaatsen die daar verderf op zullen zaaien en bloed zullen vergieten (...)?*’⁹⁶ Sommige tafsir deskundigen hebben hierdoor aangegeven dat er voor het bestaan van Adam anderen bestonden van zijn dezelfde soort als hem, en dat de engelen, omdat zij op de hoogte waren van de negatieve kenmerken van deze soort hun

⁹² Een soortgelijke uitdrukking komt ook voor in hoofdstuk 30-Ar-Rum 21.

⁹³ Mehmet Okuyan, **Niet-Gepubliceerde Tafsir Notities**.

⁹⁴ 22-Al-Hajj 78.

⁹⁵ İsmail Yakıt, **Kur’an’ı Anlamak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, p. 68-70.

⁹⁶ 2-Al-Baqarah 30.

verbazing uitten; als zij eerder deze zaken niet hadden gezien dan zouden zij niet de kennis hebben over dat deze soort bloed vergietende eigenschappen had. Met dit als vertrekpunt hebben zij verdedigd dat Adam en zijn metgezel niet de eerste mensen van diens eigen soort waren, maar dat met Adam de ‘kalifaat’ missie op aarde is begonnen. (Met de missie ‘Kalief’ is begrepen dat de mens een vrije wil heeft met morele verplichtingen en verantwoordelijkheden.) In zijn boek *Kitab-ul Tawheed* benoemt Ibn Babawayh jegens Jafar Sadiq dat er voor Adam levende wezens bestonden die leken op de menselijke soort. Ook aan de schrijver van de geschriften *Jamiul Akhbar* van de Imamah en aan Muhammad al-Baqir worden dezelfde zienswijzen toegekend.⁹⁷ Zoals te zien is hebben sommige Islamitische denkers in tijden dat de evolutietheorie nog niet bestond geen probleem in het aanvaarden met betrekking tot hun geloof over dat er voor Adam ‘mensachtige’ wezens bestonden gehad.

De volgende vers in de Koran is als bewijs gepresenteerd over dat de uitdrukking ‘Adam’ niet voor een enkele persoon maar tot de hele menselijke soort is gebruikt (in sommige of alle voorvallen):

*En voorzeker, Wij hebben jullie geschapen en vervolgens hebben Wij jullie vorm gegeven. Daarna zeiden Wij tegen de Engelen: “Kniel neer voor Adam.” En zij knielden neer behalve Iblies (de satan), hij behoorde niet tot de neerknielenden.*⁹⁸

In deze vers wordt eerst ‘(...) *Wij hebben jullie geschapen (...)*’ gezegd met betrekking tot alle mensen en ‘(...) *vervolgens hebben Wij jullie vorm gegeven (...)*’, na deze uitdrukkingen gericht op alle mensen wordt ‘*Kniel neer voor Adam*’ gezegd. Dit laat zien, zoals sommige tafsir deskundigen aangeven, dat we de mogelijkheid over dat de uitdrukking ‘Adam’ een vertegenwoordiging is voor ‘de menselijke soort’ in gedachten moeten houden.

Datgene waar hier op gelet moet worden is dat de uitdrukking ‘mens’ dat in de Koran voorkomt, al heeft het een relatie met de ‘Homo sapiens’ van de biologie, niet als hetzelfde beoordeeld moet worden. Volgens religieuze geschriften is de mens een wezen dat op een bepaald niveau kan spreken, een vrije wil heeft en daarmee verantwoordelijk voor zijn daden is. Laat ik eraan herinneren dat in de Koran de belangrijke eigenschap van Adam over dat hij een taal kan spreken wordt benadrukt.⁹⁹ Het kunnen spreken van een taal is onmisbaar om een cultuur tot stand te brengen, te kunnen denken op een bepaald niveau en het in religieuze zin verantwoordelijk zijn. Degenen die de evolutie aanvaarden als God’s methode tot schepping die tot een monotheïstische religie behoren kunnen Adam beschouwen als (wanneer wordt gedacht aan een persoon in plaats

⁹⁷ Süleyman Ateş, **Kur’an Ansiklopedisi**, Deel: 1, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997, p. 123.

⁹⁸ 7-Al-A-raf 11.

⁹⁹ 2-Al-Baqarah 31-33.

van een referentie tot de hele mensheid) het eerste wezen tussen de soort 'Homo Sapiens' die voldoende leerde praten om verantwoordelijkheid te dragen, de eerste verantwoordelijkheid dragende, dat wil zeggen de 'eerste mens'. Bovendien kan geclaimd worden dat degenen die afstammen van zijn soort zich vermenigvuldigden met andere leden van hun eigen soort (Homo sapiens) die menselijk werden (verantwoordelijkheid droegen), waardoor mensen uit deze groep voortkwamen zonder dat er een incestueuze relatie plaatsvond. Middels deze benadering kunnen de standpunten dat het begin van de mensheid uit een groep bestond en dat de eerste verantwoordelijkheid dragende mens Adam was verzoend worden. Er vindt geen enkele uitdrukking in de Koran plaats wat een tegenwerping hierop benodigd.

Het is redelijk om te denken dat de leider van de eerste groep mensen die een taal sprak op een niveau dat voldoende was om verantwoordelijkheid te dragen Adam was, of de eerste persoon die geconfronteerd werd met de openbaring. In die zin kan gedacht worden dat vers 33 van hoofdstuk Ali-Imran beter kan worden begrepen, waarin het volgende staat: *'Waarlijk, Allah verkoos Adam, Noeh (Noach), de familie van Ibraahiem en de familie van Imraan boven de wereldebewoners.'* Dit komt omdat het woord 'verkoos' (istafa) neerkomt op de voorkeur geven aan iets tussen verschillende alternatieven. De profeten Noeh en Abraham zijn in hun periode tussen een heleboel andere mensen verkozen; het kan geschikt lijken dat ook Adam is verkozen uit een bestaande groep waar hij mee samenleefde in zijn tijd.

Een dergelijke aanname brengt tot het begrip dat de Koran het met het woord 'mens' over een groep heeft die niet identiek is aan de 'Homo sapiens' maar wel daar uit voortkomt. Ik ben van mening dat een dergelijke standpunt tegenstrijdig is met enige ideeën die worden vertoond in naam van de evolutietheorie en ook met enige uitdrukking uit religieuze teksten. Maar net zoals dat er geen tegenstrijdige uitdrukkingen in religieuze teksten zijn jegens dit standpunt en omdat deze details niet helder worden uitgedrukt is het wel of niet geloven in een dergelijk idee niet een Islamitische vereiste. Wel kan met gemak worden gezegd dat het geloven van een Moslim in een dergelijke benadering geen probleem vormt.

DE PLAATS WAAR ADAM IS GESCHAPEN

Degenen die beweren dat ook al is de evolutietheorie waar, dan nog maakt de mens daar geen deel van uit baseren dit op dat in de Koran staat dat Adam in de hemel is geschapen en vanuit de hemel naar de aarde is neergedaald waardoor geen deel uit kan maken van de biologische processen die op de wereld gangbaar zijn. Het Arabische woord 'jannat' (hemel) betekent hetzelfde als tuin. Hetgeen wat verwarring oproept is dat het woord hemel wordt gebruikt in de betekenis 'waar de rechtvaardigen na hun dood heengaan'. Dit terwijl in de Koran het woord 'jannat' meerdere malen wordt gebruikt als in de betekenis van tuinen. Omdat een van de belangrijkste kenmerken van de plekken waar de rechtvaardigen na hun dood heengaan tuinen zijn is de plek waar in het hiernamaals naartoe zal worden gegaan ook 'jannat' (tuin) genoemd; we kunnen deze woordgebruik in relatie tot het hiernamaals als een afleiding van dit woord aanduiden. De volgende drie verzen zijn voorbeelden van dat het woord 'jannat' vaker in de Koran wordt gebruikt om de tuinen in de wereld aan te geven:

En stel hun het voorbeeld van twee mannen: Wij gaven één van hen twee tuinen met druiven en Wij omgaven die (d.w.z. de beide tuinen) met dadelpalmen en plaatsten daartussen gewassen.¹⁰⁰

Of (totdat) er voor jou een tuin met dadelpalmen en druiven zal zijn en jij daartussen dan overvloedige rivieren doet ontspringen.¹⁰¹

Voorwaar, Wij hebben hen beproefd, zoals Wij de mensen van de tuin hebben beproefd. Toen zij zwoeren om (de vruchten) daarvan zeker in de vroege ochtend te plukken.¹⁰²

In de eerste geciteerde vers hieruit wordt gesproken over een man die een tuin op deze wereld bezit, in de daaropvolgende verzen worden op zijn beurt de verwoesting van deze tuin verteld. In de tweede geciteerde vers uit hoofdstuk Isra wordt verteld over de ongelovigen die willen dat onze profeet (Mohammad) zijn profetie bewijst door op deze wereld over tuinen te bezitten. In de derde vers die is geciteerd beschikken degenen met een tuin (al-jannat) die beproefd worden over een tuin op deze wereld; hierbij moet genoteerd worden dat de uitdrukking tuin als 'al-jannat' voorkomt, dat het lidwoord 'al' wanneer het nodig is ook gebruikt kan worden om een tuin op de wereld aan te geven. Op dezelfde manier is ook in vers 33 van hoofdstuk 18- Al-Kahf de tuinen op de wereld omschreven met het lidwoord 'al' ervoor. Zoals te zien kan Adam's schepping

¹⁰⁰ 18-Al-Kahf 32.

¹⁰¹ 17-Al-Isra 91.

¹⁰² 68-Al-Qalam 17.

in de ‘hemel’ niet als bewijs dienen voor een plek buiten de aarde, want in de Koran wordt het woord ‘hemel’ ook gebruikt om tuinen op de wereld aan te duiden. Aldus hebben sommige tafsir deskundigen zoals Matouridi aangegeven dat de ‘hemel’ waarin Adam is geschapen een tuin op deze wereld betreft; bovendien heeft Ibn-Qayyim al-Jazwiyya aangegeven dat ook de interpretatie van Abu Hanifa hiermee overeen kwam.¹⁰³

Een belangrijke bewijsmateriaal voor dat de ‘tuin’ waar Adam is geschapen op deze wereld is, is de uitdrukking in vers 30 van hoofdstuk Al-Baqarah, waarin Adam op deze wereld wordt geplaatst als ‘kalief’ (dit heeft de betekenis van nakomeling).¹⁰⁴ In vers 26 van hoofdstuk Sad wordt de plaatsing van profeet David als ‘kalief’ met exact dezelfde woorden omschreven maar het komt bij niemand op om David in een plek buiten deze wereld te plaatsen. Aangezien Adam op deze wereld als ‘kalief’ is geplaatst, dan is zijn verantwoordelijkheid omtrent de omgeving van zijn ‘kalifaat’ deze wereld; in dat geval zou Adam’s schepping op deze de voorkeur moeten krijgen dan de toelichting over zijn teleportatie naar deze wereld vanuit een andere dimensie en zijn ballingschap op de aarde.

Zoals eerder is benoemd zijn alle mensen geschapen uit de grondstof ‘klei’. Deze grondstof is op zijn beurt het materiaal dat de aarde vormt. We weten echter niet van waaruit de gestalte van de hemel bestaat. Wanneer de grondstof waaruit alle mensen, inclusief de eerste mens, hetzelfde is als het hoofdbestanddeel van de aarde, dan is de meest redelijke verklaring dat de mensen op deze wereld zijn geschapen. Ook vind er in de Koran geen uitdrukking plaats over dat de mens die uit het hoofdbestanddeel van deze wereld is geschapen en naar deze wereld als ‘kalief’ is gezonden naar een andere dimensie dan de wereld is vertrokken waarna hij terug naar de wereld is gestuurd. Indien een dergelijke voorval was gebeurd, dan zou de verwachting zijn dat dit in de Koran opgenomen zou zijn.

Bovendien komt in de Koran voor dat Iblies Adam heeft misleid door hem onsterfelijkheid te beloven.¹⁰⁵ Hiervoor zou Adam echter de dood vernemen moeten hebben en op de hoogte zijn van wat de dood is. De hemel waar in de Koran over wordt verteld is een plek waar onsterfelijkheid is en waar de dood niet wordt gezien. Dit is weer een toevoeging aan het bewijs over dat Adam op een tuin (jannat) in deze wereld is geschapen.

Ook komen de verwachtingen van Moslims van de hemel in het hiernamaals niet overeen met de vertellingen van de hemel waar Adam uit is verbannen. Zo kan Iblies bijvoorbeeld niet in de hemel komen waar de rechtvaardigen heen zullen gaan terwijl hij in deze hemel Adam heeft verleid. De vruchten in de hemel zullen niet verboden zijn terwijl hier wel een verbod op is in deze

¹⁰³ ¹⁰³ Mehmet Okuyan, **Niet-Gepubliceerde Tafsir Notities**.

¹⁰⁴ Süleyman Ateş, **Kur’an Ansiklopedisi**, p. 129-131.

¹⁰⁵ 7-Al-A-Raf 20, 20-Ta-Ha 120.

hemel.¹⁰⁶ De hemel in het hiernamaals is een plek waar men niet uit wordt verbannen, maar uit deze hemel zijn Adam en degenen die bij hem waren wel verbannen.¹⁰⁷ Bovendien is de ‘hemel’ als de plek waar na de dood heen wordt gegaan als het ‘hiernamaals’, dat wil zeggen als de ‘eindbestemming’ van de mens gekwalificeerd, indien de ‘tuin’ waar Adam uit is verdreven de ‘hemel’ zou zijn waar men na de dood heengaat, dan zou de ‘hemel’ niet het ‘hiernamaals’ genoemd moeten worden maar de ‘startplaats’

Vers 36 uit hoofdstuk Al-Baqarah waarin staat dat Adam na het begaan van de zonde zijn ‘khubut’ (wisselen van plek, neerdalen, hervormen) is door sommigen die ‘Adam’s hemel’ als de hemel waar na het hiernamaals heen wordt gegaan geïnterpreteerd als het neerdalen vanuit een andere dimensie naar de wereld, terwijl degenen die hier een ‘aardse hemel’ (tuin) uit begrijpen dit hebben geïnterpreteerd als een van plek wisselen op de wereld.¹⁰⁸ Ik ben van mening dat de interpretatie van de uitdrukking ‘khubut’ hier als een verandering van plaats op aarde meer op zijn plaats is. Zo is het werkwoord ‘khubut’ in de Koran ook gebruikt in Noah’s zaak waarin hij en zijn metgezellen uit de ark stappen om van plek te veranderen op de wereld,¹⁰⁹ en bovendien ook bij wanneer Mozes en zijn metgezellen naar de stad gaan en in de wereld van plek wisselen.¹¹⁰ Echter is nergens in de Koran het werkwoord ‘khubut’ gebruikt om vanuit de hemel naar de aarde of vanuit een dementie naar een andere te stappen.¹¹¹

Kortom, wanneer in het geheel verzen uit de Koran worden bestudeerd wordt begrepen dat Adam op deze wereld is geschapen. De standpunt van dat Adam op deze wereld is geschapen is verenigbaar met de benaderingen van diegenen die menen dat God alle soorten en de mens middels een evolutie op deze wereld heeft geschapen. Het is voorgekomen en kan voorkomen dat er mensen zijn die de Schepping van Adam op deze wereld verdedigen zonder enige relatie te leggen met de evolutie. Zo hebben een heleboel tafsir deskundigen dit standpunt ingenomen zonder enige kennis te hebben over de evolutietheorie.

¹⁰⁶ 56-Al-Waqi-ah 33.

¹⁰⁷ 15-Al-Hijr 48.

¹⁰⁸ Ismail Yakıt, **Kur’anı Anlamak**, p. 84-85.

¹⁰⁹ 11-Hud-48.

¹¹⁰ Al-Baqarah 61.

¹¹¹ Omdat in het tweede deel van Genesis uit de Bijbel in vers 7 en 8 is uitgedrukt dat Adam op de wereld is geschapen eigenen tafsir deskundigen die de uitdrukkingen in de Koran hebben geïnterpreteerd als ‘Adam is op deze wereld geschapen’ zich een interpretatie toe die een parallelle interpretatie is met die van Joden en Christenen. Na het presenteren van de problemen omtrent de Israiliyyah bied ik een dergelijke parallel niet aan als een bewijs maar wil ik hier slechts aandacht op trekken.

DE VERSCHILLEN TUSSEN HET CHRISTENDOM EN DE ISLAM WAT BETREFT HET PERSPECTIEF OMTRENT DE EVOLUTIETHEORIE

De evolutietheorie is voor het eerst in een geografie waar de Christelijke traditie overheerste gepresenteerd en ter discussie gesteld. Toen deze theorie bekend werd in de gebieden waar de Islamitische traditie overheerste hebben een heleboel mensen de reactie van de Christelijke theologen overgenomen die een theïstische wereldvisie hadden en eerder in aanraking waren gekomen met deze theorie. In Turkije heeft bijvoorbeeld de vertalingen van boeken in naam van het 'Christendom' jegens de evolutietheorie bij een heleboel Turkse Moslims ervoor gezorgd dat een dergelijke reactie ook in naam van de Islam nodig zou zijn.¹¹² De zaken over 'De schepping middels klei' of 'De schepping van God in processen' waarover wordt gediscussieerd zijn voor een Christen net zo belangrijk als voor een Moslim. Echter behoren sommige reacties op deze theorie in het begin waarin deze theorie werd gepresenteerd in het bijzonder tot de Christelijke theologie. Het zal bijdragen dat deze verschillen gekend worden aangezien de reacties op deze theorie die in naam van de 'Islam' worden gedaan zijn, of men zich hier bewust van is of niet, omdat deze een relatie hebben met het nadoen van sommige Christelijke groeperingen. De leeftijd van de aarde dat eerder is besproken is bijvoorbeeld ook een onderwerp dat hier een voorbeeld van is. In dit hoofdstuk zijn de problemen van (omdat onze oriëntatiepunt het bestuderen van dit onderwerp vanuit het Islamitische perspectief vormt) 'de eerste zonde' en 'Jezus' identiteit' die in het kort besproken zullen worden overige belangrijke onderwerpen.

Ook al is de eerste zonde in de Christelijke theologie gegrond in Genesis van Torah, de werkelijke vormgeving van deze leer ligt in Romeinen van de Bijbel. Volgens dit is de zonde die Adam heeft gepleegd overgegaan op al zijn kinderen en is ieder mens met de zonde geboren. Het is slechts mogelijk om van de zonde af te komen middels Jezus Christus.¹¹³ Volgens de Christelijke leer wordt de vertelling van Adam's val in relatie met zijn zonde verbonden met Jezus' kruisiging voor de verzoening van de zondes van de mens.¹¹⁴ Dit geloof vormt de meest fundamentele geloofsgemeenschap van bijna alle groeperingen in de Christelijke wereld. Joden verwerpen zowel

¹¹² Een voorbeeld uit dergelijke boeken zijn: Duane T. Gish, **Fosiller ve Evrim**, Vert.: Adem Tatlı, Cihan Yayınları, İstanbul, 1984. Echter zijn er ver voordat deze boeken werden vertaald Turkse Islamitische denkers geweest zoals Islam Fenni die hebben aangegeven dat het geloof in deze theorie geen probleem vormde, en bovendien ook mensen zoals Ahmet Hamdi Akseki en Süleyman Ateş die de voorzitters waren van Diyanet: Alper Bilgili, "An Ottoman Response to Darwinism: Ismail Fenni on Islam and Evolution", **British Journal for the History of Science**, Vol: 48, Nr. 4, 2015, p. 565-582.

¹¹³ P. Luigi Ianitto e.a., **Hiristiyan İnanç**, Vert.: Leyla Alberti, Sent Antuan Kerk, İstanbul, 1994, p. 63-64.

¹¹⁴ P. Luigi Ianitto e.a., **Hiristiyan İnanç**, p. 104.

het geloof over dat de mens met de zonde wordt geboren als dat de mens van nature slecht is.¹¹⁵ Sommige passages uit het Oude Testament (er moet aan herinnerd worden dat ook Christenen deze als een deel van hun Heilige Boeken beschouwen) benoemen dat kinderen niet de zondes van hun ouders kunnen dragen.¹¹⁶ Ook in het Islamitische geloof wordt de ‘erfzonde’ verworpen.

Een van de belangrijkste beweringen wat betreft de ‘eerste zonde’ in relatie tot ons onderwerp is de zienswijze dat er na de ‘eerste zonde’ samen met de mens ook dieren begonnen te sterven.¹¹⁷ Uit de gegevens door onderzoeken naar fossielen blijkt echter dat het levende wezens honderden miljoenen jaren geleden bestonden. De claim van sommige Christenen is in tegenstrijd met de uitvindingen van de evolutietheorie en de fossiele wetenschappen. Aan de andere kant geven sommige Christenen aan dat de vertellingen in het Oude Testament en het Nieuwe Testament alleen met het bestaan van de mens zijn verbonden en dat het zeggen dat na de ‘eerste zonde’ dieren begonnen te sterven niet gegrond is in het Heilige Boek.¹¹⁸ Hun argument over dat dieren na de ‘eerste zonde’ begonnen te sterven is dat dit te maken heeft met de misinterpretatie van Romeinen 5:12 uit het nieuwe testament, en duiden als tegenargument aan dat er tegen Adam voor het plegen van de zonde “(...) als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven”¹¹⁹ is gezegd en dat indien Adam de dood van andere levende wezens niet gezien zou hebben hij niet zou kunnen weten.¹²⁰ De leer van de ‘eerste zonde’ in het Christendom en de interpretatie van degenen die het overlijden van dieren ook hieraan koppelen komt niet overeen met moderne wetenschappelijke gegevens, echter hebben een heleboel Christelijke theologen en denkers, ondanks dat zij een dergelijke conclusie trekking uit de Heilige Geschriften fout achten, de aanname van de evolutietheorie van de Christenen niet als een probleem aanvaard. Hoe dan ook, deze discussies behoren tot de Christelijke theologie en hebben door dit probleem bijgedragen aan de ontwikkeling van verzetten jegens de evolutietheorie.

Het geloof in Jezus’ goddelijke identiteit heeft net als de leer van de erfzonde geleid tot het geloof dat er een probleem tussen de evolutietheorie en het Christendom is. Na lange discussies heeft het Concilie van Chalcedon in het jaar 451 geaccepteerd dat Jezus een eenheid vormde van

¹¹⁵ Rabi Benjamin Blech, **Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik**, Vert.: Estreya Seval Veli, Gözlem Yayın, İstanbul, 2003, p. 61.

¹¹⁶ Deuteronomium 25:16; Ezechiël 18:20.

¹¹⁷ Paul Nelsen en John Mark Reynolds, “Young Earth Creationism”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999, p. 41-73.

¹¹⁸ Robert C. Newman, “Progressive Creationism”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan 1999, p. 111.

¹¹⁹ Genesis, 2:17.

¹²⁰ John Jefferson Davis, **Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds**, p.83.

zowel een goddelijke als menselijke (zonder een neiging tot de zonde) aard.¹²¹ Discussies over de aard van Jezus Christus zijn in de eerste eeuwen na Jezus' dood de meest controversiële discussies geweest. Vandaag de dag gelooft het grootste deel van de Christenen, buiten stromingen als het Unitarisme en groeperingen zoals het pentecotalisme, erin dat Jezus Christus goddelijk van aard is. Ook zijn er personen die net als Newton die ondanks dat zij de drie eenheid verwierpen gewijd waren aan het Christendom.¹²² Sommige Christenen hebben aangegeven dat het voor 'god Jezus' problematisch is dat hij dezelfde voorouderlijke afstamming deelt met dieren.

Degenen die in de goddelijke aard van Jezus geloven hebben tevens aanvaard dat hij eveneens menselijk van aard was.¹²³ Daarom wordt in het Christendom geaccepteerd dat Jezus, middels zijn nakomelingschap via Maria, tot dezelfde afstamming behoort als alle andere mensen die van de grondstof aarde zijn geschapen. Degenen die geen probleem zien in de aard van de mensen en van Jezus wat aarde is en dit niet tegenstrijdig vinden met de menselijke waardigheid zouden het ook niet als een probleem moeten ervaren dat de mens dezelfde afkomst deelt met schepselen -vissen, reptielen, apen- die ook uit aarde zijn geschapen. Aldus bestaan er een heleboel theologen die evolutionist-Christen zijn en heeft bovendien de Paus die de grootste leider van de Christelijke stroming Katholicisme is aangeduid dat de evolutietheorie en het Christelijke geloof verenigbaar zijn.¹²⁴ Wanneer wordt overwogen dat deze verklaringen van de Paus middels een samenwerking met een comité der deskundigen plaats heeft gevonden zal het belang van deze verklaring helder zijn.

Concluderend behoren problemen als de 'erfzonde' en 'Jezus Christus' identiteit' tussen de monotheïstische religies slechts tot het Christendom. De evolutietheorie is voor het eerst in de Christelijke wereld gepresenteerd en deze problemen hebben tussen de belangrijke oorzaken van de verzetten jegens deze theorie plaatsgenomen. Hoewel een heleboel Christenen de kwesties die hierdoor zijn ontstaan niet als een probleem hebben ervaren wat betreft de evolutietheorie hebben aan de andere kant een heleboel Christenen verdedigd dat zij in geen enkele zin met de evolutietheorie verenigd kunnen worden. Voor een Moslim zijn echter deze aannames in de 'erfzonde' en 'Jezus Christus' identiteit' in tegenstrijd met het Islamitische geloof; daarom kunnen tegenwerpingen jegens ideeën omtrent de evolutietheorie middels deze bronnen überhaupt niet geldig zijn. Echter zijn sommige Moslims die op de hoogte zijn van de evolutietheorie middels bronnen van anti-evolutionaire Christenen noch voldoende op de hoogte geweest over de toestand van deze problemen wat betreft de weerstand van in het bijzonder de Christelijke theologie jegens

¹²¹ Christian W. Troll, **Müslümanlar Soruyor Hristiyanlar Yanthyor**, Vert.: Robert Kaya, Sint Antuan Kerk, İstanbul, 1992, p. 22.

¹²² Karen Armstrong, **The Battle for God**, Ballentine Books, New York, 2001, p 69.

¹²³ P. Luigi Ianitto e.a., **Hristiyan İnancı**, p. 31.

¹²⁴ John Paul II, "The Pope's Message on Evolution", **Quarterly Review of Biology**, Nr. 72, 1997, p. 377-383.

de evolutietheorie, noch voldoende op de hoogte geweest over dat dat een heleboel Christelijke theologen, filosofen en wetenschappers met nadruk hebben aangegeven dat zij geen problemen ondervinden met hun geloof en deze theorie. Wanneer wordt stilgestaan bij het feit dat sommige anti-evolutionaire Christelijke bronnen weloverwogen zijn geselecteerd en in Islamitische landen van invloed zijn bij de weerstand jegens de evolutietheorie, dan is het ook belangrijk om te onthullen dat sommige problemen dat als façade is ontwikkeld jegens deze theorie in het bijzonder tot de Christelijke theologie behoren behoren.

WORDT ER IN DE KORAN OVER DE EVOLUTIETHEORIE VERTELD?

We hebben gezien dat het geloven in de evolutietheorie geen probleem vormt wat de Islam betreft. Het kan zo zijn dat men de volgende vraag stelt: “Indien het geloven in de evolutietheorie wat de Islam betreft geen probleem is, waarom zeggen we dan niet dat er volgens de Islam in de evolutietheorie geloofd moet worden?” Net zoals dat er in de Koran geen enkele vers voorkomt waarin staat aangegeven dat we de evolutietheorie zouden moeten verwerpen kunnen we ook niet zeggen dat in de Koran de evolutietheorie helder wordt omschreven en dat het geloven in deze theorie een vereiste is van de Islam. De openlijke uitdrukkingen van de tekst in de Koran dwingt ons noch tot het geloven in, noch tot het verwerpen van de evolutietheorie. Wat belangrijk is volgens de Koran is het geloven in God’s schepping van al het bestaande middels Zijn Macht en tevens middels een Bewuste Plan. Voorheen heb ik geprobeerd om de foutieve interpretaties van bepaalde verzen die het geloven in de evolutietheorie tegenhielden proberen te verbeteren. Nu zal ik echter proberen te laten zien dat bij de bewering over dat de Koran de evolutietheorie omschrijft het niet mogelijk is om dit met de gepresenteerde verzen te funderen. Bij dit onderwerp worden de volgende vier verzen aangekaart:

En voorzeker, Hij heeft jullie in (verschillende) stadia geschapen.¹²⁵

En Allah heeft jullie (net als de planten) uit de aarde voortgebracht.¹²⁶

Zien degenen die niet geloven (dan) niet dat de hemelen en de aarde één geheel waren, en (dat) Wij hen daarna uit elkaar haalden? En Wij brachten uit het water al het levende voort. Geloven zij dan niet?¹²⁷

Is er voor de mens niet een periode geweest, waarin hij (d.w.z. zijn toestand) niet noemenswaardig was?¹²⁸

De eerstgenoemde vers dat de 14e vers is van hoofdstuk Nuh geeft aan dat de mens in verschillende stadia is geschapen. Ook al interpreteren we de uitdrukking ‘(verschillende) stadia’ als de evolutie, er zijn grote verschillen tussen evolutie en de evolutietheorie. De Koran vertelt

¹²⁵ 71- Nuh 14.

¹²⁶ 71- Nuh 17.

¹²⁷ 76- Al-Anbiya 30.

¹²⁸ 76- Al-Insan 1.

gedetailleerd over de stadia van de mens in de baarmoeder van hun moeder.¹²⁹ We kunnen deze stadia ook als een ‘evolutie’ kwalificeren maar deze evolutie heeft niets te maken met de evolutietheorie. Daarom is het een hele andere zaak om in de Koran een uitdrukking te vinden dat op ‘evolutie’ neerkomt dan om een uitdrukking te vinden die neerkomt op dat alle soorten zijn ontstaan door van elkaar te evolueren en dat zij een gemeenschappelijke voorouder hebben. Het is belangrijk dat in de Koran de aandacht wordt getrokken op dat de schepping plaatsvindt middels (verschillende) stadia; dit kan ten bate zijn als een correctie op die geesten die verwachten dat God zonder enige stadia scheidt. Echter is het beweren dat de verzen die gaan over stadia de evolutietheorie omschrijven een overdreven interpretatie.

Ik ben van mening dat het ook middels de vers op de tweede plaats dat vers 17 van Hoofdstuk Nuh is, waarin staat aangegeven dat de mens ‘(net als de planten) uit de aarde voortgebracht’ is, niet mogelijk is om in de Koran een bewijs te vinden over de evolutietheorie. Een soortgelijke uitdrukking geldt ook voor Maria;¹³⁰ In de Koran wordt aangegeven dat Maria ‘op een goede wijze opgroeide’ waar niemand uit begrijpt dat Maria een evolutie doorbracht (in beide verzen wordt voor planten het Arabische woord ‘nabat’ gebruikt). Iemand die de uitdrukking in hoofdstuk Nuh op dezelfde wijze begrijpt zal zeggen dat deze vers geen relatie heeft met de evolutietheorie. Ook al is er de benadrukking van ‘uit de aarde’ in hoofdstuk Nuh, dan nog zal een dergelijke sprong een moeilijk te onderbouwen bewering zijn. De Koran zegt dat mensen uit aarde en water zijn geschapen, het is ook mogelijk om de gelijkens te leggen met planten die uit dezelfde grondstof zijn geschapen, door de gemeenschappelijke grondstof. De Koran maakt ook een gelijkens tussen het groeien van planten door het water wegens regen en de verrijzenis van de mens na de dood.¹³¹ De evolutietheorie beschouwt in de levensboom reptielen en vissen dichter bij de mens dan de planten. Daarom is de presentatie hiervan als een openlijk bewijs voor de evolutietheorie waarin de afstand tussen de mens en plant veel groter is naar mijn mening een forcering.

Ook het leggen van een relatie tussen vers 30 van hoofdstuk Al-Anbiya, waarin wordt aangegeven dat het levende uit water is voortgebracht, met de evolutietheorie is een forcering. Want de Koran trekt de aandacht op de grondstof waar de mens uit is geschapen door te refereren naar water, aarde of klei, zoals in de voorgaande pagina’s is aangegeven. Ook degenen die erin geloven dat soorten onafhankelijk van elkaar zijn geschapen accepteren dat de mens uit deze grondstoffen zijn geschapen. De bestudering van het menselijke lichaam onder de microscoop laat zien dat de fysieke gestalte van de mens bestaat uit elementen die de aarde bevat en tevens uit water.

¹²⁹ 23- Al-Mu-minun 12-14; 22- Al-Hajj 5.

¹³⁰ 3- Ali-Imran 37.

¹³¹ 7- Al-A-raf 57; 22- Al-Hajj 5; 45- Al-Jathiya 5; 57- Al-Hadid 17.

Er zijn mensen geweest die uit de uitdrukking die op de vierde plaats die vers 1 van hoofdstuk Al-Insan is, waarin het volgende staat aangegeven; *“Is er voor de mens niet een periode geweest, waarin hij (d.w.z. zijn toestand) niet noemenswaardig was?”* hebben begrepen dat dit de eerste eencellige wezen op de wereld aangeeft en dat het woord ‘periode’ de aantal miljarden jaren tussen het ontstaan van de eerste eencellige tot nu aanduidt. Echter kan uit de uitdrukking van *‘een periode geweest, waarin hij (d.w.z. zijn toestand) niet noemenswaardig was’* ook de tijd tussen het begin van de schepping van het universum of het begin van de schepping van de wereld tot de schepping van de mens begrepen worden. Het ontstaan van de mens is ten opzichte van het 13,8 miljard jarige bestaan van het universum en het 4,5 miljard jarige bestaan van de wereld werkelijk een zeer korte periode en de *‘niet noemenswaardige bestaan’* van de mens is een zeer lange periode. Het is ook mogelijk om te denken dat de vers refereert naar al deze aannames. Middels deze vers wordt door aan de nietigheid van de mens te herinneren bedoeld op dat hij hier lering uit trekt.¹³²

Bovendien zijn er ook mensen geweest die hebben gedacht dat de volgende verzen uit de Koran naar de evolutietheorie refereren:

65: *En voorzeker, jullie kenden degenen onder jullie die een overtreding begingen op de Sabbat. Wij zeiden tegen hen: “Wees verachte apen!”*

66: *Zo stelden Wij deze (stad) als voorbeeld voor de toenmalige en volgende generaties, en als vermaning voor de godsvruchtigen.*¹³³

Zeg: *“Zal ik jullie berichten over iets dat slechter is dan dat, betreffende de Vergelding van Allah? Degene die door Allah vervloekt is, en op wie Hij woedend is, en degenen van wie Hij (van sommigen) apen en varkens heeft gemaakt, en degenen die de Taaghoet aanbidden. Zij hebben de slechtste plaats (op de Dag der Opstanding in het Hellevuur) en zij zijn het meest afgedwaald van de rechte Weg.”*¹³⁴

Er zijn mensen geweest die hebben gezegd dat de uitdrukking in deze verzen over het ‘maken tot apen’ een bewijs vormt tot de evolutietheorie. Dit terwijl, zoals te zien is in hoofdstuk Al-Ma-idah vers 60, er niet alleen wordt gesproken over het maken tot een aap maar ook over het maken tot een varken. Volgens de stamboom van de evolutietheorie heeft de varken echter geen bijzondere plek wat betreft diens relatie tot de mens. Hoewel sommige Koran interpreters menen

¹³² Hayrettin Kahraman e.a., **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Cilt: 5, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2004, p. 441.

¹³³ 2- Al-Baqarah 65-66.

¹³⁴ 5- Al-Ma-idah 60.

dat de gestalten van degenen waarover gesproken wordt die in opstand kwamen tegen God's bevelen in deze dieren veranderden, terwijl andere Koran interpreters hebben gezegd dat de innerlijke wereld en gewoontes van hen in die van deze dieren veranderden.¹³⁵ Ik ben van mening dat er in de Koran over het veranderen in deze dieren als straf wordt gesproken omdat varken in de Koran als onrein wordt gekenmerkt¹³⁶ en dat de aap, hoewel zijn uiterlijk op die van de mens lijkt, niet beschikt over een heleboel fundamentele menselijke kenmerken. Wat dit onderwerp betreft sluit ik mij aan bij die interpreters die aangeven dat de interpretatie van een geestelijke transformatie wat betreft 'de verandering in dieren' (mash) meer op zijn plek is. Bovendien versterkt de gelijkenis in de Koran van diegenen die verantwoordelijk worden gehouden voor de Heilige Teksten maar die hun verantwoordelijkheid niet nakomen met een 'ezel die (een lading) boeken draagt' de bekwaamheid van een dergelijke vergelijking wat betreft de bewoordingen van de Koran.¹³⁷ Sommige theologen vertellen dat het niet interpreteren in een daadwerkelijke verandering in een aap meer op zijn plek is met betrekking tot de Arabische taal op de volgende manier: "Het gebruik in meervoud van de uitdrukking 'haseen' in de vers refereert er ook naar dat het niet in ware zin apen betreft. Want indien zij daadwerkelijk apen zouden zijn, dan zou dit worden aangeduid als 'qiradatan hasieten'".¹³⁸

Al zouden we voor een moment denken dat de interpretatie waar ik het niet mee eens ben correct zou zijn, dan nog wordt er in deze verzen niet gesproken over de transformatie voor het ontstaan van een nieuwe soort maar over de transformatie wegens bestraffing. Omdat uit de verzen de transformatie in dieren wordt begrepen kan worden gedacht dat het hier om een uitdrukking gaat die het accepteren van de evolutietheorie vergemakkelijkt. Maar elke Moslim die in God gelooft zal hoe dan ook erin geloven dat God soorten in elkaar kan transformeren indien Hij dat zou willen, want 'God is Almachtig' is behoort tot het basisfundamenten van de Islam. De zaak die hier moet worden opgelost is echter niet in hoeverre de Almacht van God is, maar welke weg hij heeft gekozen bij de schepping. Daarom is het moeilijk om vanuit de mogelijkheid van de transformatie van soorten in elkaar tot een conclusie te komen over of de evolutietheorie wel in de Koran voorkomt. Bovendien wordt er in de evolutietheorie gepleit dat de mens voortkomt uit andere dieren en niet dat dieren (apen en varkens) uit mensen voortkomen.

Aan de andere kant moet gelet worden op het feit dat het idee over de transformatie van wezens binnen hun eigen soort niet vreemd is voor religies. Want er is niet een verschil wat betreft het geloof in dat mensen in al hun verschillen als blank, donker of rood etc. familie van elkaar zijn. Dit is weer een bewijs voor dat de identificatie wat betreft de zienswijze over de onveranderlijkheid

¹³⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Deel 1, Vereenvoudiging: Ismail Karaçam e.a., Zehraveyn, Istanbul, 2011, p. 317.

¹³⁶ 6- Al-An-am 145.

¹³⁷ 62- Al-Jumu-ah 5.

¹³⁸ Erkan Yar, **Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu**, p. 154.

van dieren binnen religies fout is. De vers in de Koran waarin staat dat de mensen na Noah op een ‘meer ontwikkelde wijze’ zijn geschapen laat zien dat de menselijke soort een bepaalde transformatie heeft begaan:

(...) En gedenk dat Hij jullie tot opvolgers heeft aangesteld na het volk van Noeh, en jullie kracht in jullie lichaam heeft vermeerderd.(...)¹³⁹

Zoals te zien is komt de verandering van de menselijke soort voor in de Koran. Ik vind het belangrijk dat deze uitdrukking in de Koran voorkomt. Voor diegenen die namens ‘religies’ de onveranderlijkheid verdedigen biedt deze vers een antwoord. De beraming van Linnaeus over de classificatie van de onveranderlijkheid van soorten die autoritair was heeft in de eerste tegenwerpingen jegens de evolutietheorie in de 19e eeuw een belangrijke rol gespeeld.¹⁴⁰ Echter, ook al komt in de Koran voor dat de menselijke soort deels is veranderd, dan nog kunnen we dit niet aannemen als het ontstaan van soorten door zich van elkaar te transformeren.

¹³⁹ 7- Al- A-raf 69.

¹⁴⁰ Ernst Mayr, **Toward A New Philosophy of Biology**, p. 177.

EEN THEOLOGISCHE AGNOSTISCHE HOUDING JEGENS DE EVOLUTIETHEORIE

Allereerst heb ik geprobeerd te laten zien dat er geen tegenstrijdigheid is tussen de evolutietheorie en het geloven in God en dat er wat betreft het geloven in God niet de kleinste reden is om een standpunt in te nemen tegen het proces over het ontstaan van levende wezens. Vervolgens heb ik geprobeerd te laten zien dat uitdrukkingen als ‘scheppen uit klei’ en ‘nafsi wahida’ die in de Koran voorkomen de verwerping van deze theorie niet benodigd. In het voorgaande hoofdstuk heb ik echter aangegeven dat de claim over verzen die deze theorie openlijk omschrijven een geforceerde benadering is. Wanneer we dit allemaal bij elkaar brengen komt het erop neer dat we wat betreft de inhoud van de Koran niet kunnen zeggen dat de evolutietheorie wel of niet juist is. Ik ben van mening dat een Moslim de wetenschappelijke en filosofische overwegingen over deze theorie tussen haakjes moet plaatsen en dat hij bij een volledige religieuze benadering een ‘theologische agnostische’ (religieus-wetenschappelijk onkenbaar) houding jegens deze theorie zou moeten aannemen. Hiermee wil ik aangeven dat wat betreft een religieuze geloof het niet vereist is om deze theorie te accepteren of te verwerpen; dat een ‘agnostische’ benadering van iemand die wetenschappelijke bevindingen tussen haakjes plaatst in religieuze termen consistent is.

Ik gebruik de uitdrukking ‘theologische agnosme’ niet zoals het gebruik van anderen als in een onkenbaarheid van God’s aspecten. De Koran vertelt ongetwijfeld niet alleen over God’s bestaan, maar ook over Zijn Kennis en Macht. Het geloof in dat wezens middels God’s Macht en Kennis zijn geschapen is een van de dogma’s van de Islam. Maar omdat de Koran niet verklaart via welke weg God dit heeft verricht is een agnostische standpunt bij een pure religieuze observatie op zijn plaats. Ik beveel het theologische agnosme aan door te zeggen dat bij onderwerpen die niet in tegenstrijd zijn met God’s bestaan en de Koran deze houding het meeste op zijn plek is. Er kan niet worden besloten dat soorten onafhankelijk, middels het evalueren van elkaar of door een mix hiervan zijn geschapen door te kijken in de Koran. Maar wanneer ik wetenschappelijke gegevens bestudeer, samen met het feit een heleboel zaken omtrent de mechanismen van de evolutietheorie en de geschiedenis van organismen die nog niet in zekere zin aan het licht zijn gekomen, dan denk ik dat tussen de bestaande wetenschappelijke verklaringen de evolutietheorie de meest succesvolle verklaring biedt. Bovendien ben ik van mening dat in deze theorie die alle organismen met elkaar verwant een buitengewone schoonheid is. Mijn religieuze benadering zegt mij bij het bestuderen van deze theorie in wetenschappelijke zin een agnostische houding aan te nemen, maar het zegt mij ook dat in wat voor zin ik ook een standpunt jegens deze theorie aanneem, dit in religieuze opzicht geen probleem vormt. Dat wil zeggen dat de ‘theologische agnostische standpunt’ hier niet mijn standpunt wat betreft deze theorie aangeeft, maar puur mijn standpunt ervan wanneer ik er vanuit religieuze opzicht naar kijk. Een Moslim met een dergelijke niet-bevooroordeelde standpunt die deze theorie benadert zal door afstand te nemen van enige religieuze bekommernis tot een conclusie komen -net zoals bij het bestuderen van Einsteins relativiteitstheorie of vloeistofdynamica).

De benaderingen tussen wetenschap-religie kan in een driehoeksrelatie van onafhankelijkheid, conflict en consistentie behandeld worden.¹⁴¹ Hoewel degenen die in de relatie van wetenschap-religie het ‘conflict’ verdedigen menen dat wetenschap en religie tegenstrijdig zijn aan elkaar, duiden degenen die ‘consistentie’ verdedigen dat deze twee velden verenigbaar zijn. Degenen die het standpunt ‘onafhankelijkheid’ verdedigen menen echter dat religie en wetenschap volkomen van elkaar verschillende velden zijn en dat het niet mogelijk is om voor deze velden die niets met elkaar te maken hebben te spreken over een overeenkomst of een tegenstrijdigheid. Dat ik wat dit onderwerp betreft het theologische agnosme aanbeveel moet niet leiden tot het begrip dat ik op het gebied van wetenschap-religie het veld van onafhankelijkheid verdedig. De benadering hier kan door sommigen als een onafhankelijkheid worden geïnterpreteerd, want welke wetenschappelijke gegevens er ook worden gepresenteerd wat betreft de kwestie van de waarheid of onwaarheid van de evolutietheorie, er is verdedigd dat dit niet in tegenstrijd is met de Islam. Aan de andere kant is het naar mijn mening meer juist om mijn standpunt als consistent te interpreteren omdat dit onderwerp niet ter hand is genomen door te zeggen ‘wetenschap en religie zijn verschillende velden’, maar er is door op een ernstige wijze de uitdrukkingen te bestuderen van uitdrukkingen in de Koran waarvan wordt gedacht dat zij te maken hebben met dit onderwerp en tevens middels de uitdrukkingen van de Koran onderzocht of er wel of geen tegenstrijdigheden zijn met de Koran waaruit is geconcludeerd dat er geen tegenstrijdigheid is.

Indien middels de behandeling van de desbetreffende verzen geconcludeerd zou worden dat de evolutietheorie verworpen zou moeten worden, dan zou met deze theorie die ruim binnen de biologie wordt geaccepteerd een consistentie tot stand komen. De verenigbaarheid die hier wordt geclaimd betreft niet een consistente claim over dat de Koran de evolutietheorie openbaart. Het is echter een consistente claim die er de aandacht op trekt dat ondanks de vele verzen in de Koran die vertellen over organismen en de mens er geen tegenstrijdigheid blijkt met deze theorie. Dat er een conflict zou blijken aan de hand van een dergelijke soort bestudering was uiteraard ook mogelijk. Als er bijvoorbeeld in de Koran een vers zou voorkomen waarin zou staan dat het universum, andere organismen of de mens zes duizend jaar geleden geschapen zouden zijn dan zou de openlijke betekenis van die vers in tegenstrijd zijn met wetenschappelijke ontdekkingen. Of als er bijvoorbeeld zou staan dat de eerste mens direct uit klei was geschapen net als een pot en dat die klei binnen een paar dagen in een mens veranderde, dan zou het ook mogelijk zijn dat er over een tegenstrijdigheid werd gesproken. Wanneer er een vertelling zou zijn over dat organismen vanaf de dag van hun schepping onveranderlijk gebleven zouden zijn, dan zou dit een grond creëren voor een conflict claim...

¹⁴¹ Om te laten zien hoe deze relatie kan bestaan zijn in de afgelopen tijd een heleboel classificaties aangeboden. John Haught heeft een viervoudige, Ted Peters een achtvoudige, Willem Drees een negenvoudige en Ian G. Barbour een viervoudige classificatie voorgesteld. Ik ben van mening dat de drievoudige classificering waarvoor ik heb gekozen een van de meest eenvoudig mogelijke classificaties is. Wat betreft dit onderwerp kan worden het boek van Ian G. Barbour worden geraadpleegd; **When Science Meets Religion**.

De consistentie benadering omschrijft mijn methodologie van wetenschap-religie beter dan de andere benaderingen. Uiteraard is de wijze van de consistentie en diens wijze van totstandkoming erg belangrijk, er kan onder de naam ‘consistentie’ een heleboel verschillende benaderingen worden gepresenteerd wat tevens wordt gedaan (ik moet aangeven dat ik me bij een heleboel hiervan niet aansluit). Er zou, zonder de verschillen van methodes van wetenschap en religie en tevens een heleboel tijdsobjecten te vergeten, en door te geloven in de opbrengsten van multidisciplinaire werkzaamheden, consistente benaderingen gepresenteerd moeten worden. Ik zie mijn positie dicht bij de traditie van een van de belangrijke namen uit de Islamitische filosofie Ibn Rusd, die religie en wetenschap definieerde als vrienden of als zoogbroeders.¹⁴² Dat wetenschap, filosofie en religie geen onafhankelijke waarheden kunnen hebben maar dat onze wetenschappelijke, filosofische en religieuze begrippen incorrect kunnen zijn is mijn basisopvatting wat ik middels mijn werken heb bereikt.

Ik vind dat bij de benaderingen van problemen omtrent de relatie tussen religie-wetenschap (in het bijzonder met godsdienstfilosofie) het zeer belangrijk is dat het theologische agnosme wordt gebruikt wat betreft de zaak omtrent de schepping van God. Daarmee zal de evolutietheorie binnen het terrein van wetenschap en filosofie worden gelaten. Ik raad deze benadering niet alleen aan wegens de voordelen van de oplossingen van deze benadering wat betreft conflicten. Ik beveel deze benadering eveneens aan omdat ik denk dat het in religieuze zin het de juiste houding is om te zeggen ‘Ik weet het niet’ wanneer het gaat om onderwerpen wat God’s Wijsheid betreft waar wij geen kennis over hebben. Voor de gelovenden van monotheïstische religies is hetgeen dat wezenlijk van belang is om te geloven in God’s bestaan, Zijn Wetenschap en Zijn Almacht. Wat betreft het onderwerp over welke weg God heeft gebruikt bij de schepping zou volgens mij een ‘theologische agnostische’ houding geen probleem moeten vormen voor de aanhangers van de drie monotheïstische religies en zou deze benadering bovendien toegeëigend moeten worden. Ik geloof erin dat deze benadering een oplossing zal vormen voor een heleboel onnodige conflicten wat betreft onderwerpen over religie en wetenschap. Deze benadering kan buiten de houding die genomen zal worden jegens de evolutietheorie ook worden gebruikt bij twee belangrijke onderwerpen over of God bij Zijn wonderbaarlijke schepping de natuurwetten wel of niet heeft gebruikt of, of de geest een van het lichaam gescheiden substantie is of niet, waarbij ik ook een ‘theologische agnostische houding aanbeveel. Deze twee onderwerpen hebben ergens ook een relatie met de evolutietheorie. In de komende twee hoofdstukken zal ik deze twee onderwerpen in het kort behandelen.

EEN THEOLOGISCHE AGNOSTISCHE HOUDING WAT BETREFT WONDEREN

¹⁴² Ibn Rusd heeft eigenlijk religie en filosofie gezegd, maar zijn beduiding van ‘filosofie’ omvat ook de activiteiten van de ‘wetenschap’. Zie: İbn Rüşd, **Faslü’l Makal**; Hüseyin Sarioğlu, **İbn Rüşd Felsefesi**, p. 203-220.

Hoe de wonderen die in de Heilige Geschriften van monotheïstische religies voorkomen tot stand zijn gekomen en wat de relatie tussen God-universum is neemt plaats als onderwerp binnen godsdienstwijsbegeerte. Omdat het onderwerp van wonderen in relatie wordt getrokken met de evolutietheorie waar discussies over ontstaan zal ik in het kort hier op dit onderwerp ingaan. Het begrip ‘wonder’ betekent volgens het woordenboek het in onbekwame staat laten verkeren van een ander. Dit woord wordt in de Koran niet gebruikt als in de betekenis van vandaag. In het huidige gebruik ervan als in een werkwoord dient het als bewijs voor degene die beweert die dat hij profeet is: De profeet verwezenlijkt een buitengewone zaak om zijn gelijk te bewijzen en daagt ongelovigen daarmee uit door hen in hun onbekwame staat te laten verkeren.¹⁴³ Een van de onderwerpen hier waar het meest om wordt gediscussieerd gaat erover of God voor het doen ontstaan van een wonder de natuurwetten zou opschorten of niet. Er wordt nergens in de Koran enige uitleg gegeven over de zaak of voor het ontstaan van wonderen de natuurwetten wel of niet worden opgeschort; deze discussie hoort tot het veld van de filosofie. Bovendien worden de gebeurtenissen die wij vandaag als wonder omschrijven waarover in de Koran wordt verteld, in de Koran het meest als ‘ayat’ omschreven. Het woord ‘ayat’ is op zijn beurt een van de meest voorkomende woorden in de Koran en dit wordt in het dagelijkse taalgebruik veel gebruikt om dagelijkse gebeurtenissen waar we getuige van zijn te omschrijven. ‘Ayat’ wordt gebruikt om alles in relatie met God’s Almacht, Wijsheid en Wetenschap uit te drukken; of dit wel of niet door middel van een opschorting van de natuurwetten is ontstaan doet er wat betreft het gebruik van het woord niet toe. Er kan niet bepaald worden of wonderen middels een opschorting van natuurwetten zijn ontstaan of niet door te vertrekken vanuit de etymologie van de woorden in de Koran. Er kan enkel worden geprobeerd om tot een conclusie te komen door de interpretaties van de relatie tussen de vertellingen in de Koran en de relatie van de natuurwetten met God’s activiteiten filosofisch te evalueren.

Degenen die denken dat God de natuurwetten niet zal schenden, dat Hij deze weten zelfs niet voor een korte periode op zal schorten zijn -over het algemeen- meer geneigd om de evolutietheorie te verdedigen wat betreft God’s scheppingsproces. Aan de andere kant kunnen degenen die erin geloven dat God de natuurwetten in sommige gevallen wel zal opschorten en daarmee ingrijpt op het universum een van elkaar onafhankelijke schepping van de organismen aan een dergelijke opschorting koppelen. Maar ik denk dat er ook voor diegenen die het standpunt van de opschorting verdedigen geen reden is om de evolutietheorie te verwerpen. Degenen die denken dat door de opschorting van wetten wonderen tot stand komen zullen ook, aangezien een zeer groot deel van God’s schepping tot stand is gekomen waarbij de natuurwetten als middel tot het doel dienden, het ontstaan zonder opschorting van natuurwetten verdedigen. Als voorbeeld heeft elke poes om ons heen die wordt geboren een vader en een moeder waarvan de moeder hem/haar een tijd lang in haar buik draagt, dat wil zeggen dat elke poes die wij waarnemen een plek op de wereld inneemt binnen het tableau van de natuurwetten en zijn/haar leven voortzet. Een Moslim die de opschorting in sommige gevallen verdedigt ziet ook elke poes om ons heen als een wezen dat door

¹⁴³ Ilyas Çelebi, **İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, p. 316.

God is geschapen. Misschien kunnen sommigen van degenen die het standpunt van de opschorting verdedigen proberen om de schepping van de eerste stel poezen als een opschorting van de wetten verdedigen (ondanks dat er in de Heilige Geschriften geen uitdrukkingen plaatsvinden die hiernaar verwijst). Maar als dit zelfs hypothetisch wordt geaccepteerd, dan vormt dit koppel van poezen ten opzichte van de miljarden andere bestaande poezen niet eens een miljardste van de bestaande poezen. Indien een Moslim een geboren poes, ondanks dat deze geboorte plaatsvindt binnen het tableau van de natuurwetten, ziet als een wezen dat door God is geschapen, dan zou hij de eerste poezen een zaak zoals het ontstaan van katten middels een transformatie uit andere levende wezens niet als in tegenstrijd met diens schepping door God moeten zien. Het zou verkeerd zijn wanneer Moslims een houding aannemen alsof hun geloof afhankelijk is van of bij de schepping een opschorting van de wetten heeft plaatsgevonden of niet. Zij kunnen dan namelijk leiden tot het ontstaan van een perceptie dat alsof zij verwerpen dat de processen die binnen het tableau van de wetten gangbaar zijn aan God's wil verbonden zijn.

Ook volgens degenen die de benadering van de opschorting verdedigen is slechts een zeer klein deel van God's schepselen op deze wereld tot stand gekomen door middel van een opschorting van de wetten en zijn er tussen de mensen maar een zeer klein aantal die hiervan getuige zijn geweest met hun zintuigen. In dat geval verdedigen degenen die de benadering van de opschorting verdedigen wanneer zij de schepping van soorten verbinden met de opschorting van de wetten niet de over het algemeen ontstane scheppingsresten maar in het bijzonder het ontstaan van de eerste leden van soorten door middel van opschorting. Maar indien we niet weten hoe een schepping heeft plaatsgevonden dan is de meest redelijke benadering in plaats van de mogelijkheid van een in het bijzonder ontstane model het accepteren van datgene wat het meest dicht bij de algemeen gangbare is, dat wil zeggen het zoeken naar uitleg binnen het tableau van de natuurwetten. Bovendien betekent het presenteren van een mogelijkheid niet persé dat die mogelijkheid ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, dus er kan niet baserend op een model dat de opschorting mogelijk acht gezegd worden dat er geen proces heeft plaatsgevonden waarbij soorten zijn ontstaan door van elkaar te evolueren zoals de evolutietheorie vertelt. Om ergens tegen te protesteren moet men kunnen laten zien dat datgene onmogelijk is, maar het zeggen dat het mogelijk is dat wezens geschapen zijn door een opschorting van de wetten komt er op neer dat ook andere scheppingsmodellen mogelijk zijn en dat betekent op zijn beurt dat de evolutie een alternatief is voor die mogelijkheid. Het is in logische zin mogelijk dat er aan de andere kant van ene berg een olifantenkudde is, maar deze mogelijkheid zorgt er niet voor dat deze olifantenkudde zich daar daadwerkelijk bevindt. Hetgeen wat iemand zou moeten doen die zowel de onafhankelijke schepping van soorten als de evolutie van hen mogelijk acht is het volgende: Aangezien we op grond van de Koran niet kunnen zeggen hoe God levende wezens heeft geschapen, dan zou het het meest correct zijn om naar de uitvindingen over de geschiedenis van de levende wezens te kijken en de bewijzen ervan moeten toetsen aan of zij een onafhankelijke schepping of een schepping middels evolutie aantonen. Geen enkele principe of vertelling binnen religie benodigt de evaluatie van wetenschappelijke gegevens waarbij de evolutietheorie apriori verworpen zou moeten worden.

Laten we voor een moment denken dat iemand het spel schaken heeft uitgevonden. Laten we denken dat deze persoon, omdat hij dit spel heeft bedacht, alle rechten daarover heeft en dat hij, mits hij wil, tijdens het spelen met degenen tegenover hem onderworpen blijft aan de door hem zelf ontworpen regels of, indien hij wil, door de schaakstukken van de tegenpartij met een tik omver te werpen het spel kan winnen. Zouden we in een dergelijke situatie de uitvinder meer getalenteerd achten wanneer hij de door hem zelf bedachte regels van het spel zou opschorten en de schaakstukken van de tegenpartij omver zou werpen, of wanneer hij binnen de door hemzelf bedachte regels van het spel de schaakstukken van de tegenpartij zou nemen? Ik denk dat de meeste mensen voor de tweede optie zouden kiezen en dat het overnemen van de schaakstukken van de tegenpartij binnen regels van het spel een groter talent is. Misschien is een soortgelijk geval ook van toepassing op God's schepping. God is de schepper van alle natuurwetten en kan, indien Hij zou willen zowel door een opschorting als binnen het kader van de natuurwetten ingrijpingen doen. Maar indien een ingreep binnen de grenzen van de natuurwetten een hogere dementie wat betreft de schepping is, dan kunnen we veronderstellen dat God's schepping op deze manier tot stand komt. Ja, mijn voorbeeld is een analogie en schiet wegens het zijn van een analogie tekort, we weten niet wat God's Wijsheid vereist. Maar we kunnen op zijn minst met gemak zeggen dat het misleidend is om een overgang te maken vanuit de mogelijkheid dat God de natuurwetten kan opschorten naar dat bij het ontstaan van de soorten de natuurwetten zijn opgeschort.

Buiten dit boek om heb ik in mijn werken suggesties proberen te doen om te laten zien hoe de gebeurtenissen die als 'wonderen' (ayat) in de Koran worden omschreven binnen het kader van de natuurwetten ontstaan kunnen zijn.¹⁴⁴ Bovendien heb ik geprobeerd te laten zien dat mijn presentatie van de mogelijke modellen wat dit onderwerp betreft niet wil zeggen dat wonderen per definitie middels deze modellen zijn gevormd, dat wil zeggen dat ik bij het laten zien van de mogelijkheid niet een dergelijke claim heb gedaan over dat zij op die manier zijn ontstaan. Om te geloven in wonderen hebben we geen voortreffelijk niveau van geloof nodig; Het weten dat God bestaat is voldoende voor het begrip dat het mogelijk is dat wonderen kunnen bestaan. Of de natuurwetten wel of niet geschonden zijn bij het ontstaan van wonderen is een onderwerp waarover in de filosofie gediscussieerd kan worden. Om de vraag 'heeft God de natuurwetten wel of niet opgeschort' te kunnen beantwoorden moet eerst ontdekt worden wat de natuurwetten precies inhouden en of de wetten van de fysica de natuurwetten in zijn geheel wel of niet kan omschrijven. Dit onderwerp is echter door de ontwikkelingen van het veld van de microfysica nogal een complexe zaak.¹⁴⁵

Een religieus persoon die in God gelooft, of hij nu gelooft in het ingrijpen van God op het universum door middel van een opschorting of niet, zal moeten accepteren dat de tegenovergestelde optie van hetgeen hij verdedigt ook mogelijk is indien God dat wil. Geen enkele Moslim kan, net

¹⁴⁴ Dit onderwerp heb ik in mijn volgende boek in ruime zin behandeld: Caner Taslaman, **Kwantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2015, p. 121-168.

¹⁴⁵ Caner Taslaman, **Kwantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, p. 41-90.

zoals hij niet kan zeggen ‘God kan soorten niet scheppen en geen wonderen verrichten door natuurwetten op te schorten’, uitspraak doen als ‘God kan soorten niet scheppen en wonderen niet doen ontstaan door natuurwetten niet op te schorten’. Tenslotte zijn we geconfronteerd met twee opties die voor God mogelijk zijn maar weten we niet welke van deze opties de voorkeur zou moeten krijgen. De verwoordingen van de Koran dwingen ons niet om een van deze opties te kiezen. Daarom raad ik, net als bij de houding ten opzichte van de evolutietheorie, een ‘theologisch eagnostische’ houding aan te nemen wat dit onderwerp betreft.

Bovendien kunnen zelfs de mensen die een wonder hebben waargenomen niet verklaren ‘hoe’ de gebeurtenissen die ‘wonder’ worden genoemd zijn geschapen. Hetgeen dat wordt waargenomen is het wonder op zich, niet de totstandkoming ervan. Als wij bijvoorbeeld hadden waargenomen dat Mozes de zee in tweeën splitste of de dingen die hij deed met zijn staf, dan nog zou het ‘hoe’ daarvan een vraagteken blijven. We zouden nog steeds niet kunnen zeggen of God deze wel of niet middels een opschorting had geschapen. Dat we de grenzen van onze kennis over de inhoud van de natuurwetten en de verschijnselen die we in de macro wereld observeren niet op moleculair niveau kunnen verwezenlijken komt er op neer dat, ook al zouden we wonderen zien gebeuren zoals de splitsing van de zee, we dan nog niet zouden kunnen zeggen of dit door een opschorting van de natuurwetten is gebeurd of niet. Op dit moment kan aangezien er geen mens in deze tijd bestaat die hiervan getuige is geweest, niemand over dit onderwerp met een overtuiging van honderd procent een bewering doen.

Ook al neem ik een theologische agnostische houding aan wat betreft de evolutietheorie, dan nog neem ik aan dat wanneer ik gegevens van de wetenschap bestuur de evolutietheorie als de meest succesvolle wetenschappelijke verklaring is, terwijl iemand die een theologische agnostische houding aanneemt wat betreft of God de natuurwetten wel of niet zou opschorten vanuit een filosofische benadering ook een van deze twee benaderingen kan kiezen. Ik probeer te vertellen dat er geen probleem is om op theologische vlak agnostisch te blijven of wat betreft religieuze gronden aan een van de twee posities de voorkeur te geven. We kunnen buiten religie om ook via wetenschap, filosofie of intuïtieve wegen een overtuiging hebben; ook deze bepalen onze keuzes over een onderwerp. Iemand die zich bij dit onderwerp niet een theologische agnostische houding toeëigent betekent dat hij, welke conclusies ook buiten de religieuze teksten om getrokken worden over dit onderwerp, accepteert dat de resultaten van hetgeen hij zich toeëigent niet in tegenstrijd zijn met zijn religieuze overtuigingen. Ik ben van mening dat een theologische agnostische houding wat dit onderwerp betreft de meest consistente houding is en dat wegens het geloof van Moslims in het principe van ‘voor God is alles mogelijk’ het geen enkele negatieve resultaat teweeg kan brengen wat betreft hen geloof in God en hun religieuze begrippen. Aan welke optie ook de voorkeur wordt gegeven, het lijkt erop dat zowel bij onderwerpen over evolutie als wonderen het zich t toeëigent van een theologische agnostische positie de beste keuze is en dat het tevens een vertrouwde weg vormt bij wat betreft de relatie van wetenschap-religie voor het oplossen van onnodige problemen.

EEN THEOLOGISCHE AGNOSTISCHE HOUDING OVER OF DE ZIEL EEN ONDERSCHIEDEN SUBSTANTIE VAN HET LICHAAM IS OF NIET

Een ander onderwerp dat aan de orde komt bij het op filosofische en theologische wijze evalueren van de evolutietheorie is of de mens van dieren verschilt op het gebied van gradatie. Ik ga hier kort in op dit onderwerp waar ik in andere werken langer op in ben gegaan.¹⁴⁶ Degenen die het verschil van soort verdedigen doen dit door te zeggen dat de termen ‘roeh’ (ziel) en ‘nafs’ in de Koran verschillende soorten aanduiden. Volgens de de opvatting van de verschillende soorten is de ‘roeh’ een ander substantie dan het lichaam; door plaatsen van de ‘roeh’ in het lichaam komen twee substanties bijeen, wat het dualisme wordt genoemd. Aan de andere kant is het krijgen van ‘roeh’ van het lichaam ook opgevat door sommigen als dat het lichaam nieuwe eigenschappen heeft gekregen; volgens dit beschikt het lichaam bij het verkrijgen van de ‘roeh’ eigenschappen zoals het zelf, bewustzijn, en de vrije wil maar is dit het verkrijgen van nieuwe eigenschappen van het lichaam en niet het samenkomen van het lichaam met een ander soort substantie. Net als bij het behandelen van de voorgaande twee hoofdstukken beveel ik ook wat dit belangrijke onderwerp betreft het toeëigent een ‘theologische agnostische’ houding aan. Hiermee geef ik aan dat er geen dwingende religieuze leerstelling is voor het accepteren of afwijzen van het dualisme; binnen de Islamitische leerstelling worden beide opvattingen verdedigd en kan iemand zonder zich zorgen te maken over zijn religie een oordeel vormen over dit onderwerp door kennis daarover op te doen op het gebied van onder andere velden zoals de filosofie van de geest, psychologie en neurologie. De Koranvers die wat dit onderwerp betreft wordt aangekaart waarin staat dat aan de mens ‘roeh’ is gegeven, is het volgende:

28: *En (gedenk) toen jouw Heer tegen de Engelen zei: “Waarlijk, Ik zal een mens scheppen uit harde klei (die ontstaan is) van zachte aarde.*

29: *Wanneer Ik hem dan vorm geef, en in hem blaas van Mijn Ziel, werp jullie dan knielend voor hem neer.”¹⁴⁷*

Net als dat er mensen zijn die uit de omschrijving van het ‘inblazen van de ziel’ in de Koran begrijpen dat God middels Zijn Wetenschap leven aan het lichaam geeft zijn er ook mensen die verdedigen dat er met het woord ‘ziel’ een andere substantie dan het lichaam wordt bedoeld en dat deze substantie met het lichaam samensmelt. Er moet in het bijzonder gelet worden op het feit dat

¹⁴⁶ Ik heb dit onderwerp in het vierde deel van mijn artikel, bestaande uit vier delen, behandeld: Caner Taslaman, **Modern Bilim, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2011, p. 107-148.

¹⁴⁷ 15- Al-Hijr 28-29.

het woord ‘substantie’ wat binnen de filosofische terminologie wordt gebruikt niet in de Koran voorkomt; sommige mensen proberen de Koran namelijk te begrijpen door middel van de terminologie van de filosofie. Het deel van de vers waarin wordt gesproken over ‘Mijn Ziel’ is vooral door een groot deel van sofisten geïnterpreteerd als dat God een deel van zichzelf aan de mens heeft gegeven. Aan de andere kant wordt in de Koran gesproken over de Ka’ba als ‘Mijn Huis’¹⁴⁸ en er wordt tot de mens gesproken als ‘Mijn dienaren’¹⁴⁹ wat laat zien dat de uitdrukking ‘Mijn Ziel’ neer kan komen op het eigenen van iets. Niemand heeft uit de uitdrukking ‘Mijn Huis’ begrepen dat de Ka’ba een onderdeel van God is. Een heleboel Kalam deskundigen delen dan ook deze opinie. Volgens hen is het ‘inblazen van de Ziel’ niet het geven van een deel van God zelf, maar het geven van een bijzonderheid waar Hijzelf in zijn Almacht over beschikt aan de mens. In dat geval lijkt het erop dat het niet mogelijk is om te verdedigen dat de ‘roeh’ een deel is van God wat in zekere zin een aparte stoffelijke substantie is.

Sommige theologen geven aan dat de invloeden en terminologie die van de Oude Grieken al-Ghazali en Raghīb al-Isfahani van de soenni geleerden, Ma’mar Ibn Abbad as-Soulami van de Mutazila geleerden, Nawbati, Basanji en Mohammad Ibn Nouman van de Shia geleerden ertoe heeft geleid om de ziel als een aparte substantie te constitueren.¹⁵⁰ Degenen die ervoor pleiten dat de ‘ziel’ een bijzonderheid is van het lichaam zelf en het niet als een aparte substantie constitueren geven aan dat de schepping in het hiernamaals plaats zal vinden door God’s Almacht en Kracht en dat het niet nodig is om deze schepping te verklaren door de ‘ziel’ te accepteren als een aparte substantie. Het is daadwerkelijk niet zo dat volgens het Islamitische geloof de mogelijkheid van het leven in het hiernamaals is verbonden aan dat de ‘ziel’ een andere substantie vormt dan het lichaam, maar aan dat het voor God die de Schepper is van alles het zeer makkelijk is om het hiernamaals te scheppen.¹⁵¹ Bovendien hebben theologen die het dualisme verwierpen de aandacht getrokken op de volgende zaak:

“Uit de definities van de Koran wat betreft het hiernamaals wordt niet de terugkeer van een abstracte substantie ziel met het lichaam begrepen, maar het de terugkeer van de menselijke humaanheid. De Koran spreekt nergens over zielen in het hiernamaals zonder lichaam want de Koran portretteert nergens een tweedeling van ziel en lichaam van de mens, het spreekt nergens over het bestaan van een ziel buiten het lichaam om dat na de dood zijn bestaan zal voortzetten zonder het lichaam.”¹⁵²

¹⁴⁸ 2 -Al-Baqarah 148.

¹⁴⁹ 14- Ibrahim 31.

¹⁵⁰ Erkan Yar, **Ruh-Beden Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu**, p. 49-50.

¹⁵¹ Turan Koç, **Ölümsüzlük Düşüncesi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, p. 77.

¹⁵² Erkan Yar, **Ruh-Beden Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu**, p. 207.

Aan de andere kant zijn bijzonderheden zoals intentionaliteit, subjectiviteit en eenheid van de ziel/geest op een radicale wijze anders dan de bijzonderheden van het universum die middels de wetten van de natuurkunde wat betreft afstoten-aantrekken, golven-deeltje etc. toegelicht worden. In de natuurkunde wordt gesproken over materie, massa, de ruimte, tijd en energie; echter is het niet mogelijk om onze perceptie van kleur of emoties in die termen te verklaren.¹⁵³ Het verklaren van dit radicale verschil dat de ziel/geest een andere substantie vormt dan het lichaam is een filosofische keuze. Dit onderwerp dat te maken heeft met het filosofische veld over de filosofie van de geest en de godsdienstwijsbegeerte wat ik in mijn andere werken heb behandeld, zal ik hier niet bespreken.¹⁵⁴ Maar ik ben van mening dat welke houding ook wordt aangenomen jegens de ziel/geest, het wat de Koran betreft, die geen gebruik maakt van een terminologie als ‘substantie’, geen probleem vormt en dat bij deze filosofische discussie een ‘theologische agnostische’ houding het meest op zijn plek is.

Om te funderen dat de mens een verantwoordelijk wezen is tegenover God is het oordeel over dat de uitspraak over dat we niet in graad maar in hun soort verschillen van dieren. Degenen die aannemen dat de ziel een andere substantie vormt dan het lichaam accepteren dat baby’s een ziel hebben, dat wil zeggen dat baby’s niet van mensen verschillen als in soort maar in hun graad. Maar niemand ziet er enige probleem in dat baby’s die in graad van de mens verschillen geen wezens zijn die verantwoordelijkheid dragen. Dat komt er dus op neer dat een verschil in graad ertoe kan leiden dat de ene wel en de ander niet een verantwoordelijk wezen is. Het is absoluut verkeerd dat een discussie over het ‘soort-graad verschil’ leidt tot een discussie over ‘religies-evolutietheorie’. De volgende feiten zijn het wat dit onderwerp betreft waard om bij stil te staan:

1. Niet iedereen die in de evolutietheorie gelooft zegt dat het verschil tussen mensen en dieren slechts het verschil in graad is.

2. Niet iedereen die een monotheïstische religie aanhangt verdedigen dat er een verschil in soort is tussen mensen en dieren.

Wat het eerste punt betreft is het meest treffende dat Wallace, die samen met Darwin als eerste het idee van de evolutietheorie middels een natuurlijke selectie heeft gepresenteerd, de menselijke geest en diens morele identiteit heeft verklaard door het ‘verschil in soort’. Aan de andere kant hebben sommige theïsten, bijvoorbeeld een heleboel Islamitische Kalam geleerden, de ziel en het lichaam niet als twee verschillende substanties geïnterpreteerd; zij hebben niet verdedigd dat het beschikken van de mens over een aparte substantie het verschil in hun soort met dat van dieren vormt. Het probleem waar we hier mee worden geconfronteerd kan ‘de ruimte van de

¹⁵³ Roger Penrose, **Büyük, Küçük ve İnsan Zihni**, Vert.: Cenk Türkman, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, p. 112.

¹⁵⁴ Caner Taslaman, **Allah’ın Varlığının 12 Delili**, p. 155-213.

theïstische ontologie' worden genoemd. Wat een theïst betreft kan God, indien Hij wenst, mogelijkheid geven aan bijzonderheden als leven, denken, voelen en moreel gedrag door het scheppen van de ziel als een onafhankelijke substantie dan de materiële substantie; indien Hij wenst kan Hij al deze genoemde bijzonderheden plaatsen in de materiële substantie en daar een ziel aan toekennen. Volgens deze tweede opvatting heeft God het winnen van nieuwe bijzonderheden toegekend bij de overgang van energie tot deeltjes, van deeltjes tot moleculen en daarvan tot levende organismen, waarmee hij de mens heeft 'verzielijkt'. Volgens dit is de materiële substantie geschapen middels de potentie die deze mogelijkheid biedt om mensen met een ziel en levende wezens te doen ontstaan. Dat betekent dat de 'ziel' geen aparte substantie is, het is een bijzonderheid die tot standkomt bij een bepaalde samenstelling van materie. Soms worden deze nieuwe bijzonderheden verklaard met hetgeen dat in de filosofie van de geest 'verschijning' (emergence) wordt genoemd.¹⁵⁵

Moslams accepteren, of de mens nu over twee verschillende substanties of over slechts een substantie, dat het voor God mogelijk is om ook het tegenovergestelde van wat zij verdedigen te scheppen. Dit lijkt op dat Moslams, of zij het ontstaan van soorten accepteren door van elkaar te evolueren of niet, de mogelijkheid van God's schepping van het tegenovergestelde van wat zij aanhangen accepteren. Maar een materialist-atheïst beschikt niet over deze zelfde mogelijkheid. Materialist-Atheïsten die verdedigen dat er buiten materie om niets bestaat moeten het idee van het bestaan van de 'ziel' die een onafhankelijke substantie vormt verwerpen. Voor Moslams is het echter belangrijk dat er buiten de materiële essentie om God bestaat, of de menselijke geest een aparte substantie vormt is geen kritisch onderwerp. Zelfs Descartes wiens naam wordt geïdentificeerd met het dualistische systeem heeft benadrukt dat of de substanties van ziel en lichaam die afhankelijk zijn van God, onafhankelijk van elkaar zijn of niet onbelangrijk is in het Wezen van God.¹⁵⁶ Degenen die door middel van een materialist-atheïstische benadering de evolutietheorie verdedigen zijn genooddaakt om de ziel van de mens of van andere levende wezens als een onafhankelijke substantie van materie te verwerpen. Moslams daarentegen (hetzelfde geldt ook voor Joden en

¹⁵⁵ Twee voorbeelden van de verdediging van de literatuur van de filosofie van de geest en de godsdienstwijsbegeerte: Philip Clayton, "Neuroscience, The Person and God: An Emergentist Account", Ed: Robert John Russel e.a., **Neuroscience and The Person**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002, p. 181-214; Arthur Peacocke, "The Sound of Heer Silence: How Does God Communicate With Humanity?" Ed: Robert John Russel e.a., **Neuroscience and The Person**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002, p. 215-247.

¹⁵⁶ Descartes, **Meditasyonlar**, Vert.: Aziz Yıldırım, İdea Yayınları, İstanbul, 1996, p. 159

Christenen), of zij de evolutietheorie verwerpen of niet, kunnen in beide gevallen de ziel als een onafhankelijke substantie aannemen of verwerpen.¹⁵⁷

Ter conclusie kan ik over de ‘theologische agnostische’ houding die ik aanbeveel het volgende zeggen:

1. Volgens de Islam is de bewering niet waar dat er tussen mensen en andere soorten een verschil in soort moet zijn door in absolute zin te beschikken over een andere substantie.

2. Het innemen van een ‘theologische agnostische’ positie wat de discussies betreft over of de ziel een aparte substantie is of niet en het overlaten van deze discussie aan het terrein van de filosofie is de beste benadering.

3. Een discussie over of er tussen mensen en dieren een verschil is in soort of in graad moet niet leiden tot een spanning tussen religies en de evolutietheorie. Net als dat er binnen religies theologen zijn geweest die hebben verdedigd dat er geen verschil is tussen mens en dier in soort (dat de geest geen andere substantie vormt) zijn er tussen de wetenschappers ook diegenen die de evolutietheorie verdedigen en een verschil in soort tussen mensen en dieren bepleiten.

¹⁵⁷ Het volgende artikel legt de Hebreeuwse en Griekse betekenissen van de Arabische woorden ‘roeh’ en ‘nafs’ uit die in het Oude Testament en het Nieuwe Testament voorkomen: Joel B. Green, “Restoring The Human Person: New Testament Volces for a Wholistich and Social Antropology”, Ed: Robert John Russel e.a., **Neuroscience and The Pers**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002, p. 4-5.

MIJN TWEE VOORONDERSTELLINGEN EN DE EVOLUTIETHEORIE BIJ HET BEOORDELEN VAN DE SCHEPPING

Ik heb verdedigd dat een ‘theologische agnostische’ houding het meest correct is wanneer er naar de evolutietheorie wordt gekeken middels de openlijke uitdrukkingen in de Koran. De meest fundamentele reden hiertoe is dat er geen openlijke uitdrukking in de Koran is die het verwerpen of het geloven in deze theorie vereist. Ik zal hiernaast twee ‘vooronderstellingen’ aanbevelen dat overwogen kan worden bij de evaluatie over God’s geopenbaarde boek de Koran en de schepping van God. Ik moet hier vermelden dat ik het resultaat van de vooronderstelling hier niet in negatieve zin gebruik en dat ‘het evalueren van de verschijnselen die bij het overwegen van de Koran en het universum zich voordoen en die bij het evalueren van de verschijnselen die we later tegenkomen, als een vooronderstelling dienen’. Wanneer ik in mijn perspectief wat betreft vooronderstellingen de schepping evalueer dan trek ik de conclusie dat dit de meest redelijke benadering is die de evolutie van de soorten bij het ontstaan van het leven verklaart. Omdat deze vooronderstellingen in religieuze zin geen zekerheid dragen is deze benadering van mij wat de evolutietheorie betreft niet in tegenstrijd met mijn theologische agnostische houding. De twee vooronderstellingen waar ik het over heb zijn de volgende:

1. God scheidt middels het gebruik van wetten.

2. God onthoudt Zich nergens van voor de glorie van Zijn werken.

In het eerste punt heb ik benadrukt dat God’s schepping wetten omsluit. We nemen voortdurend waar dat wetten het universum domineren; dit laat ons zien dat de dominerende factor van de schepping de wetten zijn. Bovendien is ons zijn als wezens die verantwoordelijkheid dragen slechts mogelijk in een universum waar wetten heersen. Indien men niet weet of iemand wel of niet dood zal gaan wanneer hij wordt geduwd van de twintigste verdieping dan kan niet gesproken worden van het morele kwaad van deze actie, net zoals er niet gesproken kan worden van een moreel goed wanneer iemand die honger lijdt wordt gevoed zonder dat men op de hoogte is van het feit dat het eten wat men hem geeft voordelig is voor zijn gezondheid. Dankzij de wetten van de natuur en biologie weten we dat degenen die van een hoogte worden geduwd naar beneden vallen, dat het lichaam dat van een hoogte naar beneden valt wegens zijn biologische samenstelling schade op zal doen en dat bovendien een lichaam dat niet de benodigde voedsel binnenkrijgt moeite zal hebben met het voortzetten van zijn leven. Wanneer mensen die van een hoogte geduwd worden zouden gaan vliegen of mensen ook zonder voedsel zouden kunnen leven, kortom wanneer er geen regelmatigigheden van wetten zouden gelden in de door ons waargenomen structuur, dan zouden we de consequenties van onze daden niet kunnen weten waardoor de beproeving op de wereld en

tevens morele verantwoordelijkheid niet mogelijk kon zijn. Een van de belangrijkste theses van de Islamitische wereld wat dit onderwerp betreft is dat we ons op een wereld van beproeving bevinden, dat wil zeggen dat we morele verantwoordelijkheid dragen.¹⁵⁸ De beproeving is op zijn beurt slechts mogelijk in een universum waar wetten heersen. Ook al zijn er discussievelden omtrent -zoals besproken in de voorgaande pagina's- gebeurtenissen die zich binnen zeer korte tijd als uitzondering hebben voorgedaan, dan nog zijn deze gebeurtenissen niet verbonden aan de algemeen geldende wetten van de natuur. Daarom beschik ik over een vooronderstelling die waarneemt vanuit een perspectief van wetten in mijn opvattingen van het universum. Dit is, net zoals dat het geldig is voor de bestaande verschijnselen, ook geldig voor de geschiedenis van organismen zolang er geen ernstige factor is die het tegenovergestelde vereist. Dat de lange periode waarin het ontstaan van organismen plaatsvond zich heeft voorgedaan binnen het tableau van wetten is een zaak wat ik verwacht dat overeenkomt met mijn vooronderstelling. Wanneer slechts naar de geschiedenis wordt gekeken middels een dergelijke vooronderstelling, ook al is er geen enkel bewijs, dan zou het evolutionaire ontstaan verkozen moeten worden boven het onafhankelijke ontstaan van soorten. Binnen een universum dat bestaat middels wetten is het echter redelijker om te verwachten dat het ontstaan van soorten niet plotseling maar stapsgewijs (evolutionair) heeft plaatsgevonden.

In het tweede punt heb ik benadrukt dat God voor de glorie van Zijn werken Zich nergens van zal onthouden in zijn Schepping. Want de bronnen van God zijn oneindig; hoeveel verschillende soorten God ook mag scheppen, dit zal niets tekort doen aan Zijn Kennis en Macht. Daar waar zelfs kunstenaars die in het bezit zijn van ruime materiaal niet tekort doen aan hun werken, zal God die een oneindigheid heeft aan bronnen en niet onder invloed staat van zaken zoals tijdsverlies zich nergens van onthouden. Als er bijvoorbeeld voor de glorie van de schepping miljoenen soorten organismen geschapen moet worden, dan zal God, wiens kracht en bronnen oneindig zijn en niets tekort doet aan Zichzelf hoeveel hij ook scheidt, dit schapen. Net zoals dat hij quadrijloenen sterren in het universum en quadrijloenen atomen binnen een veld van onze vingertop heeft geschapen. Volgens het tableau dat de moderne wetenschap ons presenteert bestaan er miljoenen soorten organismen die interessante bijzonderheden hebben als in het jachten, voeden, zich vermenigvuldigen, migratie, het zich aanpassen aan het milieu en het helpen van elkaar, waar een deel dat hiernaast bestond in de loop der geschiedenis zich heeft voorgedaan en is verdwenen. Dit glorieuze tableau die de biologie ons voorhoudt is in verhouding met de vooronderstelling dat God Zich nergens van onthoudt voor Zijn schepping. Ook al helpt deze vooronderstelling niet bij het verkiezen van de evolutietheorie boven een tegenstelling daarvan, het biedt een mogelijkheid om de biologische diversiteit, waar we dankzij de moderne biologie steeds meer getuige van zijn, vanuit een ander perspectief te bekijken.

Kortom dienen we wanneer we in het licht van de vooronderstelling over dat 'God middels wetten scheidt' de geschiedenis van de levende wezens de evolutie van soorten te verkiezen boven andere beschouwingen. Deze vooronderstelling biedt, ook al biedt het geen enkele bewijs, een reden

¹⁵⁸ 67- Al-Mulk 2.

om de evolutietheorie boven de alternatieve theorieën te verkiezen. Wanneer echter middels vooronderstelling over dat ‘God zich nergens van onthoudt in Zijn schepping voor de glorie van zijn werken’ wordt gekeken naar de wereld van organismen, dan zal duidelijk worden dat in de enorme verscheidenheid binnen de wereld van levende organismen er niets onverwachts is.

SOCIOBIOLOGIE EN DE ISLAM

Er zijn nieuwe disciplines ontstaan in het licht van de ontdekkingen en ontwikkelingen van de evolutietheorie. Sociobiologie is daar een van. Ik zal in dit hoofdstuk behandelen hoe een veld als sociobiologie in naam van de Islam opgevat moet worden. Edward Wilson, die erin geloofde dat het veld van de sociobiologie van politicologie tot sociologie, van psychologie tot antropologie en van religies tot moraal een heleboel antwoorden van verschillende velden insloot, die deze discipline op de volgende manier omschrijft: “Deze discipline die is ontstaan met de bijdragen van biologie, psychologie en antropologie kan gedefinieerd worden als het systematisch onderzoeken van de biologische funderingen van het sociale gedrag van alle organismen, inclusief de mens.”¹⁵⁹ Het voornaamste dat in de sociobiologie tot discussies leidt is dat sommige denkers die binnen dit veld werken niet alleen het gedrag van bijen, mieren of andere sociale organismen omschrijft, maar hun bewering over dat zij ook het sociale leven, cultuur en bovendien de religie van mensen zouden kunnen verklaren.

Wilson heeft gezegd dat religies verklaard kunnen worden als een resultaat van de evolutie van de hersenen en dat daarmee de bewering dat religies de bron van moraal vormen onmogelijk is. Deze benadering heeft Wilson gezien als een kritische keerpunt in de geschiedenis van de biologie en heeft gedacht dat religies al hun autoriteit zouden verliezen wanneer zij middels de natuurwetenschappen verklaard zouden worden. Volgens hem is de ‘natuurlijke selectie’ dat van invloed is bij de evolutie van de hersenen ook verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de cultuur van de mens en de religie. Wilson geloofde door deze benadering dat ‘wetenschappelijke materialisme’ de plaats van religies zou moeten innemen. Maar volgens Wilson waren alle activiteiten van de mens een resultaat van de coderingen in hun genen; in dat geval kan ook het bedrijven van ‘wetenschappelijke activiteiten’ daar niet buiten vallen. Precies op dit punt trekt Barbour de aandacht op de tegenstrijdigheid waar Wilson zich in bevindt; waar Wilson ‘religies’ die op dezelfde manier verwant zijn met de menselijke biologie waardeloos acht, vindt hij ‘wetenschappelijke activiteit’ waardevol.¹⁶⁰ Deze tegenstrijdigheid die Barbour heeft opgemerkt laat zien dat Wilston voorheen een oordeel had over ‘religies’ en dat hij zijn latere opmerkingen binnen het veld van de sociobiologie op die manier heeft gemaakt zodat die zijn gelijk zou doen blijken. Wilston probeert eigenlijk om wetenschap op de plaats van religie te krijgen maar hij is zich er of niet van bewust dat dezelfde argumenten die hij geeft tegen religie ook van toepassing zijn voor wetenschappelijke activiteiten, of hij doet alsof hij hier niet van op de hoogte is en bevindt zich in beide gevallen in een tegenstrijdige positie. Indien wetenschap waardevol is wat betreft de biologische constructie, waarom moeten religies dan waardeloos zijn in hun relatie met de

¹⁵⁹ Edward O. Wilson, **Doganın Gizli Bahçesi**, Vert.: Asli Biçen, Say Yayınları, İstanbul, 2013, p. 70.

¹⁶⁰ Ian G. Barbour, **Religion in an Age of Science**, Harper and Row Publishers, New York, 1991, p. 193.

biologische constructie? Volgens de religies die de biologische constructie van de mens opvatten als een resultaat van God's plan is de verenigbaarheid van de biologische constructie van de mens eerder een zaak die ten gunste is dan ten nadele.¹⁶¹

De beroemde evolutiedeskundige, fossielwetenschapper en zoöloog Gould evalueert de overdragenen binnen de sociobiologische discipline die te maken hebben met het gedrag van organismen als 'legendarische' (just-so stories) vertellingen; hij benadrukt dat de sociobiologie niet verder komt dan speculatieve verhaalvertellingen die niet worden ondersteunt door objectieve bewijzen. Gould verdedigt dat dit vooral het geval is wanneer het aankomt op de mens; hij verdedigt dat het aanpassen van de mens aan hun omgeving plaatsvindt door middel van 'cultuur' en dat de sociobiologische 'verhalen' over de genetische basis van de menselijke aanpassing niet wetenschappelijk zijn.¹⁶²

Bovendien zal het voordeel bieden om een belangrijke fout te benadrukken die denkers zoals Wilson maken. Zij denken dat moraal niet van 'buiten' afkomstig is en dat wanneer zij laten zien dat dit uit het 'brein' ontspruit zij de autoriteit van religies absoluut kunnen uitwissen. Dit terwijl volgens Moslims en aanhangers van andere monotheïstische religies het menselijke lichaam en geest (brein) het resultaat is van God's plan. Dit laat op zijn beurt zien dat het 'brein' afkomstig is van buitenaf, dat wil zeggen dat het niet uit zichzelf is ontstaan. Daarom is er geen probleem voor een Moslim wanneer morele wetten in overeenstemming zijn met de schepping van het brein of met genen die de wetten van het brein bepalen. Een Moslim zal, omdat God het brein en de genen van de mens in overeenstemming met de morele wetten die Hij door middel van religies beveelt heeft geschapen, denken dat er een sterke relatie is tussen het brein en genen met de constructie van het menselijke moraal. Aldus wordt in de Koran gesproken over dat er bewijzen zijn 'in de mens zelf'¹⁶³ en dat religie in overeenstemming is met 'de schepping van de mens' (zijn natuurlijke aard).¹⁶⁴ Dat er bewijzen zijn in de natuur van de mens en dat de 'menselijke schepping' in overeenstemming is met religie is een basisprincipe en moraal die religie verdedigt, wat ook begrepen kan worden als dat dit in de biologische constructie van de mens is gecodeerd; volgens dit zal de mens door sommige gecodeerde basisprincipes in zijn biologische constructie of bij het tegenkomen van een religie die in overeenstemming is morele wetten sneller geneigd zijn om deze geschikte religie te aanvaarden aangezien omdat hij zelf toch al over morele neigingen beschikt, want volgens monotheïstische religies is God het fundament van religies en van de schepping van

¹⁶¹ In heb in mijn boeken verdedigd dat de biologische constructie van de mens en zijn God en religies opgevat moet worden als een bewijs voor dat God de mens op die wijze heeft geschapen om in Hem en religies te geloven: Caner Taslaman, **Arzulardan Allah'a**, İstanbul Yayinevi, İstanbul, 2016; Caner Taslaman, **Allah'ın Varlığının 12 Delili**, 8e bewijs- Natuurlijke Verlangensbewijs.

¹⁶² Stephen Jay Gould, **Sociobiology and The Theory of Natural Selection**, p. 257-269.

¹⁶³ 41- Fussilat 53.

¹⁶⁴ 30- Ar-Rum 30.

de mens. Daarom is het idee dat de mens vanaf zijn geboorte (in zijn genen) wegens zijn biologische aard neigt naar religie of naar sommige basisprincipes van religie niet tegenstrijdig; het presenteren van een dergelijke neiging in de biologische aard zou veeleer verlangd moeten worden.

Ook al had Wilson kunnen aantonen dat de morele wetten een hele sterke relatie met het menselijke brein en de de genen die het menselijke brein tot stand brengen zou hebben, dan nog zou hier niet de conclusie uit getrokken kunnen worden dat autoriteit van religies ongeldig zou zijn. Want Wilson had bovendien moeten kunnen aantonen dat het menselijke brein louter uit toeval is ontstaan; dit terwijl vertellingen over sociobiologie irrelevant zijn wat dit onderwerp betreft. Dat het evolutionaire ontstaan niet neerkomt op een toevallige ontstaan en als een schepping van God begrepen kan worden is in de voorgaande pagina's in detail besproken. Denkers zoals Wilson hebben dit belangrijke onderwerp volkomen buiten beschouwing gelaten. Zij vertrekken vanuit een foutieve standpunt als dat 'het brein toevallig is ontstaan' waardoor de conclusies die uit dit principe dat in de basis verkeerd is ook foute uitkomsten bieden. Wanneer echter deze basis niet fout zou zijn, dan zouden een heleboel ideeën die binnen het veld van sociobiologie zijn gepresenteerd geen probleem vormen voor religies.

Wilson trekt de aandacht op de in elke cultuur gedeelde aspecten die door George P. Murdock als volgt zijn aangegeven: het eigendomsrecht, seksuele beperkingen, bezoek gewoonten, spelletjes, educatie, taal, huwelijk, rituelen en een heleboel andere gemeenschappelijke bijzonderheden. Wilston verdedigt dat dit producten van het brein zijn waardoor het in elke cultuur voorkomt; de conclusie van zijn thesis vormt dat indien het cultuur van alle mensen zou verdwijnen dan zou een groep mensen die geïsoleerd en onwetend zouden zijn over deze voorgaande cultuur menselijke kenmerken als het eigendomsrecht, huwelijk, sociale status, wapenbezit, verkrachting, het uitbuiten van vrouwen, gokken en dansen opnieuw uitvinden.¹⁶⁵ Ik ben van mening dat deze benadering van Wilson die hij in de basis van een heleboel thesen vertoont waarin hij het brein en de menselijke biologie boven cultuur stelt en meent dat het ontstaan van cultuur een 'onontkoombare resultaat' is van hoe ons brein is ingesteld, of zijn ideeën nu kloppen of niet, niet een tegenstrijdigheid vormt met de basisthesen die de religie presenteert. Hetgeen dat in tegenstrijd is met de basisthesen van religies is dat het menselijke brein en zijn biologische aard wordt gepresenteerd als het resultaat van toevalligheden en dat alle soorten menselijk gedrag en religies het product zijn van een toevallig uit zichzelf ontstane brein. Het idee dat mensen een 'gemeenschappelijke aard' hebben zal daarentegen geen probleem vormen voor religies die aangeven dat alle mensen dezelfde goddelijke geboden zouden moeten volgen.

Ik sluit mij persoonlijk niet aan bij Wilsons benadering over dat wegens de 'gemeenschappelijke biologische aard' van de mens het ontstaan van een brede veld als (eigenlijk alle velden) het dansen, gokken, uitbuiten van vrouwen onontkoombaar is, ondanks het feit dat ik erin geloof dat er een 'gemeenschappelijke biologische aard' tussen mensen is dat van invloed is bij

¹⁶⁵ Edward O Wilson, **On Human Nature**, Harvard University Press, Cambridge, 1978.

het ontwikkelen van cultuur en vind zijn benadering overdreven. Een heleboel mensen hebben sociobiologie bekritiseerd omdat het onder andere racistische benaderingen zou ondersteunen en dat het tevens voor politieke doeleinden gebruikt zou worden. Ik geef er eerder de voorkeur aan om het te bekritisieren door te zeggen dat de verklaringen van diegenen die binnen dit veld werken niet wetenschappelijk zijn en ook niet gefundeerd kunnen worden. Ik verdedig dat Wilson, die praktisch gezien de plek als de woordvoerder van dit veld heeft, zich vergist omdat hij de invloeden van 'gemeenschappelijke biologische aard' in de cultuur overdrijft en omdat hij de 'gemeenschappelijke biologische aard' als het resultaat van toevalligheden ziet.

SOCIAAL DARWINISME, EVOLUTIONAIRE ETHIEK EN DE ISLAM

De belangrijkste reden van Herbert Spencer's aanzien heeft eerder te maken met dat hij de evolutietheorie in het veld van de sociologie toepaste wat 'Sociaal Darwinisme' wordt genoemd, dan zijn algemene benaderingen op het gebied van evolutionaire filosofie en sociologie. Volgens dit worden er bepaalde lessen voor mensen en gemeenschappen getrokken uit de evolutionaire processen in de natuur. Er wordt aangegeven dat in het evolutionaire proces ook lessen getrokken kunnen worden voor gemeenschappen uit het feit dat in de strijd om te overleven de sterkste overleeft waarmee wordt aangegeven dat in de vooruitgang van gemeenschappen, hun welvaart en ontwikkeling hiervan geprofiteerd kan worden. Spencer beveelt door middel van deze benaderingen om een 'laat het gaan' (laissez-faire) gefundeerde economische politiek en staatsmodel en verdedigt dat het ondernemen van dingen niet beperkt moeten worden. Spencer is als resultaat van deze ideeën een openlijke vijand geworden van het socialisme en het communisme. Zijn ideeën maakten het noodzakelijk om ook de sociale staat af te wijzen wat een heleboel mensen hebben opgevat als een aanleiding tot het identificeren van de machtige met 'juist' en 'goed' waardoor zij deze zienswijze als een 'wilde kapitalisme' hebben bekritiseerd.

Hetgeen dat hier benadrukt moet worden is dat de evolutietheorie in de biologie niet de verdediging van het Sociaal Darwinisme binnen het veld van sociologie en moraal benodigt. Omdat een heleboel mensen de evolutietheorie van de biologie en het Sociaal Darwinisme niet kunnen onderscheiden achten zij de evolutietheorie verantwoordelijk voor het zijn van aanleiding van onder andere het Nazisme, meedogenloosheid en wereldoorlogen. Dit terwijl de benadering van Spencer vanaf het begin door de naasten van Darwin en vooraanstaande figuren die een belangrijke rol hebben gespeeld bij het presenteren van de evolutietheorie, zoals Huxley, is bekritiseerd. Huxley denkt dat Spencer de leer van het Stoïcisme over het volgen van de natuur misbruikte: Hij zegt dat "De strijd om het bestaan" inderdaad grote dingen heeft bereikt in de natuur, maar dat de prestaties van gemeenschappen niet door het imiteren van de natuur, maar eerder door het zich er tegen te verzetten tot stand komt¹⁶⁶

Zoals ook begrepen zal worden uit de benaderingen van Huxley is de biologische evolutietheorie een vertrekpunt is geweest voor de verdediging van zeer van elkaar verschillende ideeën op het gebied van ethiek en politiek. Daar waar Spencer een volledige imitatie van de natuur een deugd acht, vindt Huxley het verzet tegen de natuur een deugd. Ook Karl Marx en Friedrich Engels hebben de evolutietheorie verdedigd, maar hebben zich verzet tegen het Sociaal Darwinisme dat zeer tegengesteld was met hun eigen ideeën. Ook Wallace, die een van de vooraanstaanden was die de evolutietheorie presenteerden gaf de voorkeur aan een interventie staat en had zich de socialistische benadering toegeëigend waardoor hij zich in een tegenstrijdigheid bevond met de

¹⁶⁶ Thomas Henry Huxley, "Evolution and Ethics", Ed: Michael Ruse, **Philosophy of Biology**, Prentice Hall, New Jersey, 1989, p. 299-300.

benaderingen van het Sociaal Darwinisme die Spencer met de natuurlijke selectie op de gemeenschap toepaste.¹⁶⁷ Net zoals hieruit begrepen zal worden is het zich toeëigenen van de biologische evolutietheorie anders dan het zich toeëigenen van het Sociaal Darwinisme. Daarom is het voor een Moslim niet nodig om de evolutietheorie die in naam van het Sociaal Darwinisme wordt gepresenteerd te verwerpen. Deze ideeën die te maken hebben met sociologie en ethiek zouden wat betreft hetgeen zij aan de mensheid presenteren, geëvolueerd worden door het van de biologische evolutietheorie te onderscheiden.

Evolutionistische denkers kunnen hele verschillende benaderingen hebben over de ‘naturalistische ethiek’. Een belangrijk deel van biologen en filosofen die de evolutietheorie verdedigen hebben aangegeven dat deze theorie niet verward moet worden met ethische en sociologische theorieën; dit is ook het standpunt dat ik inneem. Deze denkers hebben bij het verdedigen van hun standpunten vooral gerefereerd naar dat we een goed onderscheid moeten maken van David Humes’ ‘hetgeen dat is’ (is) en ‘hetgeen dat zou moeten zijn’ (ought) en naar zijn raad over dat we niet moeten overgaan van het één naar het ander hiervan.¹⁶⁸ Een heleboel denkers die zich focussen op ‘naturalistische ethiek’ stellen de vragen ‘Waarom zou de orde van de natuur de normen van de ethiek moeten ontmoeten?’ en ‘Hoe kan bepaald worden dat hetgeen dat in de natuur voorkomt in ethische zin goed of kwaad is?’ Net als de pogingen van een naturalistische ethicus wordt het produceren van het ‘goede’ uit het ‘is’ een ‘naturalistische denkfout’ (natural fallacy) genoemd waarvan zij menen dat dit een logica fout is.¹⁶⁹ Denkers die dit idee delen menen dat in de natuur geen morele wetten zijn die de wetenschap zou moeten ontdekken.¹⁷⁰ Zoals is te zien is het fout om de biologische evolutietheorie te associëren met een ethische, sociologische en politieke systeem en om met de kritiek die op de ene is gericht de andere te proberen weerleggen of om het bewijs over het een te gebruiken voor de ander. Allereerst verschillen degenen die in de biologische evolutietheorie geloven of het verwerpen van elkaar wat zowel hun ethische systeem betreft als hun sociologische en politieke benaderingen. Bovendien is een sprong maken vanuit een veld dat werkzaamheden verricht op het gebied van natuurlijke wetenschappen naar het ethische veld in filosofische op zich zeer problematisch. Daarom is het niet mogelijk om middels het refereren naar het Sociaal Darwinisme of enige andere aan ethiek verbonden veld te zeggen dat de evolutietheorie niet in samenhang is met de Islam (of enige andere ethische systeem).

Het is zwaar gevallen om uit de evolutietheorie ethische voorschriften te halen. Het meest frappante voorbeeld dat hierover wordt gegeven is dat de evolutietheorie door middel van Haeckel,

¹⁶⁷ Michael Ruse, **Can a Darwinian be a Christian**, p. 173.

¹⁶⁸ David Hume, **A Treatise of Human Nature**, Oxford University Press, Oxford, 1978, p. 87.

¹⁶⁹ Marc Kirsch, **Etiğin Doğal Temelleri**, Vert.: Nermin Acar, Inleiding, Ed: Jean-Pierre Changeux, Doruk Yayınları, Ankara, 2002, p. 23.

¹⁷⁰ Jerome H. Barkow, “Davranış Kuralları ve Evrimin Davranışı”, Vert.: Nermin Acar, Ed: Jean Pierre Changeux, **Etiğin Doğada Temelleri**, Doruk Yayınları, Ankara, 2002, p. 79-91.

die een van de vooraanstaande personen was van deze theorie, in Duitsland is onderricht en dat de uitkomsten van de ethische voorschriften die uit deze theorie zijn gehaald Hitler hebben beïnvloed. De boeken van Haeckel hebben in Duitsland een verkoop behaald dat met honderden duizenden wordt aangegeven, die tevens, inclusief het Turks, in vijftientig talen zijn vertaald. Haeckel heeft gezegd dat inheemse rassen zoals Australiërs dichter bij levende wezens als apen en honden staan dan de beschaafde Europeanen. Bovendien heeft hij met lof verteld dat de ideeën van Darwin over de kunstmatige selectie ook op mensen toegepast kan worden en dat de Spartanen in de oudheid hun zwakke en zieke kinderen doodden waardoor zij een sterke ras waren. Wilhelm Bölsche heeft Hitler kennis laten maken met Haeckel's ideeën wat van invloed is geweest op dat de Nazi's 200.000 mensen van hun eigen volk hebben vermoord enkel omdat zij verstandelijk gehandicapt waren.¹⁷¹ Hitler heeft gezegd dat wanneer de wetten van de natuur niet worden gerespecteerd en zij hun macht niet aan anderen opleggen; dat in dat geval wilde dieren op een dag hunzelf, insecten wilde dieren en bacteriën op hun beurt insecten zullen opeten en over de wereld zullen heersen. Hitler heeft door de terminologie van het Darwinisme te gebruiken waar volgens de wetten van de selectie de sterkste overleeft zijn strijd goedgepraat en heeft beweerd dat het Christendom tegen de natuurlijke wetten in gaat.¹⁷² Voorbeelden als dat degene die hoofdverantwoordelijk wordt gehouden voor de meest bloedige oorlog in de geschiedenis beweerde dat hij het uitvoeren van zijn bloedbaden in naam van 'het wapen van de menselijke ras' (eugenic) heeft gedaan geïnspireerd was door de Darwinistische evolutietheorie heeft de pogingen om een ethische systeem uit de evolutietheorie te halen in negatieve zin beïnvloed. Er kan zelfs gezegd worden dat een heleboel denkers die de evolutietheorie verdedigen strenger dan degenen die tegen de evolutietheorie zijn verdedigen dat er uit de evolutietheorie geen ethische leer getrokken moet worden.

Uiteraard kunnen er pogingen zijn om een door regels bestaande ethische systeem tot stand te brengen. Ik ben echter van mening dat dit systeem, indien er een materialistische ontologie wordt aanvaard, niet gefundeerd kan worden. Het is niet mogelijk dat dit systeem dat normen heeft maar waarvan de funderingen niet aangewezen kunnen worden gered kan worden van het 'ethische scepticisme'.¹⁷³ Er kan niet vanuit een organisme waarvan wordt beweerd dat het louter uit toeval is ontstaan, aangezien met alles wat daarmee samenhangt ook de morele waarden louter uit toeval ontstaan zouden zijn (zonder het zijn van enig doel) en omdat de natuur onbewust en onverschillig jegens ethiek is, uit materialistische ontologie objectieve-universele morele wetten ontstaan. Ik heb dit verdedigd in een ethische argument wat ik verdedig.¹⁷⁴ Echter kunnen degenen die de

¹⁷¹ Benjamin Wiker, **Moral Darwinism**, Intervarsity Press, Illinois, 2002, p. 260-263.

¹⁷² Antony Flew, **Darwinian Evolution**, Transaction Publishers, New Brunswick, 1996, p. 124-125.

¹⁷³ Michael Ruse, "Evrimsi Etiğin Savunusu", Vert.: Nermin Acar, Ed: Jean Pierre Changeux, **Etiğin Doğal Temelleri**, Doruk Yayıncılık, Ankara, 2002, p. 55.

¹⁷⁴ Caner Taslaman, **Ahlak, Felsefe ve Allah**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2014; Caner Taslaman, **Allah'ın Varlığının 12 Delili**, 9. Delil-Doğal Ahlak Delili.

materialistische ontologie aanhangen, ook al heeft het geen objectieve fundering, voor de orde van de gemeenschap enige normen bepalen.

Tenslotte is het halen van een sociologische voorschrift of een objectieve ethische opvatting uit de evolutietheorie, omdat een poging hiertoe zal leiden tot een naturalistische fout, niet mogelijk. Sociologische voorschriften en ethische beschouwingen die op deze theorie berusten zijn al door een heleboel wetenschappers en denkers die deze theorie verdedigen afgewezen. Het is niet een kleinste probleem om door het Sociaal Darwinisme of normatieve evolutionaire ethische beschouwingen op de agenda te plaatsen te zeggen dat deze theorie wat de Islam betreft een probleem vormt. Het ware belang van de evolutietheorie wat betreft de ethische systemen is dat atheïstische-naturalisten door deze theorie te gebruiken de theïstische ontologie (het bestaansleer met God als oriëntatiepunt) en ten gevolge hiervan het ethische systeem waar monotheïstische religies op leunen proberen te vernietigen. Dat betekent dat er meer op gelet moet worden op de zaak dat er wordt geprobeerd om het bestaan van God te verwerpen en daarmee een einde te maken aan de ethische beschouwingen van monotheïstische religies door te leunen op de evolutietheorie dan de pogingen om ethische systemen tot stand te brengen door te leunen op de evolutietheorie. Maar zoals in de voorgaande pagina is aangegeven kom het geloof in dat deze theorie een gevaar vormt voor het geloven in God of voor het Islamitische geloof voort uit een foute presentatie van deze theorie en een foute benadering namens de Islam daartoe.

VORMT DE EVOLUTIETHEORIE EEN BEDRIJGING VOOR DE BEWIJZEN VAN GOD'S BESTAAN?

Tot hiertoe heb ik geprobeerd om te laten zien dat het geloven van een Moslim in de evolutietheorie geen probleem vormt. Als toevoegingen kunnen mensen vragen of de evolutietheorie een gevaar vormt of niet voor de bewijzen omtrent het bestaan van God. Ik zal in dit laatste hoofdstuk dit onderwerp ter hande nemen aan de hand van tien voorbeeldige bewijzen. Wanneer ik dit onderwerp behandel zal ik niet de bewijzen over God's bestaan verdedigen.¹⁷⁵ Ik zal, of deze bewijzen worden aanvaard of verworpen, alleen laten zien of de evolutietheorie een gevaar vormt voor deze bewijzen.

1. Kosmologische Bewijzen: De kosmologische bewijzen zijn op verschillende manieren verdedigd. Naast de kosmologische bewijzen van Avicenna en Leibniz bestaat er in de Islamitische leer een versie die wordt gekend als het 'hudus' bewijs en in onze hedendaagse godsdienstwijsbegeerte literatuur 'het kosmologische argument van de kalam' wordt genoemd. Er wordt middels kosmologische bewijzen aangegeven dat het universum afhankelijk is van een verklaring buiten zichzelf om; waarvan de meest redelijke verklaring is dat het is geschapen door een eeuwige God waarvan het bestaan essentieel is, Zijn kracht groots is en Hij een bewust Wezen is. Voor het kunnen bestaan van de evolutie is noodzakelijk dat het universum voorafgaand bestaat. Daarom kan niet gedacht worden dat de evolutietheorie een bedreiging vormt voor het bewijs waarvan het bestaan essentieel is die het bestaan van het universum het vertrekpunt heeft gemaakt voor het ontstaan van de evolutie.

2. Ontologische Bewijzen: De ontologische bewijzen zijn op verschillende manieren verdedigd. Een heleboel denkers zoals Anselm, Descartes en Gödel hebben ontologische bewijsformules gehad die aan hen uniek waren. Over het algemeen wordt bij ontologische bewijzen de term 'God' het vertrekpunt gemaakt en wordt er geprobeerd om te laten zien wat voor tegenstrijdigheid er ontstaat wanneer God's bestaan middels dit vertrekpunt wordt verworpen, wat als het bewijs voor het bestaan van God wordt verdedigd. Een heleboel mensen die dit bewijs horen denkt dat zich hier een fout voordoet, maar het is helemaal niet makkelijk geweest om te laten zien of er een fout is of niet; een heleboel namen binnen het veld van logica hebben in loop der geschiedenis van de filosofie ernstige discussies gevoerd over dit onderwerp. Omdat middels de begripsanalyse hier geen enkele verandering tot stand zal brengen over of de evolutie wel of niet

¹⁷⁵ Ik heb de bewijzen van God's bestaan behandeld in mijn boek **12 Bewijzen van God's Bestaan**. Van de bewijzen die ik hier in het kort bespreek heb ik, buiten het tweede punt ontologische bewijzen, in dat boek behandeld.

waar is heeft de overtuiging over de evolutietheorie bij discussies over dit bewijs geen enkele invloed.

3. Het Bewijs van het Bestaan van de Wetten: Met dit bewijs wordt de zaak over dat er natuurwetten in het universum zijn het beste beschreven dat deze door een rationele, bewuste, een vrije wil hebbende en een alles kennende God geplaatst zijn verdedigd. Voordat de evolutie begon waren de natuurwetten ook van toepassing en de evolutie kan enkel in een universum plaatsvinden waar natuurwetten zijn. De evolutietheorie is verbonden aan een universum waar natuurwetten van toepassing zijn en niet andersom. Een universum waar natuurwetten gelden maar geen evolutie is, is mogelijk. Aldus waren er sinds het begin van het 13,8 miljard jarig bestaan van het universum natuurwetten maar het ontstaan van soorten kwam pas veel later. Daarom is het niet ter sprake dat de evolutietheorie een gevaar vormt voor dit bewijs.

4. Het Bewijs dat het Universum te Ontdekken is: Bij dit bewijs worden de ontdekkingen van de mens op het gebied van het begin van het universum tot het Higgs deeltje, van atoom tot DNA ondanks zijn enorme onbekwaamheid behandeld. De successen van de wetenschap vormen het hoofdingrediënt van dit bewijs. De beste claim van dit bewijs over dat de mens in zijn dermate onbekwaamheid dergelijke wetenschappelijke ontdekkingen kan doen is de verklaring dat God de omstandigheden voor de ontdekbaarheid van het universum op een bewuste wijze heeft geschapen. Ook de successen binnen het veld van biologie vormen een deel van de ontdekkingen waar dit bewijs de aandacht op trekt. Het is niet mogelijk dat deze theorie een gevaar vormt voor dit bewijs dat op geen enkele wijze de afwijzing van de evolutietheorie benodigd.

5. Het Bewijs van de Potentie van het Universum: Er kan slechts iets uit een entiteit ontstaan door de mogelijkheden van de potenties ervan. Indien de potentie van het universum waar wij ons in bevinden het niet zou toelaten, dan konden er noch atomen, noch sterren, noch mijnen, noch organismen en noch de kunstzinnige en technologische productiviteit van de mens tot stand komen. Met dit bewijs wordt bepleit dat het beschikken van het universum over een dergelijke potentie succesvol kan worden verklaard met dat God deze potentie in het universum geplaatst heeft terwijl de mtaerialistische-atheïstische filosofie op dit gebied geen succesvolle verklaring kan bieden. Dat het universum over de potentie beschikt om organismen tot stand te brengen vormt een deel van dit bewijs. Indien de basiskrachten in het universum niet over de potentie zouden beschikken in het ontstaan van atomen, deze atomen in organische moleculen, deze moleculen in al hun verscheidenheid in het ontstaan van levende organismen, dan zou het ontstaan van organismen met al hun verschillende kenmerken niet mogelijk zijn. Volgens dit bewijs dat dankzij de potentie van het universum de aandacht trekt op de waarneming van het ontstaan van organismen in al hun verscheidenheid vormt de geëvolueerdheid van organismen geen enkel probleem.

6. Het Bewijs van de Fijne Afstemming: Dankzij de 20e eeuwse natuurkunde hebben we verkend dat het ontstaan van alle organismen en de mens met de wetten in het universum, de vaste en in het universum voorkomende kritische fysische verschijnselen verbonden zijn aan de fijne afstemming. De bewijzen over de fijne afstemming zijn ook met een heleboel verschillende formaten verdedigd. Bewijzen over de fijne afstemming zijn buiten een heleboel andere bewijzen om door het gebruik van mogelijke formules wiskundig aangeboden. Het bewijs over de fijne afstemming claimt dat het niet mogelijk is om te beweren dat de uitkomst van een mogelijkheid dat menigmaal dezelfde uitkomst biedt uit een getal van honderden cijfers louter op toeval kan berusten. De evolutie van organismen is verbonden aan deze fijne afstemmingen; daarom kan niet gedacht worden dat de evolutie die het bestaan van organismen mogelijk maakt een gevaar vormt jegens de fijne afstemming.

7. Het Argument van de Natuurlijke Verlangens: Net als Freud hebben een heleboel beroemde atheïstische filosofen de aandacht getrokken op dat de verlangens van de mens hem tot God wenden. Er wordt verdedigd dat dit bewijs over het zich wenden tot God het beste wordt verklaard met dat bij deze wending de mens een heleboel natuurlijke en fundamentele verlangens heeft ‘die door God in de mens zijn geplaatst’. Wat degenen die dit bewijs verdedigen betreft is het geen probleem dat het menselijke lichaam en de verlangens middels een evolutionaire proces zijn ontstaan. Want ook al zijn de verlangens die zorgen voor het zich wenden tot God ontstaan middels evolutionaire processen, dan nog moet de vraag worden beantwoord van “Waarom zetten natuurlijke verlangens die door middel van evolutionaire processen zijn ontstaan aan tot het zich wenden tot God?” Een theïst die de evolutietheorie aanneemt zal zeggen dat de beste verklaring voor het ontstaan van deze zaak God’s planning van het evolutionaire proces is. Daarom vormt de evolutietheorie geen bedreiging voor dit bewijs.

8. Het Bewijs van het Moraal: Verschillende morele bewijzen die de morele verschijning een vertrekpunt maken zijn verdedigd. De morele bewijzen van de beroemde filosoof Kant uit de geschiedenis en van de moraalfilosoof Robert Adams uit onze tijd zijn daar voorbeelden van. Bij de meeste morele bewijzen wordt verdedigd dat de aanwezigheid en de rationele fundering van moraal het beste wordt verklaard met het bestaan van God. Er kan geprobeerd worden met de evolutietheorie dat het ontstaan van de morele constructie van de mens middels de evolutie van het brein te verklaren. Maar dit zal wat hen die de evolutie als een scheppingswijze van God zien betreft niet een verschil maken in het bewijs dat naar voren wordt gebracht. Ook al heeft deze zaak zich voorgedaan door middel van een evolutionair proces, dan nog zijn de onderwerpen als waarom een rationele fundering van moraal slechts mogelijk is wanneer God bestaat hetgeen waarover wordt gediscussieerd en die door degenen die dit bewijs naar voren brengen op de agenda wordt geplaatst. Aldus accepteren heleboel filosofen uit de afgelopen periode die de bewijzen van het

moraal verdedigen en hebben zij hun bewijzen op een toepasbare wijze op deze theorie geformuleerd.¹⁷⁶

9. Het Bewijs van het Verstand: Om verstandig te kunnen handelen is het nodig om bijzonderheden als concepten van goed en kwaad te kennen, logica te kennen en te beschikken over een vrije wil. Met dit bewijs wordt verdedigd dat het ontstaan van deze bijzonderheden het beste wordt uitgelegd door een Wezen dat eeuwig beschikt over verstand en vrije wil, namelijk God. Ook al verklaart de evolutietheorie de biologische aard van de mens, dan nog wordt er met dit bewijs verdedigd dat de bijzonderheden als het verstand en de vrije wil van de menselijke geest niet verklaard kunnen worden met fysische en biologische mechanische wetten en dat het grondig daarvan verschilt. Daarom kan de evolutietheorie, wanneer wordt geaccepteerd dat de beschouwingen van dit bewijs die naar voren worden gebracht, niet een bedreiging vormen voor dit bewijs. Geen van de claims van dit bewijs zijn tevens gevestigd op het verwerpen van de evolutietheorie. Bovendien heeft Alvin Plantinga een benadering die als een versie van dit bewijs geteld kan worden verdedigd om te laten zien dat iemand die in de evolutie gelooft niet op standvastige wijze materialist-atheïst kan zijn. Volgens Plantinga beweren de materialist-atheïstische verdedigers van de evolutietheorie dat de natuurlijke selectie alleen kiest voor hetgeen dat geschikt is om te leven en voort te planten. Maar in deze vertelling kunnen we niet vertrouwen op ons talent om middels het verstand de waarheid te vinden, want er kan niet gezegd worden dat de natuurlijke selectie kiest voor het talent om de waarheid te vinden. In dat geval kan een materialist-atheïst die in de evolutietheorie gelooft niet vertrouwen op de waarheden waar hij middels het verstand toe is gekomen. Indien hij niet kan vertrouwen op de waarheden waar hij middels het verstand toe is gekomen dan kan hij noch de waarheid van het atheïsme noch de evolutie claimen.¹⁷⁷ Maar voor een Moslim die meer betekenis ontleent aan de evolutie dan alleen het ontstaan en voortplanting van wezens op de wereld (of enige andere theïst) is de evolutie en het ontstaan van wezens met het talent om middels het verstand het rechte pad te vinden een werk van God en is er niets om zich daarover te verbazen. Volgens deze benadering is er terwijl er voor iemand die in God gelooft geen probleem om in de evolutietheorie te geloven, terwijl wanneer een materialist-atheïst in de evolutietheorie gelooft hij zich in paradoxen bevindt. Kortom is het net als

¹⁷⁶ Als voorbeeld hiervan kan gekeken worden naar mijn werk **Moraal, Filosofie en God**, en bovendien kan er worden gekeken naar de volgende werken: Enig Doko, “Ahlak Argümanı, Ahlaki Anlaşmazlıklar ve Evrim Teorisi”, **Kutadgubilig**, nr: 32, 2016; Robert Adams, “Moral Arguments for Theistic Belief”, Ed: C. Delaney, **Rationality and Religious Belief**, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1979.

¹⁷⁷ Alvin Plantinga, “Natüralizme Karşı Evrimsel Argüman”, Ed: Caner Taslaman en Enig Doko, **Allah, Felsefe ve Bilim**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2015, p. 175-226; Alvin Plantinga, **Where the Conflict Really Lies: Science, Religion and Naturalism**, Oxford University Press, Oxford, 2011, Part 4, Chapter 10.

dat de evolutietheorie geen bedreiging vormt voor de bewijs(en) van het verstand in Plantinga's benadering van de evolutietheorie ook geen bedreiging voor het materialisme-atheïsme.

10. Het Bewijs van het Bewustzijn en het Zelf: Het bewustzijn en het zijn, zijn de meest fundamentele aspecten die ons definiëren. In de filosofie wordt over het bewustzijn en het zijn die dermate van belang zijn voor ons bestaan sinds duizenden jaren op intensieve wijze gediscussieerd. De intentionaliteit en 'subjectiviteit' zijn bijzonderheden van levende wezens die fundamenteel verschillen van de bijzonderheden die de fysica en biologie omschrijven. Dit bewijs dat deze bijzonderheden het vertrekpunt maakt kan niet worden verworpen door te steunen op de evolutietheorie die te maken heeft met biologie wat niet met het reduceren tot de biologische constructies verklaard kan worden. Er moet gelet worden op dat deze bijzonderheden niet verklaard kunnen worden door te reduceren tot biologische constructies iets heel anders is dan dat deze bijzonderheden niet kunnen bestaan zonder biologische constructies. Degenen die dit bewijs verdedigen verdedigen dat het ontstaan van de bijzonderheden van het bewustzijn en het zijn het beste verklaard wordt doordat God die sinds eeuwigheid een bewustzijn en een zijn heeft die deze bijzonderheden aan de mens heeft geschonken. Een heleboel hedendaagse verdedigers van dit bewijs hebben verklaard dat de evolutietheorie wat hun eigen benadering betreft geen probleem vormt.¹⁷⁸ Net als de overige bewijzen vormt de evolutietheorie ook geen bedreiging voor dit bewijs.

Er kan misschien worden gedacht deze theorie een bedreiging vormt voor een bewijssoort dat de bewijzen die buiten hetgeen dat hier behandeld wordt en de onafhankelijkheid van soorten postuleren, maar net zoals dat een dergelijke postulatie niet nodig is zal een dergelijk bewijs slechts met een van de heleboel geclaimde bewijzen corresponderen. Het ziet ernaar uit dat, of u het nu wel of niet accepteert, de de evolutietheorie geen bedreiging vormt voor de hier behandelde bewijzen. Sommige Moslims kunnen denken dat er in God geloofd kan worden zonder enig bewijs. Zij zullen niet veel interesse tonen in de binnen dit hoofdstuk besproken zaken. Aan de andere kant kunnen Moslims die belang hechten aan de bewijzen die naar voren worden gebracht over God's bestaan met deze verklaringen begrijpen dat de evolutietheorie geen bedreiging vormt voor deze bewijzen.

¹⁷⁸ Caner Taslaman, **12 Bewijzen omtrent God's Bestaan**, 12e Bewijs.

CONCLUSIE

Er kan met gemak worden gezegd dat de evolutietheorie het eerste wat in gedachten opkomt en de meest intensief bediscussieerde onderwerp vormt wanneer er wordt gesproken over de relatie tussen religie-wetenschap. Ik heb in dit boek een dergelijk ter discussie staande en voor de geest verbijsterend onderwerp ter hand genomen. Bij het behandelen van dit onderwerp heb ik eerst gespecificeerd of het goed zal zijn om de vraag ‘Kan een Moslim een evolutionist zijn’ te scheiden van of deze theorie juist is of niet, en heb mij gefocust op slechts het beantwoorden van de genoemde vraag. Ik geloof dat het belangrijk is dat deze vraag bij elk onderwerp waarvan wordt gedacht dat het een probleem vormt met alle openheid wordt behandeld en dat de knopen in de geest omtrent dit onderwerp slechtst op die manier losgemaakt kunnen worden. Tot hiertoe heb ik geprobeerd om dit te verwezenlijken.

In dit boek heb ik geprobeerd om te laten zien waarom het geen probleem vormt wanneer een Moslim een evolutionist is. Een heleboel mensen die deze bewering horen denken dat de reden van een dergelijke bewering voortkomt uit een ‘zorg’ om de de Islam te laten corresponderen met de moderne wetenschap. Ik heb geprobeerd om al hetgeen dat als een probleem wordt gepresenteerd voor het geloven van een Moslim in de evolutietheorie een voor een te behandelen en te beantwoorden. Daarmee geloof ik dat het vermoeden over het ‘te laten corresponderen met de moderne wetenschap’ is beantwoord. Hierbij heb ik geen enkele vers uit de Koran dat een geforceerde interpretatie zou zijn geprefereerd. Net zoals begrepen zal worden uit de verzen die zijn behandeld is geen enkele uitdrukking in de Koran wanneer we de verzen uit de Koran in hun meest openlijke betekenis ter hand nemen in tegenstrijd met de evolutietheorie. Dit komt erop neer dat een Moslim een evolutionist kan zijn. Want er is, net zoals dat er geen enkele vers in de Koran staat die de verwerping van deze theorie vereist, geen enkele vers in de Koran die het geloven in deze theorie onontbeerlijk maakt.

Daarom heb ik aangegeven dat wanneer het gaat om pure religieuze velden er een ‘theologische agnostische’ houding jegens deze theorie genomen moet worden. Daarmee heb ik geprobeerd om te verklaren dat het accepteren of het verwerpen van deze theorie niet als een Islamitische houding gepresenteerd moet worden, dat een ‘agnostische’ (onwetende) houding jegens deze theorie bij een pure religieuze benadering het beste zal zijn. Maar buiten religie om zijn wetenschap, filosofie en onze intuïtie ook bepalend bij onze ideevorming. Er zouden geen overtuigingen moeten plaatsvinden over deze theorie op grond van evaluaties in het licht hiervan. Ook al neem ik een ‘theologische agnostische’ houding wanneer ik het onderwerp puur religieus benader, dan nog ben ik van mening dat deze theorie tussen de alternatieve theorieën de beste verklaring biedt wanneer ik deze theorie evalueer binnen het kader van de genoemde overige middelen (wetenschap en filosofie).

Er wordt onrecht aangedaan aan deze theorie bij het in naam van religie uitspreken van “Wie in deze theorie gelooft is een atheïst” en tevens in naam van het atheïsme over “Deze theorie bewijst het atheïsme”. In dit boek wordt het ruimdenkend evalueren van wetenschappelijke gegevens van beide benaderingen waarvan de onjuistheid ervan gepresenteerd is weerlegd. Net zoals dat een Moslim zijn liefde voor Jezus niet opgeeft doordat Jezus wordt vergoddelijkt zou hij de wetenschap die een van onze belangrijkste hulpmiddelen vormen om de schepselen die God heeft gecreëerd te verkennen niet moeten opgeven doordat atheïsten een middel van de wetenschap proberen te maken voor het atheïsme. Mijn advies aan jullie, mijn lezers, is; het bepalen van uw overtuiging met de benadering van deze theorie middels het comfort en ruimdenkendheid dat enige conclusie waartoe u komt over de evolutietheorie geen probleem vormt wat religie betreft binnen het kader van wetenschappelijke gegevens en filosofische evaluaties.

BRONNEN

Adams, Robert, "Moral Arguments for Theistic Belief", Ed: C. Delaney, **Rationality and Religious Belief**, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1979.

Armstrong, Karen, **The Battle for God**, Ballentine Books, New York, 2001.

Ateş, Süleyman, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, 1997.

Barbour, Ian G., **Religion in an Age of Science**, Harper and Row Publishers, New York 1991.

Barbour, Ian G., **When Science Meets Religion**, Harper Collins Publishers, San Francisco, 2000.

Barkow, Jerome H., "Davranış Kuralları ve Evrimin Davranışı", Vert.: Nermin Acar, Ed: Jean Pierre Changeux, **Etğin Doğal Temelleri**, Doruk Yayınları, Ankara, 2002.

Barlas, Asma, **Believing Woman in Islam**, University of Texas Press, Austin, 2002.

Bayraktar, Mehmed, **İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi**, Kitabiyat, Ankara, 2001.

Bilgili, Alper, "An Introduction to Logical Fallacies: Dawkins' The God Delusion", **European Journal of Science and Theology**, Vol:8, Nr: 2, juli 2012.

Bilgili, Alper, "Türkiyede Bilim Sosyolojisi Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", **Sosyoloji Dergisi**, Nr: 29, 2014.

Bilgili, Alper, "An Ottoman Response to Darwinism: Ismail Fenni on Islam and Evolution", **British Journal for the History of Science**, Vol: 48, Nr: 4, 2015.

Blech, Rabi Benjamin, **Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik**, Vert.: Estreya Seval Veli, Gözlem Yayın, İstanbul, 2003.

Bowler, Peter J., **Evolution the History of an Idea**, University of California Press, Los Angeles, 1984.

Bowler, Peter J., **Doğanın Öyküsü**, Sert.: Meltem Mater, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2002.

Bradley, Walter L., “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999.

Bucaille, Maurice, **Tevrat, Inciller ve Kur’an**, Vert.: Mehmet Ali Sönmez, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Clayton, Philip, “Neuroscience, The Person and God: An Emergentist Account”, Ed: Robert John Russel e.a., **Neuroscience and the Person**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002.

Comte, Auguste, **Positif Felsefe Kursları**, Vert.: Erkan Ataçay, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001.

Çelebi, İlyas, **İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.

Darwin, Charles, **The Origin of Species**, Penguin Classics, London, 1989.

Darwin, Charles, **Voyage of The Beagle**, Penguin Classics, London, 1989.

Darwin, Charles, “Özyaşam”, Vert.: Hüsen Portakal, Ed: Francis Darwin, **Charles Darwin Yaşamı ve Mektupları**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Davis, John Jefferson, “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999.

Dawkins, Richard, **The Selfish Gene**, Oxford University Press, Oxford, 1989.

Dawkins, Richard, **The God Delusion**, Black Swan, London, 2007.

Descartes, **Meditasyonlar**, Vert.: Aziz Yardımlı, Idea Yayınları, İstanbul, 1996.

Dobzhansky, Theodosius, **Evolution, Genetics and Man**, John Wiley and Sons, New York, 1961.

Dobzhansky, Theodosius, “Nothing in the Biology Makes Sense Except in the Light of Evolution”, Ed: Connie Barlow, **Evolution Extended**, MIT Press, Cambridge, 1994.

Doko, Enis, “Ahlak Argümanı, Ahlaki Anlaşmazlıklar ve Evrim Teorisi”, **Kutadgubilig**, Nr: 32, 2016.

Dorman, Emre, “Kanıtın Götürdüğü Yeri Takip Eden Bir Filozof: Antony Flew’un Ateizmden Vazgeçiş Üzerine” **Felsefe Dünyası**, Nr: 60, 2014.

Einstein, Albert, **İzafiyet Teorisi**, Vert.: Gülen Aktaş, Say Yayınları, İstanbul, 2001.

Flew, Antony, **Darwinian Evolution**, Transaction Publishers, New Brunswick, 1996.

Gish, Duane T., **Fosiller ve Evrim**, Vert.: Adem Tatlı, Chian Yayınları, İstanbul, 1984.

Green, Joel B., “Restoring The Human Person: New Testament Voices for a Wholistic and Social Anthropology”, Ed: Robert John Russell e.a., **Neuroscience and the Person**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002.

Gould, Stephen Jay, “Sociobiology and the Theory of Natural Selection”, Ed: G. W. Barlow en J. Silverberg, **Sociobiology: Beyond Nature/Nurture**, Westview Press, Colorado, 1980.

Gould, Stephen Jay, Niles Eldredge, “Punctuated Equilibria: Alternative to Phyletic Gradualism”, **Models in Paleobiology**, Freeman, San Francisco, 1972.

Happel, Stephen, “Metaphors and Time Asymmetry: Cosmologies in Physics and Christian Meanings”, Ed: Robert John Russell, Nancy Murphy en C. J. Isham, **Quantum Cosmology and the Laws of Nature**, The Center for Theology and the Natural Sciences, Berkeley, 1999.

Hume, David, **A Treatise of Human Nature**, Oxford University Press, Oxford, 1978.

Huxley, Thomas Henry, “Evolution and Ethics”, Ed: Michael Ruse, **Philosophy of Biology**, Prentice Hall, New Jersey, 1989.

Ianitto, P. Luigi e.a., **Hıristiyan İnanç**, Vert.: Leyla Alberti, Sent Antuan Kerk, İstanbul, 1994.

Karaman, Hayrettin e.a., **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Cilt: 5, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2004.

Kirsc, Marc, **Etiğin Doğal Temelleri**, Vert.: Nermin Acar, Inleiding, Ed: Jean-Pierre Changeux, Doruk Yayınları, Ankara, 2002.

Kitcher, Philip, **Abusing Science the Case Against Creationism**, MIT Press, Cambridge, 1982.

Koç, Turan, **Ölümsüzlük Düşüncesi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Lamarck, Jean Baptiste, **The Zoological Philosophy**, Vert.: Hugh Elliot, Macmillan, London, 1990.

Li, Wen-Hsiung, **Molecular Evolution**, Sinauer Associates Publishers, Massachusetts, 1997.

Malthus, Thomas Robert, **An Essay on the Principle of Population**, Sentry Press, New York, 1965.

Marx, Karl, **Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefeleri**, Vert.: Hüseyin Demirhan, Sol Yayınları, Ankara, 2000.

Marx, Karl, Friedrich Engels, **Din Üzerine**, Vert.: Kaya Güvenç, Sol Yayınları, Ankara, 2002.

Mayr, Ernst, **The Growth of Biological Thought**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 1982.

Mayr, Ernst, **Howard a New Philosophy of Biology**, Harvard University Press, Cambridge, 1988.

Morris, Henry M., **Scientific Creationism**, Master Books, Green Forest, 2001.

Nelson, Payl en John Mark Reynolds, "Young Earth Creationism", **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999.

Newton, Isaac, **The Principia: Mathematical Principles of Natural Philosophy**, Vert.: Bernard Cohen e.a., The University of California Press, Berkeley, 1999.

Nietzsche, Friedrich, **Deccal**, Vert.: Oruç Aruoba, Hill Yayınları, İstanbul, 2001.

Nietzsche, Friedrich, **Güç İstenci**, Vert.: Sedat Umran, Birey Yayınları, İstanbul, 2002.

Nordenskiöld, Erik, **The History of Biology**, Vert.: L. Bucknall Eyre, Tudor Publishing Co. New York, 1920.

Okuyan, Mehmet, **Niet-Gepubliceerde Tafsir Notities**.

Oldroyd, David, **İnsan Düşüncesinde Yerküre**, Vert.: Ülkün Tansel, TÜBİTAK, Ankara, 2004.

Osborn, Fairfield, **From the Greeks to Darwin**, Macmillan and Co., USA, 1899.

Paul II, John, “The Pope’s Message on Evolution”, **Quarterly Review of Biology**, Nr: 72, 1997.

Peacocke, Arthur, “The Sound of Sheer Silence: How Does God Communicate With Humanity?”, Ed: Robert John Russell e.a., **Neuroscience and The Person**, Vatican Observatory Publications, Vatican, 2002.

Penrose, Roger, **Büyük, Küçük ve İnsan Zihni**, Vert.: Cenk Türkman, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.

Plantinga, Alvin, **Where the Conflict Really Lies: Science, Religion, and Naturalism**, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Plantinga, Alvin, “Natüralizme Karşı Evrimsel Argüman”, Ed: Caner Taslaman en Enis Doko, **Allah, Felsefe ve Bilim**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2015.

Polkinghorne, John, **Quantum Physics and Theology**, SPCK, London, 2007.

Poythress, Vern S., “Response to Paul Nelson and John Mark Reynolds”, **Three Views on Creation and Evolution**, Zondervan Publishing House, Michigan, 1999.

Ruse, Michael, **Philosophy of Biology Today**, State University of New York Press, Albany, 1988.

Ruse, Michael, **Can a Darwinian be a Christian**, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Ruse, Michael, “Evrimsel Etiğin Savunusu”, Vert.: Nermin Acar, Ed: Jean Pierre Changeux, **Etiğin Doğal Temelleri**, Doruk Yayıncılık, Ankara, 2002.

Rüşd, İbn, **Faslü’l Makal**, Vert.: Bekir Karlığa, İşaret, İstanbul, 1992.

Sarioğlu, Hüseyin, **Ibn Rüşd Felsefesi**, Klasik, İstanbul, 2003.

Taslaman, Caner, **Modern Bilim, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2011.

Taslaman, Caner, **Ahlak, Felsefe ve Allah**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2014.

Taslaman, Caner, **Evrin Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2015.

Taslaman, Caner, **Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2015.

Taslaman, Caner, **Allah'ın Varlığının 12 Delili**, Destek Yayınları, İstanbul, 2016.

Taslaman, Caner, **Arzulardan Allah'a**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2016.

Theodorides, Jean, **Biyoloji Tarihi**, Vert.: Teoman Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

“The World’s Muslims: Religion, Science and Popular Culture”, <http://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims0religion-politics-society-science-and-popular-culture/>, 2013.

Troll, Christian W., **Müslümanlar Soruyor Hıristiyanlar Yanıtıyor**, Vert.: Robert Kaya, Sint Antuan Kerk, İstanbul, 1992.

Wallace, Alfred Russel, “On the Tendency of Varieties to Depart Indefinitely from the Original Type”, **Zoology**, Nr: 3, 1958.

Wiker, Benjamin, **Moral Darwinism**, Intervarsity Press, Illinois, 2002.

Wilson, Edward O., **On Human Nature**, Harvard University Press, Cambridge, 1978.

Wilson, Edward O., “Heredity”, Ed: Michael Ruse, **Philosophy of Biology**, Prentice Hall, New Jersey 1989.

Wilson, Edward O., **Doğanın Gizli Bahçesi**, Vert.: Aslı Biçen, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Yakıt, İsmail, **Kur'an'ı Anlamak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.

Yar, Erkan, **Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Haber-i Vahid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Deel: 14., İSAM, İstanbul, 1996.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Din Kur'an Dili**, Vereenvoudigd door: İsmail Karaçam e.a., Zehraveyn, İstanbul, 1992.